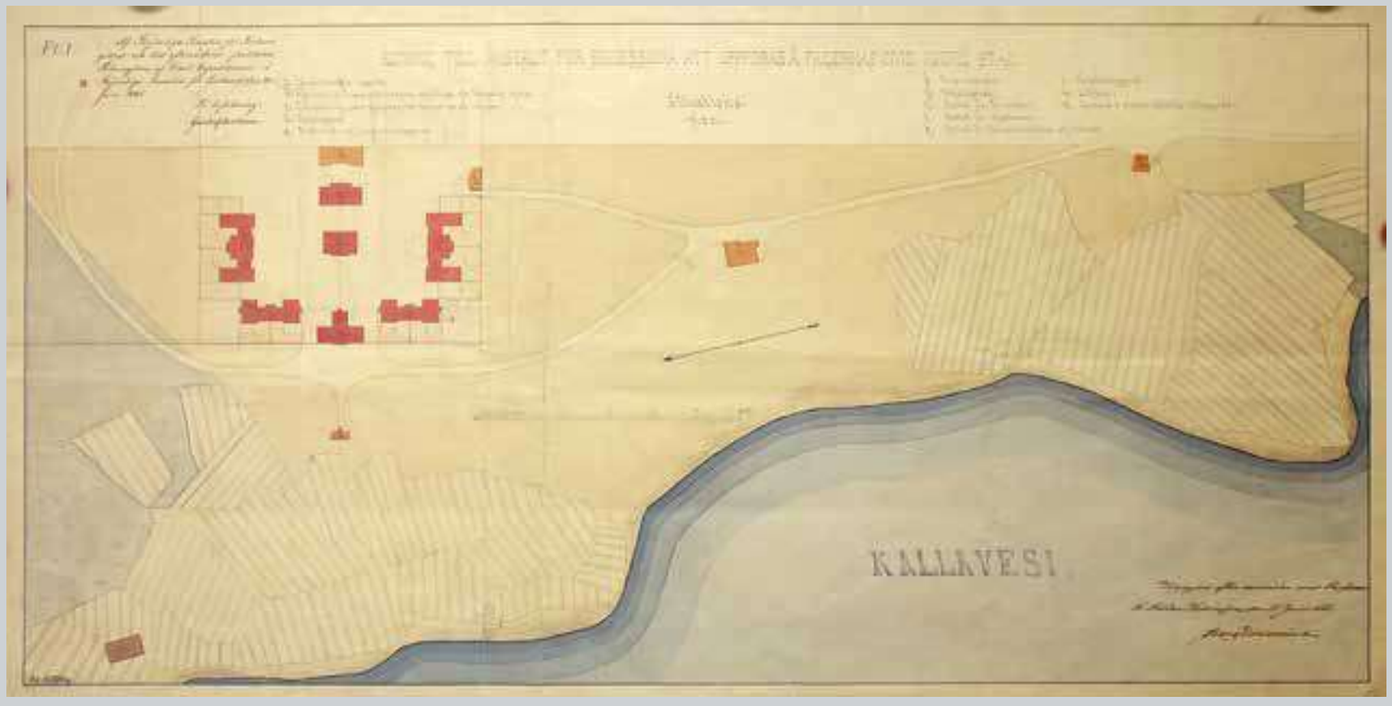

NIUVANNIEMEN SAIRAALA, Kuopio

Rakennushistoriaselvitys

10.2.2015
työ 2013-08

Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy
Linnansalmentie 85, 73100 Lapinlahti, puh 017 733033

Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy / Eeva Martikainen, Reijo Myllynen ja Hannu Puurunen: Niuvanniemen sairaala, Kuopio. Rakennushistoriaselvitys. Lapinlahti 2015.
ISBN 978-952-7062-28-9 (nid)
ISBN 978-952-7062-29-6 (PDF)

Kannen kuvat:

Hallintorakennus ja osastojen 1-2 eteläpääty syksyllä 2014

Alueen asemapiirros (Georg Wilenius 17.6.1881)

Eeva Martikainen, Reijo Myllynen ja Hannu Puurunen

NIUVANNIEMEN SAIRAALA, Kuopio

Rakennushistoriaselvitys

Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy
Lapinlahti

2015

SISÄLLYS

JOHDANTO 7
- Sairaalan perustaminen ja Niuvanniemen ”luonnonihana” maisema 7
- Alueen rakentuminen pääpiirteissään 8
- Niuvanniemestä tehdyt rakennuskulttuuri-inventoinnit ja alueen suojelustatus 10
- Selvityksessä käytetty lähdeaineisto 11
- Alueen ja rakennusten dokumentointi 11
- Niuvanniemen sairaalan nimen historia 11

ENSIMMÄINEN RAKENNUSVAIHE 12

LAAJENNUSSUUNNITELMAT VUODELTA 1888 22

LAAJENNUSSUUNNITELMAT VUODELTA 1893 29

1900-LUVUN ALUSSA VALMISTUNEET RAKENNUKSET 38

SAIRAALAN ALUE 1940-LUVUN LOPULLA 43

ALUEEN RAKENTUMINEN 1950-JA 1960-LUVUILLA 47

ALUEEN RAKENTUMINEN 1970 → 51

NIUVANNIEMEN KULTTUURIMAISEMAN VAIHEISTA JA NYKYTILANTEESTA 54
- Alue ennen sairaalaa 54
- Sairaalan maisemalliset ominaispiirteet 55
- Puutarha ja maatalous sairaalan maisemassa 58

NIUVANNIEMEN RAKENNUSTEN ARKKITEHTUURISTA 60

SAIRAALAN RAKENNUSTEN SUUNNITTELIJAT 62
- Niuvanniemen rakennusten suunnittelijoita 63

RAKENNUSTAVOISTA JA TEKNIIKASTA 64

302193. OSASTOT 1-2 69

302194. OSASTOT 3-4 79

302199. TOIMISTORAKENNUS 89

RAKENNUSKOHTAISET SELOSTUKSET / MUUT RAKENNUKSET 106
- Osastot 5-6 (302195) 107
- Hallintorakennus (302196) 108
- Osastot 9-10 (302197) 110
- Osastot 7-8 (302198) 110
- Tekninen huolto (302200) 112
- Potilassauna (302201) 113
- Ravintokeskus (302202) 113
- Jääkellari (302203) 114
- Asuinrakennus (302206) ja ulkorakennus (302205), ”Kiikkukangas” 115
- Hoitotyön toimisto (302207) 116
- Asuinrakennus A (302209) 117
- Asuinrakennus B (302210) 117
- Asuinrakennus E (302211) 118
- Osastot 11-13 (302213) 119
- Asuinrakennus D (302214) 120
- Asuinrakennus R, Pesulanranta (302229) 120
- Pesulanranta (302230) 121
- Pesulanranta, aitta (302231) 122
- Asuinrakennus P (302233) ja ulkorakennus (302234) 122
- Puutarha: vanha (302235), uusi (302232), taukotupa (302254) 123
- Asuinrakennus L (302246) huoltorakennuksineen (302247); Saunarakennus (302227) 124
- Salirakennus (302251) ja Terapiarakennus (302252) 125
- Autotalli (302253) 126
- Pumppuhuone 127
- Nuoriso-osasto (316093) 127

LÄHTEET 128
- Arkistolähteet 128
- Suulliset tiedot 128
- Kirjallisuus 128
- Internet-lähteet 128

Esipuhe

Niuvanniemen sairaalan rakennushistoriaselvitys esittelee alueen rakentumisen vaiheet pääpiirteissään. Raporttiin on koottu alueen rakentumisen yleisesittely ja keskeisten rakennusvaiheiden piirustussarjat. Lisäksi esitetään rakennuksista osastot 1-2, osastot 3-4 ja Toimistorakennus laaditut tarkemmat selvitykset .

Koko aluetta koskevan rakennushistoriaselvityksen rinnalla valmistuneet erillisselvitykset ovat:

- Hallintorakennus, muistio rakennukseen tehdystä malli-ikkunasta (10.1.2014)
- Porttimökkiä koskeva erillisselvitys (30.6.2014)
- Osastot 1-2, selvitys purettaviksi suunnitteluista savupiipuista (23.1.2014)
- Osastot 3-4, Avattujen rakenteiden kommentointi (18.9.2014 ja 7.11.2014)
- Selvitys ulko-ovista, osastot 1-2, 5-6, 7-8 ja 9-10 sekä Hallintorakennus, Ravintokeskus ja Toimistorakennus (17.11.2014).

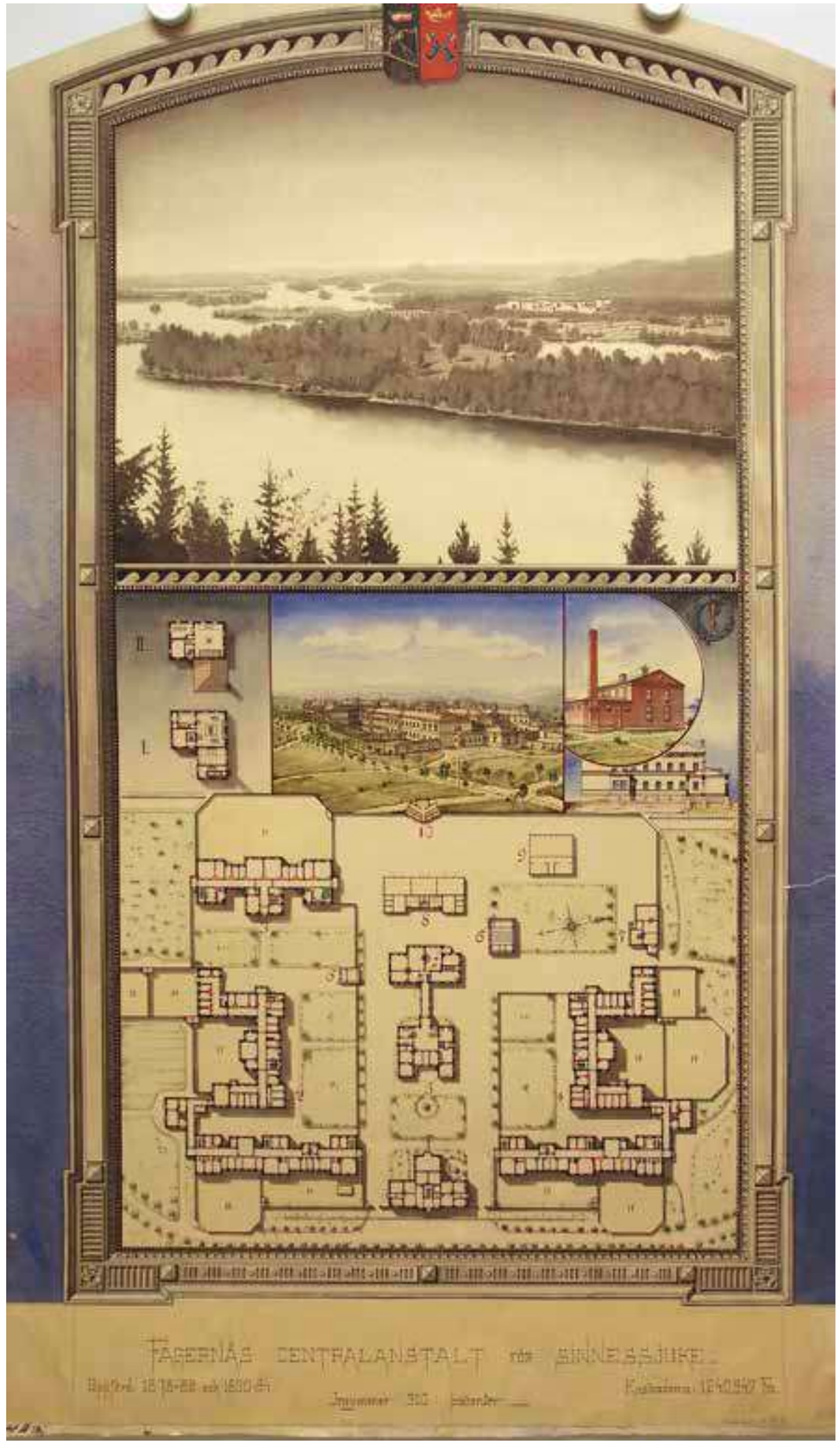
Rakennushistoriaselvitys on tehty Senaatti-kiinteistöjen toimeksiannosta. Tilaajan edustajana työtä ovat valvoneet Selja Flink ja Anne Rautiainen. Selvityksen on laatinut Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy, jossa vastuuhenkilönä on toiminut arkkitehti Hannu Puurunen. Sisällöntuottamiseen ovat osallistuneet FM Eeva Martikainen ja suunnittelija Reijo Myllynen.

Lapinlahdella 10.2.2015

Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy

Hannu Puurunen, arkkitehti SAFA

Pariisin maailmannäyttelyä varten tehty näyttelyplanssi vuodelta 1894. (KA)

Johdanto

Niuvanniemen sairaalan rakennuskokonaisuus on kulttuurihistoriallisesti moninainen. Ensimmäiset piirustukset alueen rakennuksista on laadittu vuonna 1881 ja viimeisin valmistunut rakennus on vuodelta 2004. Sairaalan historian monet vaiheet ovat heijastuneet rakennusten syntymiseen, käyttöön ja purkamiseen. Sairaala-alueen ydinrakennukset ovat edelleen paikoillaan, vaikka sairaalan luonne on muuttunut matkan varrella omavaraisesta yhteisöstä nykyaikaiseksi laitokseksi. Lisäksi sairaalan rakennuksia on luonnollisesti muokannut sen rooli mielisairaanhoidossa sekä eri aikoina mielisairaanhoidossa käytetyt hoitomuodot ja hoitoon liittyvät vaatimukset. 1900-luvun alussa valmistuneeseen uuteen osastorakennukseen tehtiin kylpyammeita ”pitkiä kylpyjä” varten. Silloin luotettiin kylpyjen parantavaan voimaan. 2000-luvun alussa valmistuneeseen nuorille tarkoitettuun osastorakennukseen tehtiin bändihuone, harrastehuone ja luokkahuoneet. Aina sairaalan historiassa potilasosastoja tehdessä on otettu huomioon se, ettei rakennuksessa olisi asioita, joista voisi olla potilaille vaaraa. Alkuun tämä tarkoitti esimerkiksi sitä, että potilashuoneita lämmittävien uunien lämmitysluukut olivat käytävän puolella. Uusimmat rakennukset on sovitettu kulttuurihistoriallisesti arvokkaaseen ympäristöön ja niiden suunnittelun lähtökohtana on ollut potilaiden ja henkilökunnan turvallisuus erilaisten tila- ja erikoisratkaisujen kautta.

Sairaalan perustaminen ja Niuvanniemen ”luonnonihana” maisema

Keisari Nikolai I: n aikana aloitettiin mielisairaanhoidon erottaminen kunnallisesta vaivaishoitojärjestelmästä. Vuonna 1840 Nikolai I vahvisti asetuksen, jolla mielisairaalat erotettiin lainsäädännöllisesti vaivaishoidosta. Asetuksen mukaan mielisairaat luokiteltiin parantumattomiin ja parantuviin. Suomen ensimmäinen mielisairaala avattiin Helsingin Lapinlahdella vuonna 1841. Niuvanniemen sairaala oli avautuessaan vuonna 1885 Suomen toinen mielisairaalaksi rakennettu kokonaisuus. (Vuorio 2010, 14-15)

Keisari Aleksanteri II aikaan vuoden 1877-78 valtiopäivillä vahvistettiin päätös, jonka mukaan Kuopion lähelle rakennetaan siirtola- eli farmijärjestelmän mukaan organisoitu yhdistetty parannus- ja hoitolaitos. Ensiksi tutkittiin Kuopion

Niuvanniemen sairaala Puijolta nähtynä 1900-luvun alussa. (NIUSK) Salmen toisella puolella on Laivonsaari korkeine harjantaineen.

lähellä olevat Savisaaren ja Fägernäsin maatilat ja Kuopion kaupungille kuuluva Haapaniemen niemeke. (Malmivuori 1985, 11)

Lääkintöhallitus arvioi Fagernäsin eli Niuvanniemen parhaaksi paikaksi mielisairaalalle, mutta senaatti halusi ennen lopullista päätöstä Lapinlahden sairaalan ylilääkärin, professori Anders Theodolf Saelanin mielipiteen asiasta. Saelan matkusti kesällä 1879 Kuopioon, ja lääninrakennuskonttorin johtajan tuli laatia Saelanin suositusten mukaisesti asemakaavat mahdollisista alueista. Saelan oli ohjeistettu tutkimaan Fagernäsin tilan ja Haapaniemen lisäksi muita mahdollisia paikkoja Kuopiossa. Hän tutki Kumpusaarta, Siikalahden luona ollutta kukkulaa, Siikalahden niemeä, Itkonniemeä, Savisaarta sekä Särkilahden ja Siikalahden välissä sijaitsevaa niemeä. Lisäksi hän kävi Haminanlahdessa ja Leväsen maanviljelyskoululla asti. Saelan teki seikkaperäiset selvitykset kustakin paikasta ottaen huomioon sen, onko alueella tarpeeksi tilaa suurelle laitokselle, millaiset kulkuyhteydet alueelle on, miten alueelle on mahdollista saada vettä, onko maaperä sopiva viljelykseen ja puutarhanhoitoon, onko paikka tarpeeksi rauhallinen laitokselle ja onko maaperä sopiva suurille kivirakennuksille. (Malmivuori 1985, 11-16)

Fagernäsin maatilaa Saelan kuvasi ”luonnonihanaksi” paikaksi. Se oli tarpeeksi etäällä kaupungista, joten se oli asemansa puolesta erittäin rauhallinen ja miellyttävä. Maaperä oli tasainen ja rakennusperustaksi soveltuva. Seutu oli terveellistä ja runsaasti juomavedeksi kelpaavaa vettä oli saatavilla. Viljelysmaiden Saelan kertoi sijaitsevan sillä tavalla, että niitä olisi helppo muuttaa puutarhan käyttöön. Heti viljelysmaiden takana Saelan kertoi olevan tasaisen mäntyharjun, jonka havumetsä tarjoaisi mahdollisuuden tehdä sinne kävelypuistoja. Alueelle oli olemassa jo tie, kun metsän kautta johti tie niemekkeen pohjoisessa päässä sijaitsevan Kuopion kaupungille kuuluvan Julkulan tilan kautta kappalaisen virkatalolle. Saelan arvioi, että liikenne tällä tiellä on vähäinen. (Malmivuori 1985, 14)

Saelanin raportissa kerrottiin myös, että Fagernäsin

tilaan kuului mantereella olevan maa-alueen lisäksi maata Laivonsaaressa ja joitain saaria Maaningan pitäjän Ruokovedessä. Saelan arvioi, että mantereella sijaitsevat tilukset olisivat riittäviä laitoksen tarpeisiin. Mantereen maista osa oli torppien hallussa. (Malmivuori 1985, 11-16)

Fagernäsin maista on kansallisarkiston kokoelmissa lääninrakennuskonttorin johtajan Ferdinand Öhmanin piirtämät kartat, jotka on päivätty elokuulle 1879. Samasta kartasta on myös signeeraamaton versio, johon on merkitty maalajit, metsäalueet, viljelykset ja pinnanmuodot. Kallaveden rannalle, kohtaan, johon jonkun ajan päästä alettiin rakentaa sairaalan keskusryhmää Öhman oli merkinnyt ”hiekkakangas, jolla kasvaa osittain erinomaista mäntymetsää”. Myös Fagernäsin tilan omistamista saarista on kansallisarkiston kokoelmissa piirustus, jonka on laatinut Emil Grisberg vuonna 1881. Näitä saaria ovat Lylynsaari, Peltosaari ja Kumpusaari, Kotasaari, Lehtosaari, Tenhusaari ja Rokkasaari. Lisäksi Kerminsaari ja Lääpisaaret (Läpisaaret).

Alueen rakentuminen pääpiirteissään

Sairaalan uusklassismityyliset paviljonkijärjestelmän mukaan rakennetut osastorakennukset yhdessä huoltorakennusten ja hallintorakennuksen kanssa muodostavat sairaala-alueen ytimen. Alueen rakentamisen aloitettiin vuonna 1881 Yleisten rakennusten ylihallituksen (YRYH) ensimmäisen arkkitehdin Georg Wileniuksen laatimien piirustusten mukaan. Sairaalaa rakennettiin alkuvaiheessa voimakkaasti ja rakentaminen jatkui lähes yhtäjaksoisesti vuoteen 1894 asti, jolloin sairaalassa oli tilat 310 potilaalle. Muita alkuvaiheen arkkitehteja olivat Werner Polón ja Emil Gustafsson. Vuonna 1909 valmistui vielä Magnus Scherfbeckin piirtämä naispotilaiden osasto. Tämän jälkeen sairaalassa oli kolme miesten osastoa ja kolme naisten osastoa, ja tilaa 330 potilaalle. Sairaalan ensimmäisen rakennusvaiheen jälkeisten laajennusten suunnitteluun osallistui myös tiiviisti sairaalan ylilääkäri Axel Hårdh.

1900-luvun alun jälkeen uusia potilasosastoja rakennettiin vasta 1960-luvulla, kun vuonna 1963 valmistui osastot 11-13 käsittävä rakennus. Vuonna 1984 valmistui arkkitehdit Helander ja Leiviskän suunnittelemat sali- ja työterapiarakennukset ja vuonna 2004 arkkitehti Kaisu Vasaran suunnittelema nuoriso-osasto. Olennaisena osana sairaalan rakennuskantaa ovat myös henkilökunnalle tarkoitetut asuinrakennukset. Alkuun henkilökunnan asuintiloja sijoitettiin osastorakennuksiin tai hirsisiin rakennuksiin osastojen läheisyydessä. Taloudenhoitajan ja ylilääkärin asuinrakennukset ulkorakennuksineen olivat erillään omina pihapiireinään. 1950- ja 1960-luvuilla valmistui henkilökunnan asunnoiksi varattu kerrostaloalue. Ylilääkärin asuinrakennus

Ilmakuva sairaalasta 1920-luvun lopulta. (NIUSK)

Sairaalan rakennuksia 1890-luvun alussa. (KUHMU, valok. Karl Granit)

purettiin ennen kuin uusi lääkäreille varattu rivitalo valmistui vuonna 1967. Entinen taloudenhoitajan rakennus ulkorakennuksineen eli nykyisin Fagernäsin kartanona tunnettu kiinteistö siirtyi yksityiseen omistukseen vuonna 2003, kun liikemies Matti Eestilä osti sen valtiolta (Vuorio 2011, 175).

Niuvanniemen sairaala oli alun perin lähes omavarainen. Työhön kykenevät potilaat työskentelivät sairaalassa. Maatalous, puutarha ja karjanhoito olivat sairaalan työterapiaa alkuajoista lähtien. Siten osana rakennuskantaa ovat myös maatilan rakennukset. Mallia mielisairaiden hoitoon haettiin Skandinaviasta ja Euroopasta, joissa mielisairaiden hoito oli kehittyneempää kuin Suomessa. Eurooppalaisista mielisairaaloista löytyi malli, jossa maataloustyöt kuuluivat olennaisena osana sairaalan toimintaan. (Vuorio 2010, 15-17)

Maatila pysyi pitkään olennaisena osana sairaalan kokonaisuutta, mutta vähitellen maatilan pitäminen tuli liian kalliiksi ja potilasterapiaan soveltuvia töitä etsittiin muilta aloilta. Viljanviljely loppui Niuvanniemen sairaalasta vuonna 1995, ja samana vuonna myös karja lähti navetasta. Sikala oli lopetettu jo vuonna 1967. Myös sairaalan oma pesula lopetettiin vuonna 1996. Puutarhalla kasvatetaan edelleen koristekasveja ja vihanneksia sairaalan tarpeisiin. Sairaalan työterapiaosastolla tehdään tekstiili-, askartelu-, puu- ja metallituotteita, joita myydään terapiatalon myymälässä. (Niuvanniemen internet-sivut)

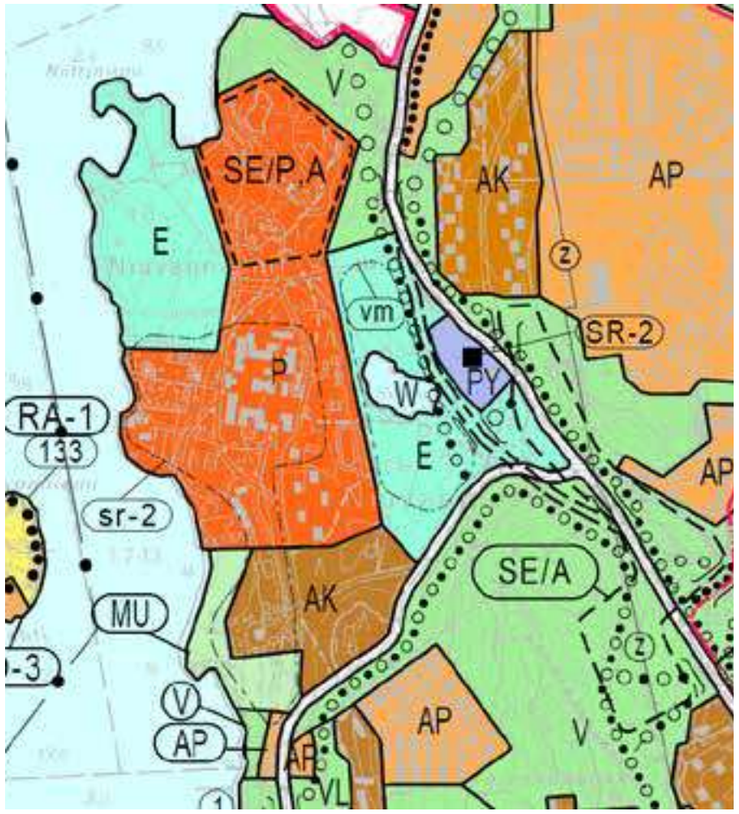
Sairaalan keskeinen rakennusryhmä lounaasta nähtynä 1890-luvun alussa. (KUHMU, valok. Karl Granit)

Niuvanniemestä tehdyt rakennuskulttuuri-inventoinnit ja alueen suojelustatus

Niuvanniemen sairaalan alue on inventoitu vuosina 1980 ja 1990 Kuopion kaupungin tekemissä laajoissa inventoinneissa. Samoin alue sisältyy Kuopion rakennusperinnön ja kulttuuriympäristöjen hoito-ohjelmaan vuodelta 1995 ja Kuopion kulttuuriympäristön hoito-ohjelmaan vuodelta 2008, jossa kohteen valintaperusteet ja merkittävyys on kuvattu näin: ”*Valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä. Suomen toiseksi vanhin psykiatrinen sairaala, joka on edelleen alkuperäisessä käytössä. Sairaalan rakennukset pihapiireineen ja ympäristön viljelykset, puusto ja tiet muodostavat hoidetun, yhtenäisen kokonaisuuden*”. Sairaalan alue sisältyy Museoviraston julkaisemaan luetteloon valtakunnallisesti merkittävistä kulttuuriympäristöistä vuodelta 2009. Sairaalan suojellut rakennukset esitellään Museoviraston ylläpitämässä Kulttuuriympäristön rekisteriportaalissa. Kuopion kaupunkialueen yleiskaavassa (2001) keskeisellä sairaala-alueella on suojelumerkinnät sr-2 ja E (ympäristö). Kuopion seudun maakuntakaavassa (mv 23.8.2006) alueella on suojelumerkintä SR 11.601 (Niuvanniemen sairaala).

Vuonna 2008 hyväksytyssä *Kuopion kulttuuriympäristö – Strategia ja hoito-ohjeet - julkaisussa* Niuvanniemen sairaalan alueesta todetaan seuraavaa:

> Suojelupäätös: YM:n päätös 5.9.1994 valtion omistamien rakennusten suojelemisesta valtion omistamien rakennusten suojelusta annetun asetuksen (480/85) nojalla.
>
> Säilytysmerkinnät kaavoissa: Kuopion yleiskaava, keskeinen kaupunkialue 2001: sr-2 (keskeinen sairaala-alue); E (ympäristö).
>
> Kuopion seudun maakuntakaava (mv 23.8.2006): SR 11.601 Niuvanniemen sairaala.
>
> Alueen ongelmakohdista on strategiassa kirjattu seuraavaa: Mahdollinen sairaala-aluetta ympäröivän peltoalueen rakentaminen ja uusien liikenneväylien linjaaminen alueen välittömään läheisyyteen.
>
> Toimenpidesuosituksena strategiassa esitetään: Laajan sairaala-alueen ydintoiminnot käsittävä tiivis rakennettu alue ympäristöineen säilytetään. Sairaalan lisärakentaminen toteutetaan olevan rakennusryhmän yhteyteen. Sairaalamiljöölle luonteenomaiset avoimet peltomaisemat ja metsäsaarekkeet säilytetään rakentamattomina. Entisellä maatilalla rakentaminen ohjataan olevan pihapiirin yhteyteen. Säilytystavoitteet otetaan huomioon asemakaavaa laadittaessa. Vanhan Niuvantie luonne säilytetään.

Kuopion keskeisen kaupunkialueen yleiskaavassa (2001) Niuvanniemen sairaalan alueella on seuraavat merkinnät:
P = palvelujen ja hallinnon alue
AK = kerrostalovaltainen asuinalue
E = erityisalue
SE/ P, A = selvitysalue/ palvelujen ja hallinnon alue, asuinalue
MU = maa- ja metsätalousalue, jolla on erityisiä ympäristöarvoja
Lisäksi sairaalan rakennettu kulttuuriympäristö on rajattu katkoviivalla ja varustettu sr-2 -merkinnällä.
(KKKA)

Niuvanniemen kulttuurihistoriallisesti merkittävän alueen rajaus raportissa *Kuopion kulttuuriympäristö – Strategia ja hoito-ohjeet* (Kuopio 2008). Rajaus on suunnilleen sama kuin luettelossa valtakunnalisesti merkittävistä kulttuuriympäristöistä (RKY 2009)

Sairaalan aluetta 1900-luvun alkupuolella nähtynä rannan suunnalta lännestä (NIUSK)

Selvityksessä käytetty lähdeaineisto

Selvitystä varten on tutkittu alueen karttoja, rakennuspiirustuksia, valokuvia ja kirjallisia lähteitä. Arkistolähteinä ovat olleet Kansallisarkiston rakennushallituksen arkisto (Helsinki), Senaatti-kiinteistöjen piirustusarkisto (Kuopio), Kuopion kaupunginarkisto (Kuopio) ja Joensuun maakunta-arkisto (Joensuu). Kansallisarkiston kokoelmissa on alueen vanhimmat alkuperäiset piirustukset. Alueen ensimmäiset rakennusvaiheet tehtiin piirustussarjoilla, jotka ajallisesti asettuvat vuosille 1881 (Georg Wilenius) ja 1888 (Georg Wilenius). Nämä piirustussarjat oli mahdollista koota yhteen laajasta materiaalista ja ne on esitelty tässä raportissa kokonaisuuksina. Seuraavan rakennusvaiheen piirustukset ovat kahdessa sarjassa (Emil Gustafsson 1892 ja Werner Polón 1893). Tästä eteenpäin aluetta on rakennettu lähinnä rakennus kerrallaan. Arkistoista löytyneet asemapiirrokset ja kartat ovat toimineet pohjana rakennuskannan laajentumisen hahmottamiseen. Alkuperäispiirustuksiin liittyneitä tekstiasiakirjoja, kuten työselostuksia tai kustannusarvioita ei ole Kansallisarkiston kokoelmissa.

Senaatti-kiinteistöjen laaja aineisto on uudempaa verrattuna kansallisarkiston aineistoon. Tosin joitakin kopioita alkuperäisistä 1800-luvun lopun piirustuksistakin Senaatti-kiinteistöjen arkistosta löytyy. Joensuun maakunta-arkistossa tutkimuskohteena oli erityisesti sairaalan ensimmäisten vuosikymmenten vuosikertomukset, joissa oli paikoin mainintoja rakennuksista.

Kuopion kaupunginarkistoon tallennetut rakennuslupahakemukset helpottivat muutosvaiheiden hahmottamista.

Tärkeimpänä kirjallisena lähteenä on ollut Kaija Vuorion kirjoittama kaksiosainen historia *Niuva: Niuvanniemen sairaala 1885-1952* (2010) ja *Niuva: Niuvanniemen sairaala 1953-2010* (2011) sekä Juhani Malmivaaran kirjoittama *Niuvanniemen sairaala 1885-1985* (1985). Vuorio kuvaa teoksissaan sairaalan yli sata vuotista historiaa seikkaperäisesti ja laajasti. Vuorio käsittelee myös paljon rakennuskannan muutoksia ja alueen kehittymistä. Malmivaaran teos keskittyy erityisesti sairaalan alkuaikojen kuvaamiseen. Vanhojen valokuvien osalta käytettävissä ovat olleet Niuvanniemen sairaalan kokoelmiin kuuluvat kuvat ja Kuopion kulttuurihistoriallisen museon arkiston kuvat. Sairaalan kokoelman kuvat ovat peräisin yksityishenkilöltä, ja niistä puuttuu tiedot. Tärkeitä suullisia tietoja on antanut Niuvanniemen sairaalan huoltopäällikkö Aarne Vihonen.

Alueen ja rakennusten dokumentointi

Sairaalan alueeseen ja rakennuksiin tutustuttiin ja niitä valokuvattiin loppuvuodesta 2013 sekä eri vaiheissa vuoden 2014 aikana. Rakennusten sisätiloja tutkittiin ja valokuvattiin rakennuksissa Osastot 1-2, Osastot 3-4 ja Toimistorakennus, joista laadittiin muita rakennuksia seikkaperäisempi selvitys.

Erillisinä tehtävinä rakennushistoriaselvityksen rinnalla dokumentoitiin ja tutkittiin mm. Os. 1-2 ullakkoa, Os. 3-4 rakenteita, Potlassaunan vesikaton ja ullakon rakenteita (kts. lähemmin lähdeluettelo).

Niuvanniemen sairaalan nimen historia

Alueesta käytetään raportissa nimitystä *Niuvanniemen sairaala*, joka on ollut sairaalan virallinen nimi vuodesta 1932 lähtien. Sairaalan alkuperäinen nimi oli Fagernäs centralanstalt för sinnesjuka eli Niuvannimen keskuslaitos mielisairaita varten. Nimimuutoksessa vuonna 1932 ruotsinkielinen nimi muuttui muotoon Niuvanniemi sjukhus (Vuorio 2010, 90-91).

Suoraan käännettynä ruotsinkielinen tilan nimi Fagernäs on kaunis niemi (fager: sorea, sievä, kaunis). Suomenkielisen nimityksen uskotaan olevan peräisin veroasiakirjoihin merkitystä maiden ensimmäisestä omistajasta, joka oli kaskitalonpoika Suni Niutas. Niutas hankki maat omistukseensa ilmeisesti vuonna 1546. (Malmivuori 1985, 24; Vuorio 2010,20)

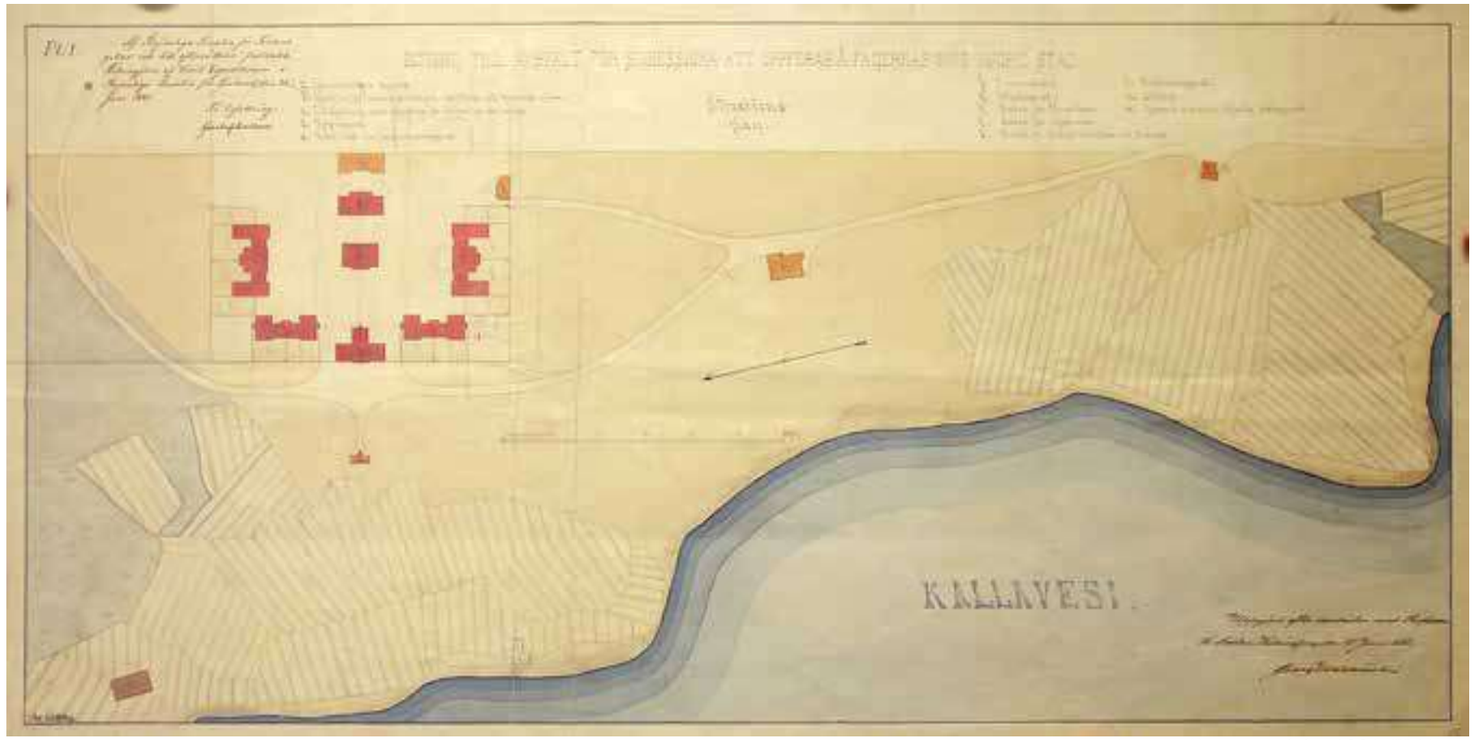

Ensimmäinen rakennusvaihe

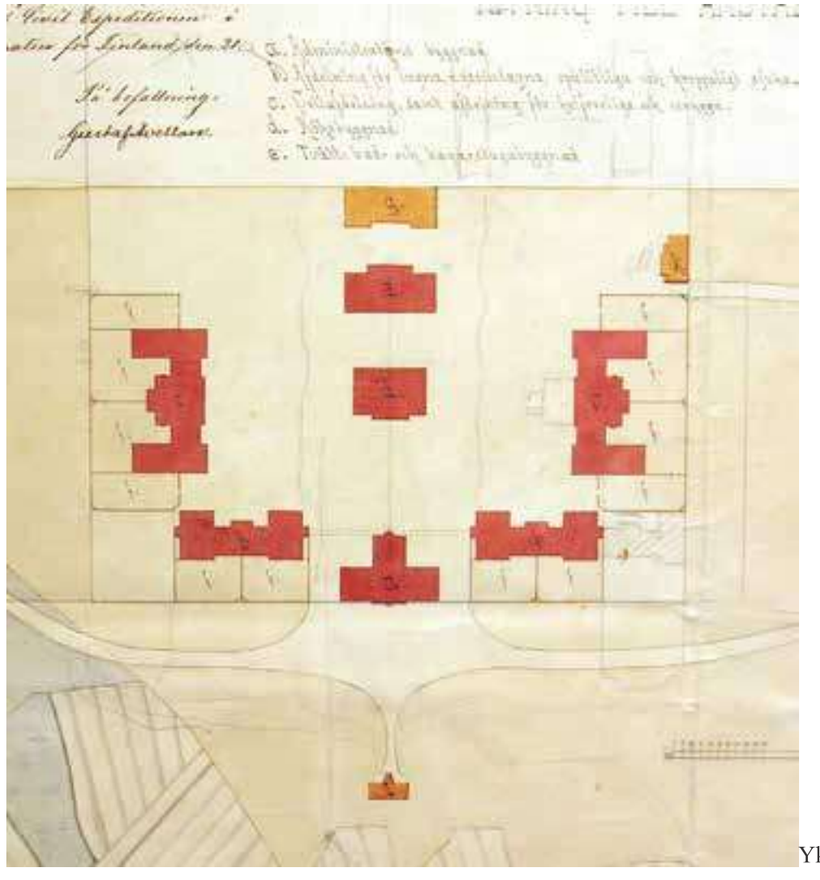
Rakennustyöt aloitettiin vuonna 1881. Ensimmäinen piirustussarja on päivätty 27.3.1881 ja sen ovat allekirjoittaneet piirustukset laatinut Yleisten rakennusten ylihallituksen ensimmäinen arkkitehti Georg Wilenius ja ylitirehtööri Axel Hampus Dalström.

Sairaalaan tehtiin tilat 120 potilaalle. Potilaat jakautuivat miesten ja naisten osastoihin. Molemmille sukupuolille oli kaksi erillistä rakennusta. Lisäksi rakennettiin hallintorakennus, keittiörakennus, pesu-, sauna ja leipomorakennus, ruumishuone, ulkorakennus sekä asuintiloja henkilökunnalle. Jokaiselle viranhaltijalle kuului tarjota asunto. Ylilääkäri ja taloudenhoitaja saivat omat asuinrakennukset hieman kauemmaksi sairaalarakennuksista. Puutarhurin ja porttivahdin asuinrakennus sijoitettiin sairaalarakennusten viereen. Ylihoitajien asunnot sijoitettiin osastorakennuksiin.

A Hallintorakennus (302196)
B Naisten osasto **I** (302197)
C Naisten osasto **II** (302198)
D Miesten osasto **I** (302193)
E Miesten osasto **II** (302194)
F Keittiörakennus (302202)
G Pesula-, sauna-, ja leipomorakennus (302202)
H Ulkorakennus (302253)
I Puutarhurin ja porttivahdin asuinrakennus
J Ylilääkärin asuinrakennus
K Taloudenhoitajan asuinrakennus
L Työhuonerakennus (302233)
M Ruumishuone
N Sikala
O Aitta
P Tuulimylly
Q Puurakennus

Asemapiirros vuodelta 1881.(KA)

Yksityiskohta asemapiirroksesta vuodelta 1881. (KA)

Asemapiirros on piirustussarjan ensimmäinen piirros. Ensimmäiseen asemapiirrokseen on merkitty vain osa rakennuksista ja lisäksi kirjoitettu, että muita rakennuksia ei ole merkitty puutteellisesta paikallistuntemuksesta johtuen. Kesäkuun 17. päivänä samana vuonna on tehty päivitetty asemapiirros, jossa näkyvät kaikki ensimmäisen rakennusvaiheen rakennukset. Piirustussarja on numeroitu roomalaisin numeroin ja siinä on seuraavat osat:

I	Asemapiirros (päivitetty 17.6.1881)
II	Hallintorakennus: pohja
III	Hallintorakennus: julkisivut
IV	Hallintorakennus: leikkaukset levollisille, sisäänotetuille, epäluotettaville ja fyysisesti sairaille
V	Naisten paviljonki: ilmanvaihto
VI	Naisten paviljonki: pohja
VII	Miesten paviljonki: julkisivut
VIII	Miesten paviljonki: ilmanvaihto
IX	Miesten paviljonki: pohja rauhattomille ja epäsiisteille
X	Naisten paviljonki: ilmanvaihto
XI	Naisten paviljonki: pohja
XII	Miesten paviljonki: julkisivut
XIII	Naisten paviljonki: leikkaukset
XIV	Miesten paviljonki: ilmanvaihto
XV	Miesten paviljonki: pohja
XVI	Keittiörakennus
XVII	Pesula-, sauna-, ja leipomorakennus
XVIII	Ylilääkärin asunto: pohja ja leikkaus
XIX	Ylilääkärin asunto: julkisivut Ylilääkärin asuinrakennuksesta löytyy lisäksi 10.5.1881 päivätyt piirustukset, joissa rakennuksen ullakkotiloihin on lisätty yksi kamari.
XX	Taloudenhoitajan asuinrakennus sekä puutarhurin ja porttivahdin asuinrakennus
XXI	Työhuonerakennus sekä ruumis- ja ruumiinavaushuone
XXII	Ulkorakennus

Sairaalarakennusten sijoittelu perustui keskieurooppalaiseen paviljonkimalliin, jossa sairaala koostui useasta erillisestä rakennuksesta. Paviljonkisairaalan idea oli lähtenyt oivalluksesta, että itse rakennuksella voisi olla parantava vaikutus. Ilmanvaihdon ja valon merkitystä korostettiin. Varhaisia paviljonkisairaaloita on esimerkiksi Lontoon Whitechapel, joka valmistui vuonna 1757. 1800-luvun loppuun mennessä eurooppalaisia sairaalasuunnittelun virtauksia kantautui myös Suomeen.(Paatela 2003, 28-35) Georg Wileniuksen piirtämissä sairaalarakennuksissa näkyy paviljonkisairaala-ajattelu monella tapaa. Potilaat on jaettu erillisiin osastoihin, ja osastoihin liittyville toiminnoille on varattu omat tilansa. Ilmanvaihto oli järjestetty erityisen aspiraatio-järjestelmän avulla. Vuonna 1884 valmistuneissa rakennuksissa järjestelmä oli alaspäin kulkeva. (Malmivuori 1985, 22)

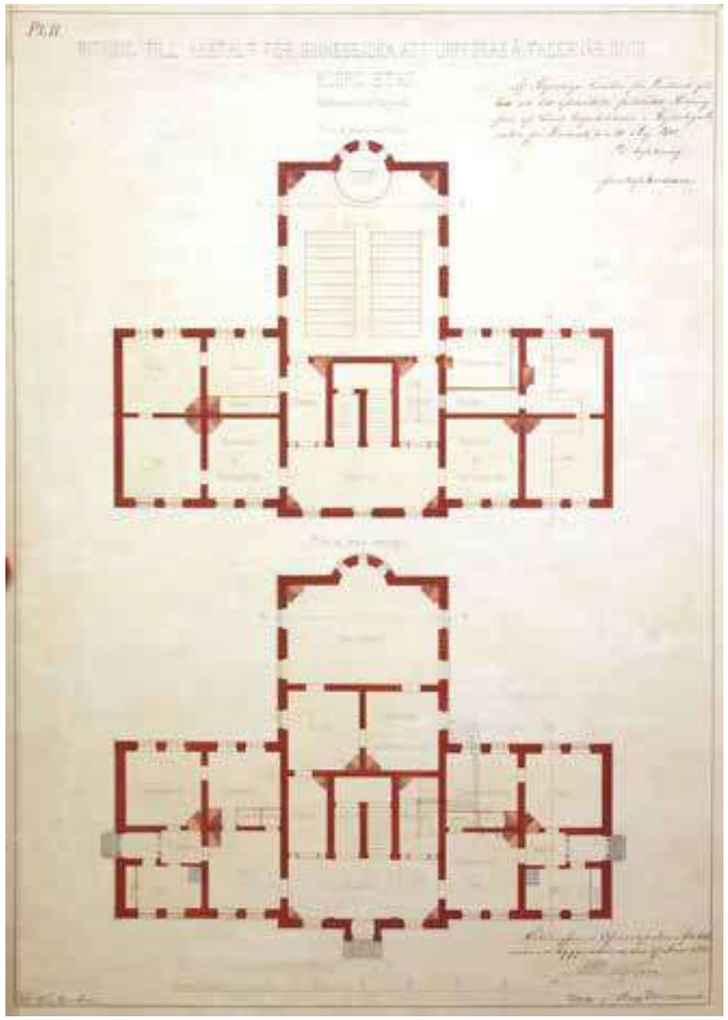
Hallintorakennus sijoittuu asemapiirroksessa neljän osastopaviljongin keskelle. Hallintorakennuksen pohjoispuolelle sijoitettiin miesten osastot ja eteläpuolelle naisten osastot. Keittiörakennus, pesu-, kylpy ja leipomorakennus ja ulkorakennus sijoittuvat hallintorakennuksen kanssa samaan linjaan osastorakennusten väliin. Potilaat on jaettu sairaudenkuvan mukaan. Lähimpänä hallintorakennusta sijaitsevissa osastopaviljongeissa on tilat levollisille, juuri sisäänotetuille, epäluotettaville ja fyysisesti sairaille. Kauempana hallintorakennuksesta sijaitsevat osastopaviljongit, joissa on selliosastoja ja huoneet rauhattomille ja epäsiisteille potilaille. Jokaiseen osastopaviljonkiin kuuluu lisäksi kävelypiha.

Työhuonerakennus sijoittuu hallintorakennuksesta kohti Kallaveden rantaa. Ruumis- ja ruumiinavaushuone sijaitsee sairaalarakennusryhmän koillispuolella. Ylilääkärin asunto sijoittuu hieman kauemmaksi osastoista, sairaalalle johtavan tien varteen. Saman tien varrella vielä kauempana sairaalan keskusryhmästä sijaitsee taloudenhoitajan asuinrakennus.

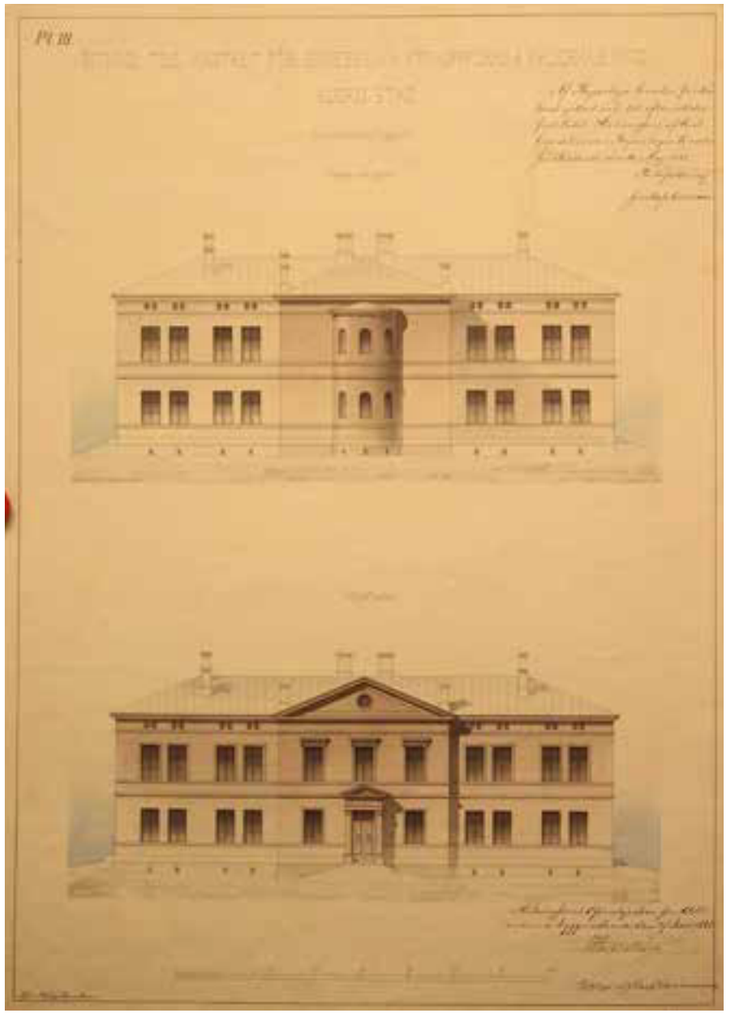
Piirrokseen on merkitty jo ennestään alueella ollut puurakennus. Se sijoittui lähelle Kallaveden rantaan, sairaalarakennusten keskusryhmän luoteispuolelle.

Hallintorakennus

Ensimmäisessä kerroksessa sijaitsevat päällysmiehen asuintilat, kanslia, lääkärin vastaanottohuone, konvalescent rum eli ”toipumishuone”, ylihoitajattaren asuintilat ja kokoussali. Konvalescent rum tai ”konvalenttiosasto” oli tarkoitettu potilaille, jotka olivat saaneet kylpyhoitoa. Heidät joko kotiutettiin sieltä tai siirrettiin pitkäaikaisosastolle tai työosastolle (Vuorio 2011, 201) Toisessa kerroksessa on alilääkärin asuintilat, miesten ja naisten vierailuhuoneet, kirjasto ja arkisto, apteekki, rukoushuone ja saarnaajan huone.

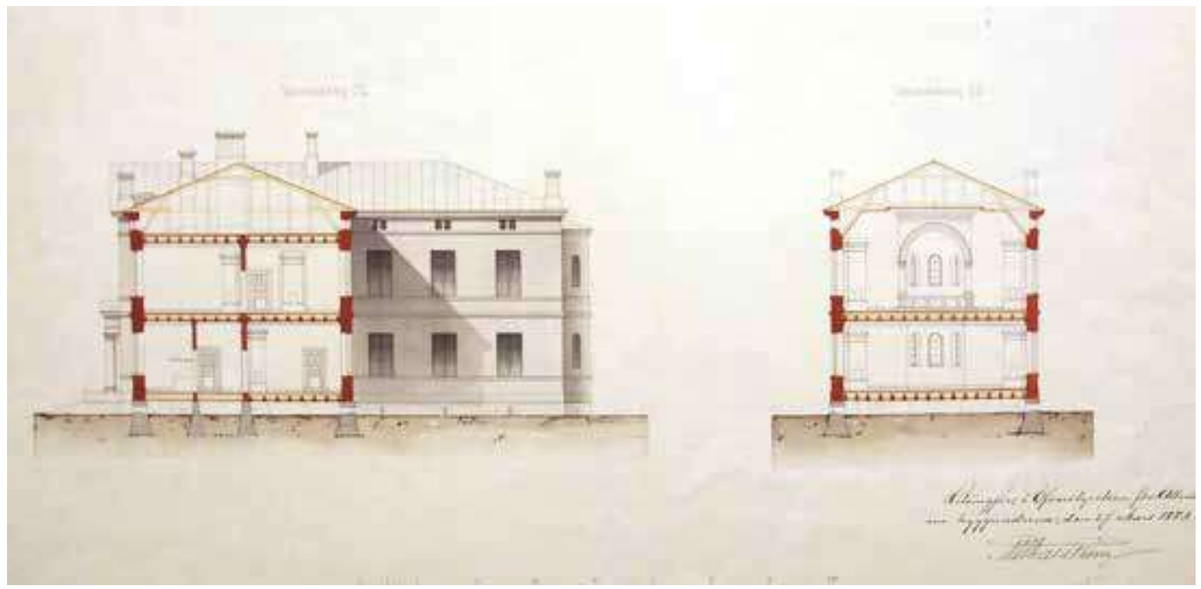

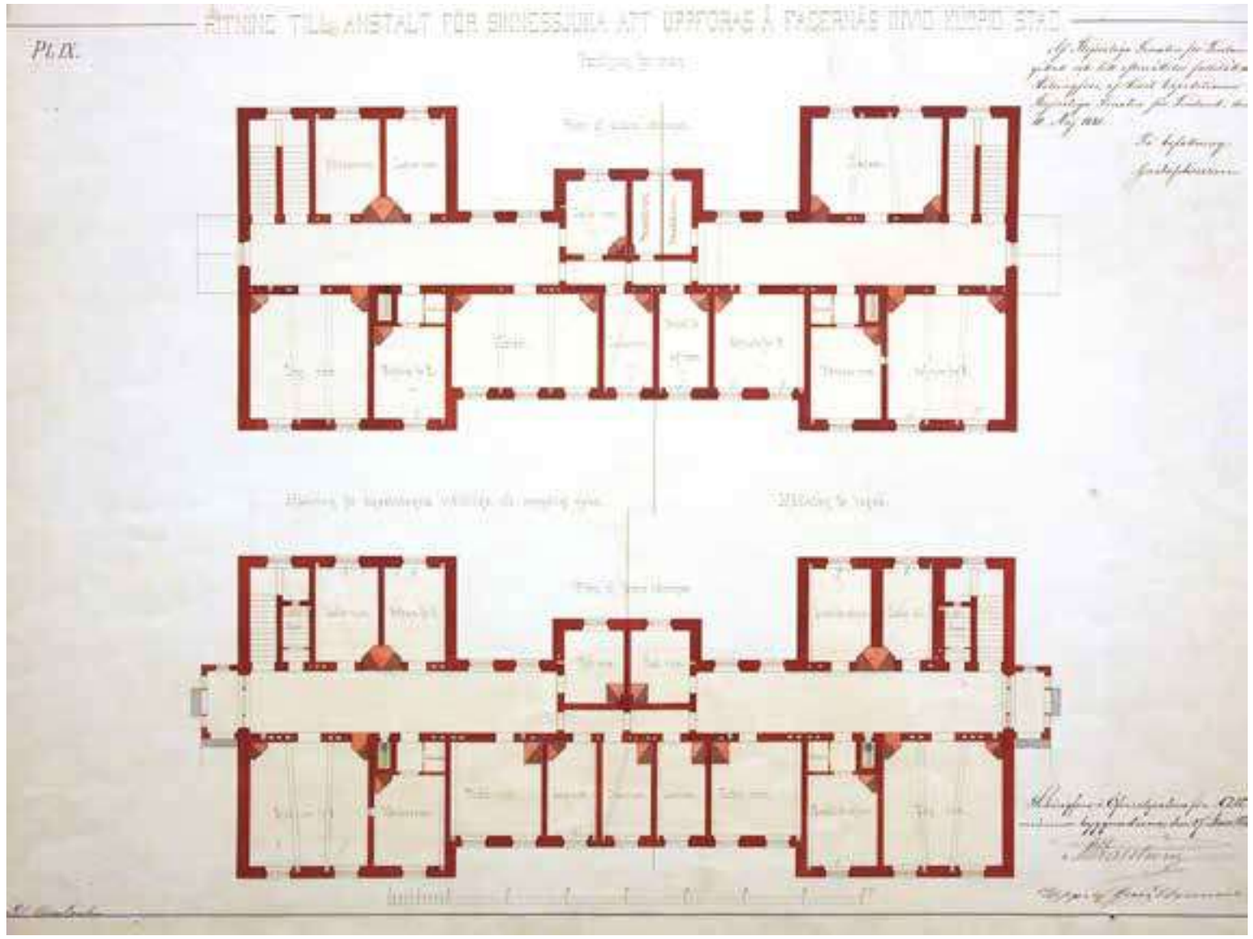
Hallintorakennuksen pohjapiirros vuodelta 1881.(KA)

Hallintorakennuksen julkisivupiirros vuodelta 1881.(KA)

Hallintorakennuksen leikkauspiirros vuodelta 1881. (KA)

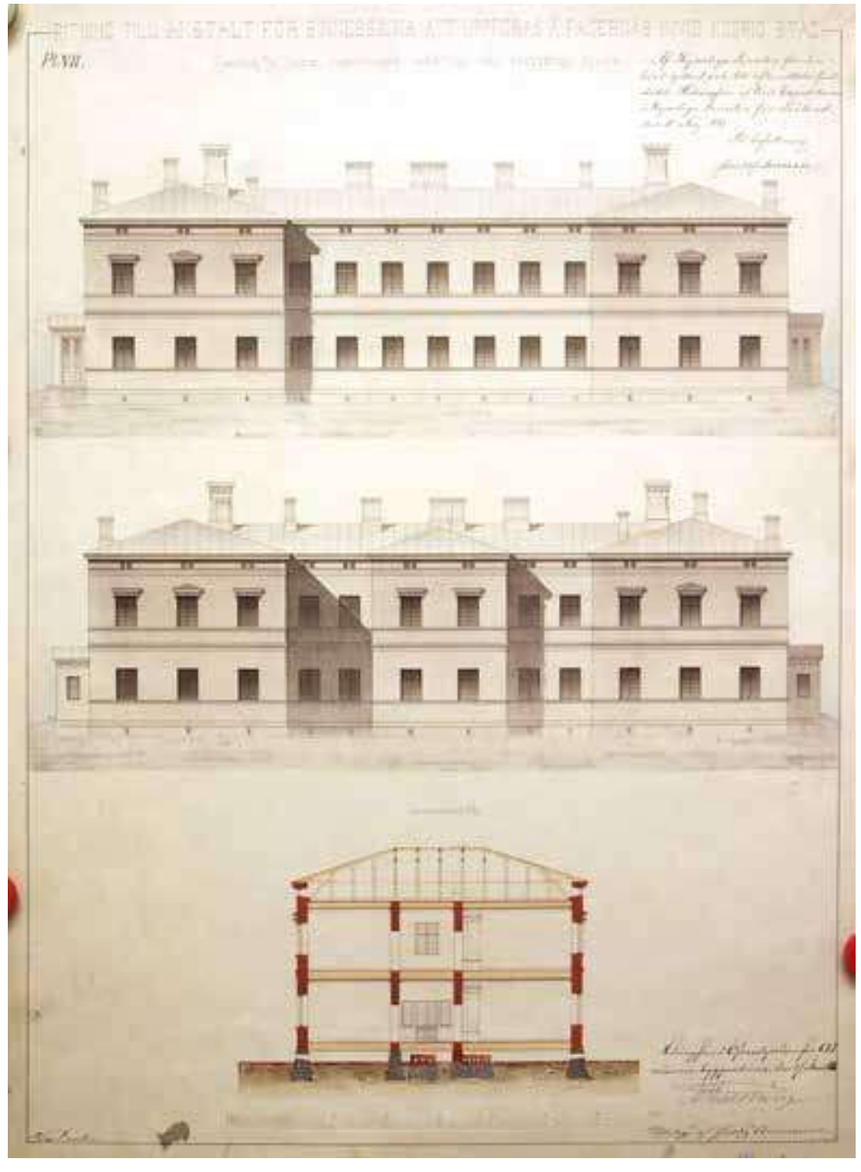

Levollisten miespotilaiden osaston pohjapiirros vuodelta 1881.(KA)

Levollisten miesten osasto (nyk. 1-2 osaston eteläosa)

Rakennus on jaettu levollisten potilaiden osastoon ja sisäänotettujen, epäluotettavien ja fyysisesti sairaiden osastoon. Levollisten potilaiden puolella on ensimmäisessä kerroksessa päivähuone, muutama erillishuone, pesuhuone ja yksi eristysselli. Levollisten potilaiden puolen toisessa kerroksessa on ruokasali, hoitajan huone ja makuusalit viidelle ja kahdeksalle potilaalle.

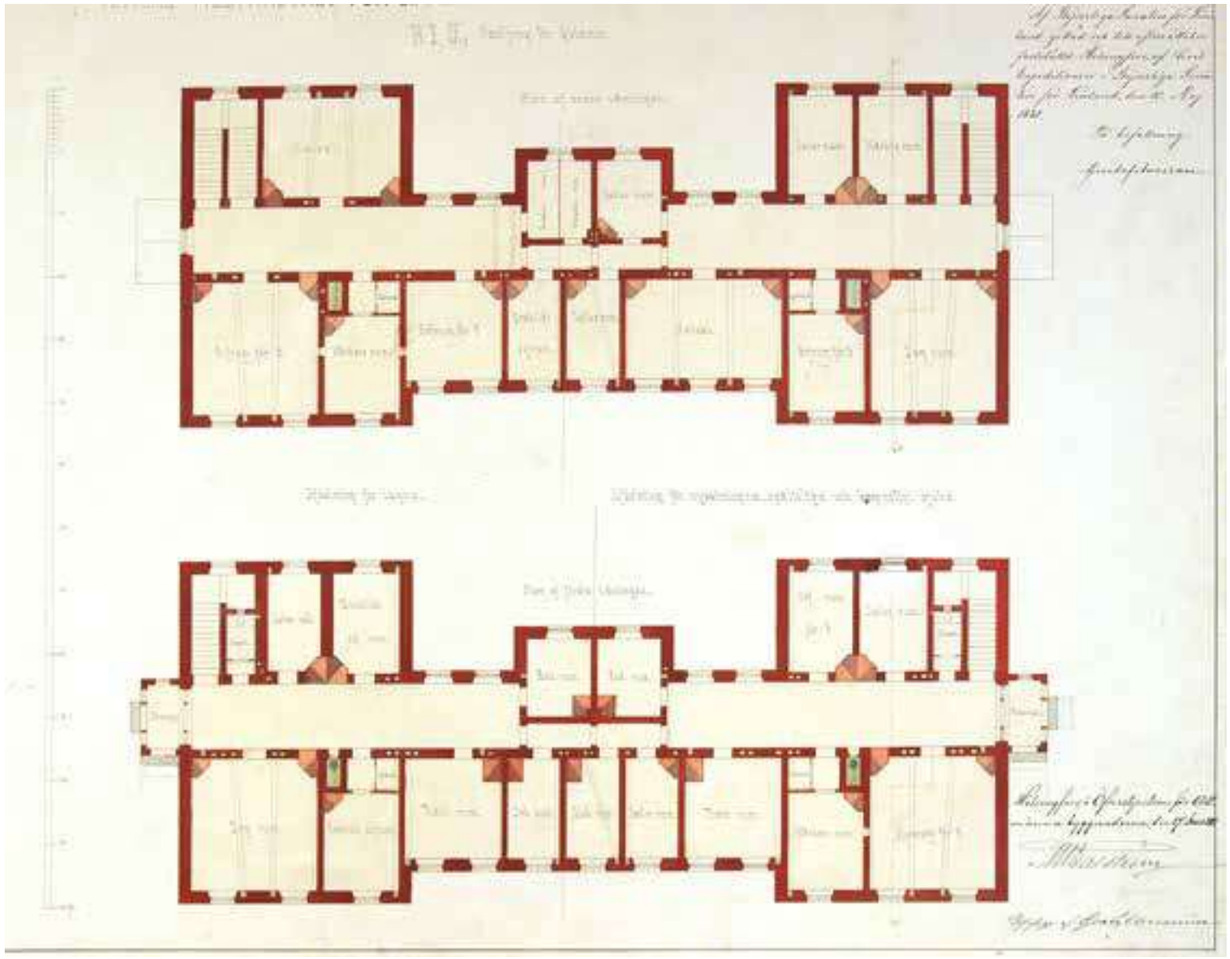
Sisäänotettujen, epäluotettavien ja fyysisesti sairaiden puolella on eristyshuoneita, kaksi makuuhuonetta viidelle potilaalle, sairashuone viidelle potilaalle, pesutiloja ja hoitajien huoneita.

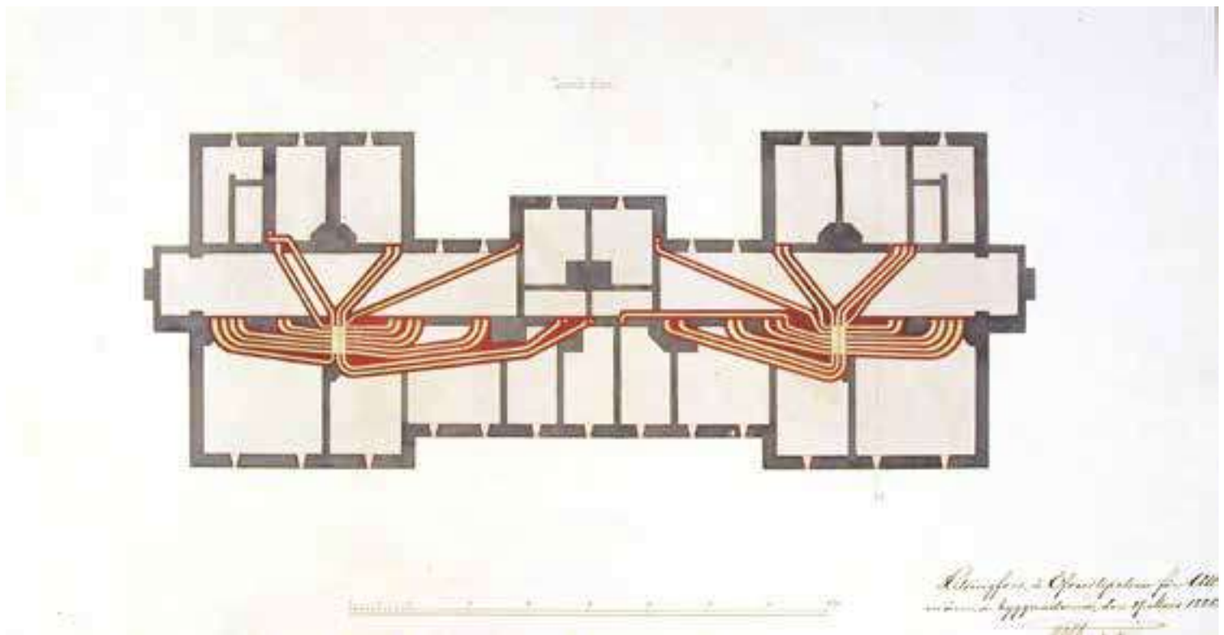
Levollisten miespotilaiden osaston julkisivu- ja leikkauspiirros vuodelta 1881.(KA)

Levollisten naisten osasto (nyk. 9-10 osaston pohjoisosa)

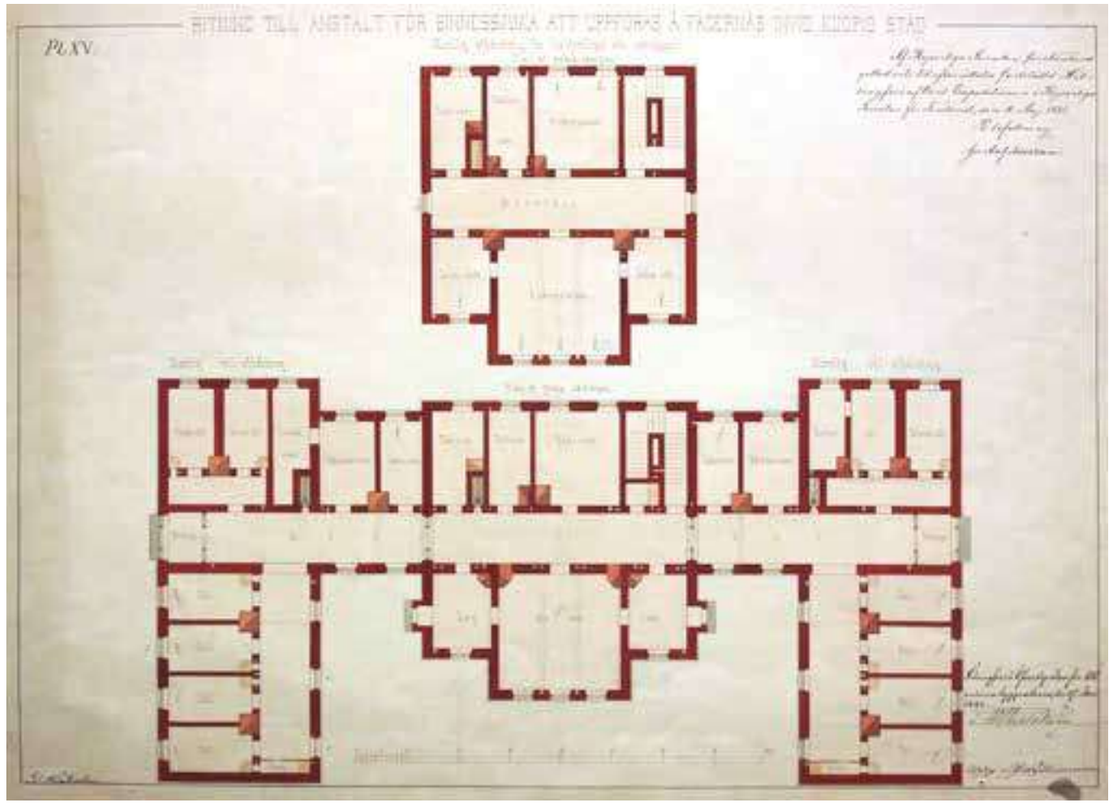
Levollisten naisten osasto on tilajärjestelyiltään samanlainen kuin levollisten miesten osasto, mutta peilikuvana.

Levollisten naispotilaiden osaston pohjapiirros vuodelta 1881.(KA)

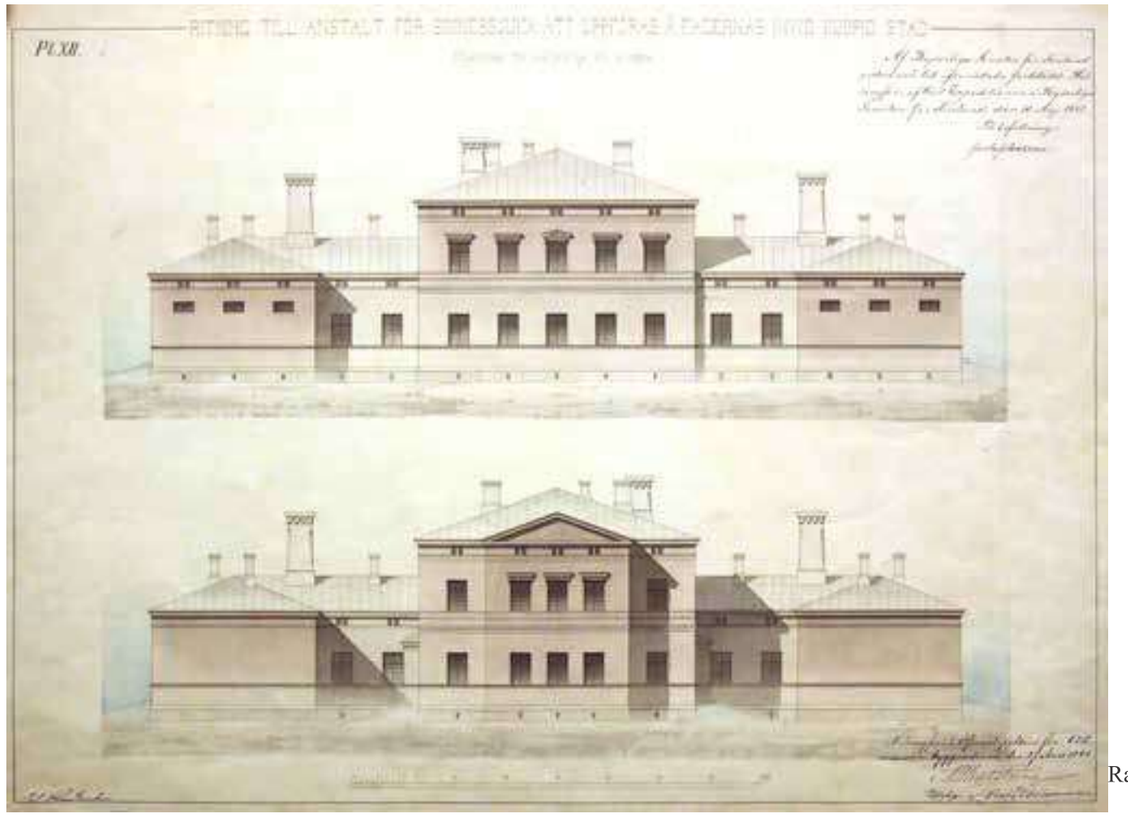
Levollisten naispotilaiden osaston ilmanvaihtopiirros vuodelta 1881.(KA)

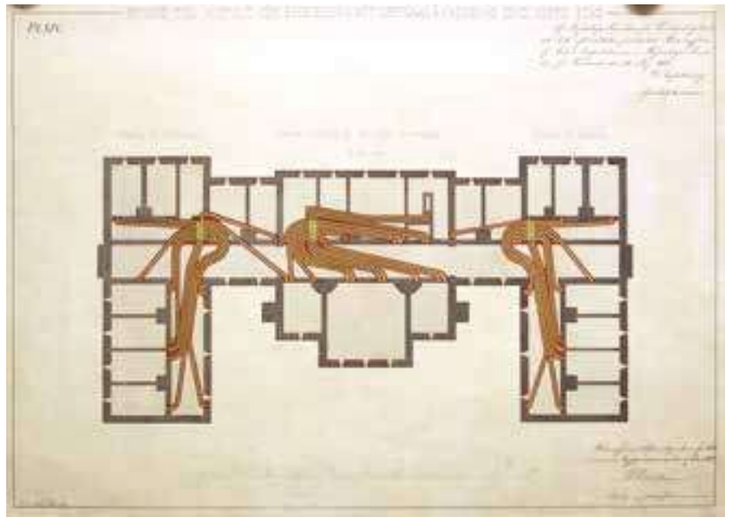
Rauhattomien miespotilaiden osaston pohjapiirros vuodelta 1881.(KA)

Rauhattomien miesten osasto (nyk. 3-4 osaston keskiosa)

Rauhattomien miesten osaston molemmissa siivissä on neljä selliä. Sellien välisessä keskiosassa ovat päivä- ja ruokailuhuoneet. Keskikäytävän toisella puolella on eristyshuoneita, ”selli raivohullua varten”(storm cell), kylpyhuoneita, kuivaushuone, tiskihuone ja hoitajien huone. Toisessa kerroksessa on kahdeksan ja neljän sänkypaikan huoneet, hoitajien huone, pesuhuone ja kaksi eristysselliä.

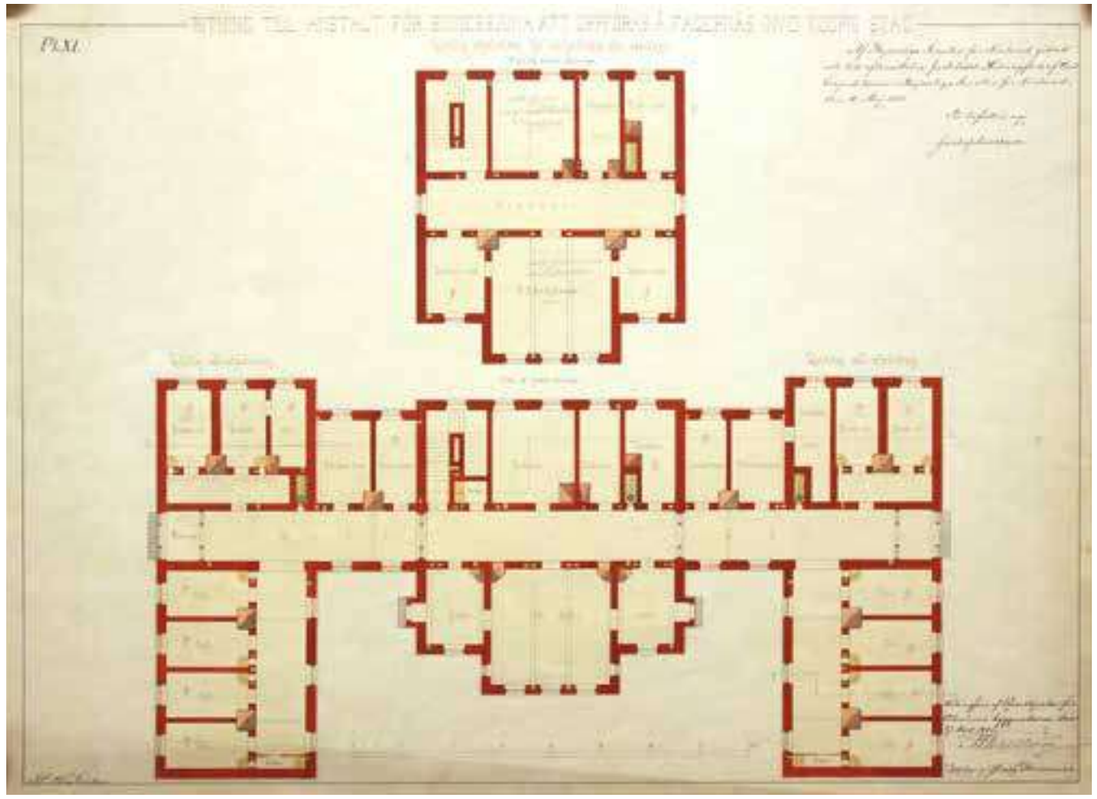
Rauhattomien miespotilaiden osaston julkisivupiirros vuodelta 1881.(KA)

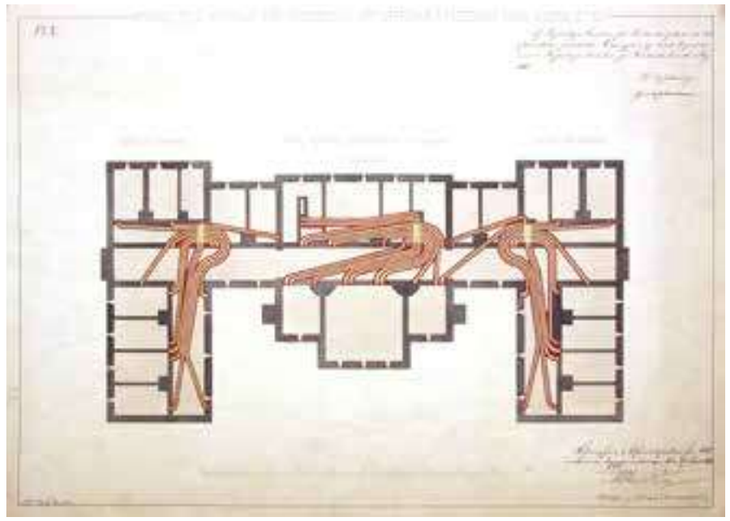
Rauhattomien miespotilaiden osaston ilmanvaihtopiirros vuodelta 1881.(KA)

Rauhattomien naisten osasto (nyk 7-8 osaston keskiosa)

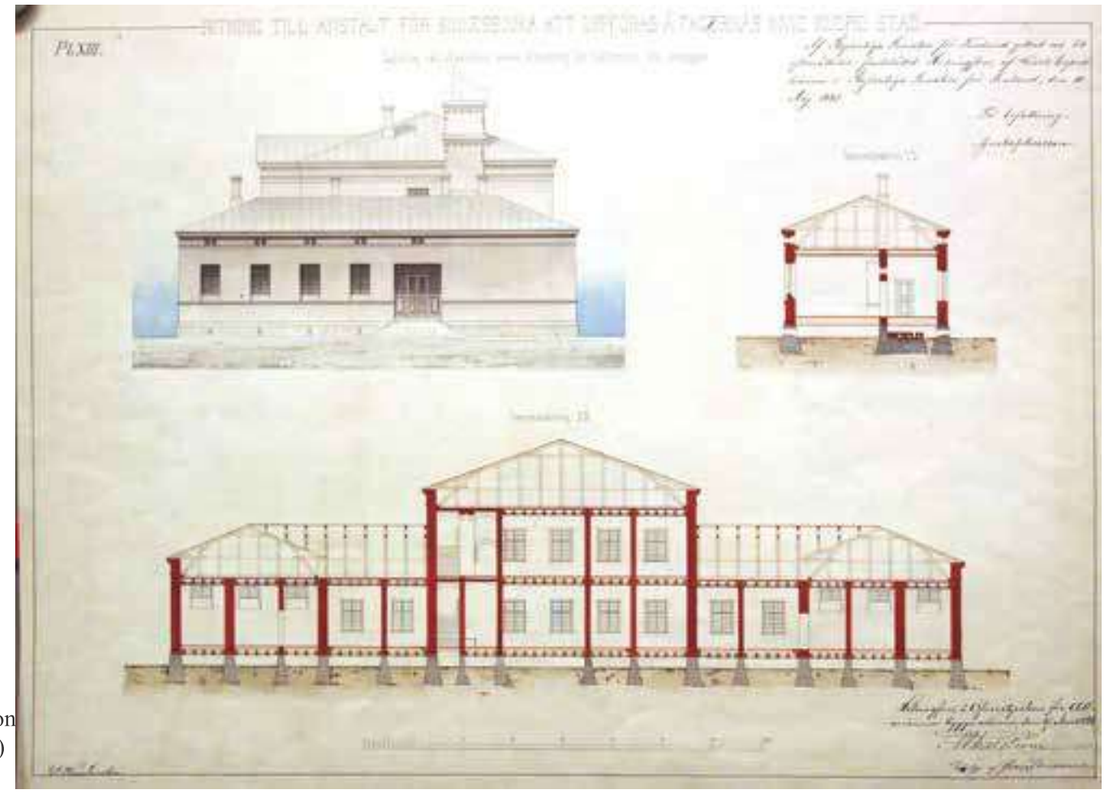
Rauhattomien naisten osasto on tilajärjestelyiltään samanlainen kuin rauhattomien miesten osasto, mutta peilikuvana.

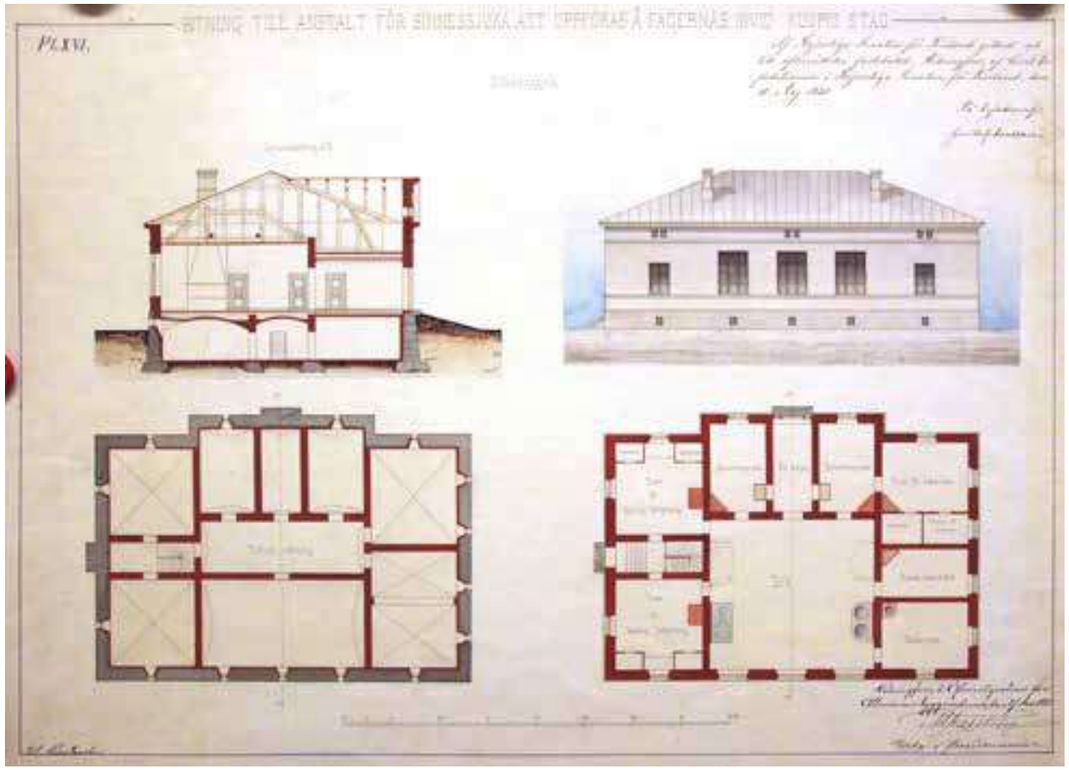
Rauhattomien naispotilaiden osaston pohjapiirros vuodelta 1881.(KA)

Rauhattomien naispotilaiden osaston ilmanvaihtopiirros vuodelta 1881. (KA)

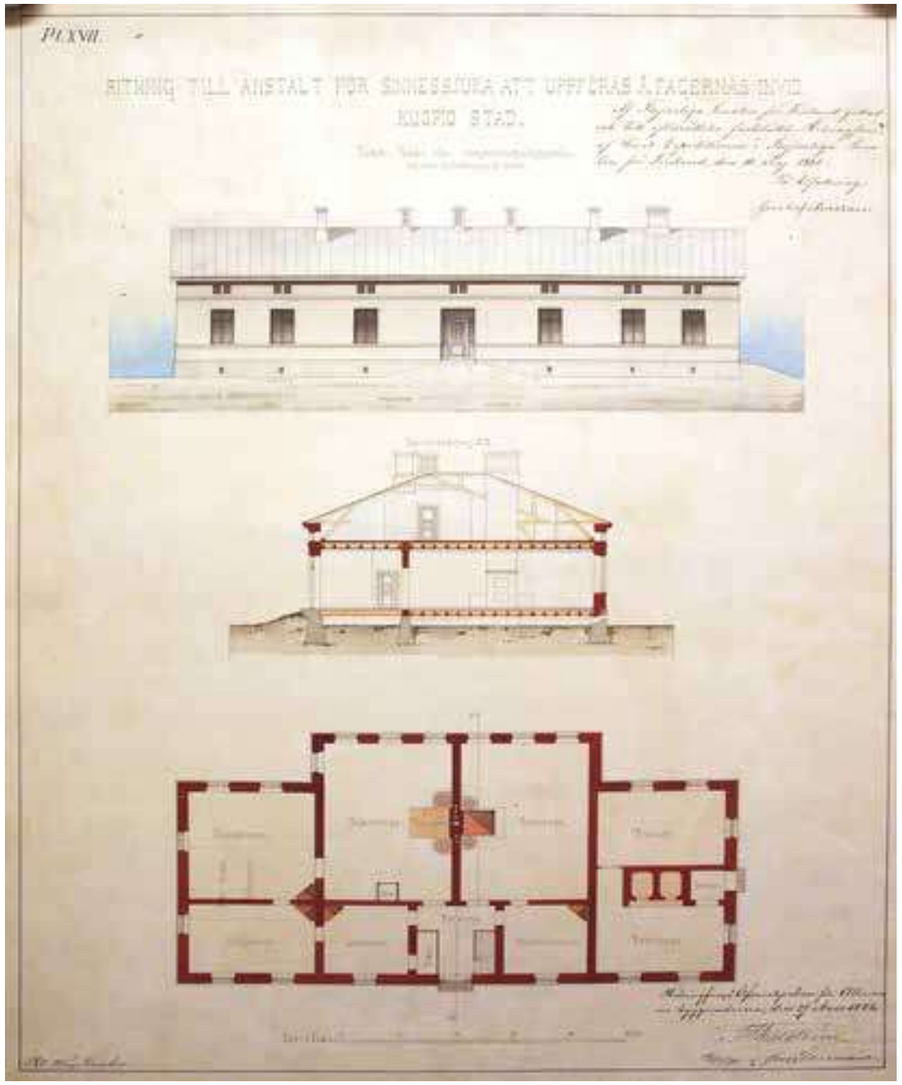
Rauhattomien naispotilaiden osaston leikkauspiirros vuodelta 1881.(KA)

Keittiörakennuksen pohja-, leikkaus-, ja julkisivupiirros vuodelta 1881.
(KA)

Keittiörakennus

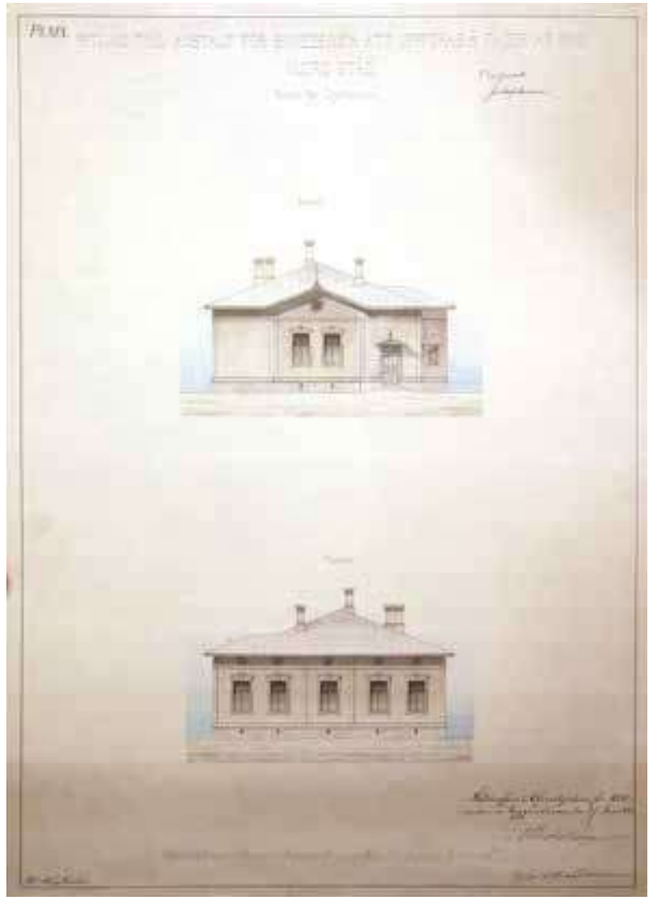
Keittiörakennuksen keskellä on suuri keittiöhuone. Rakennuksen eteläpäädyn sisäänkäynniltä on käynti kahteen naispuolisen palvelusväen huoneeseen. Rakennuksesta löytyy lisäksi keittäjän huone, tiskihuone, varastohuone ja kaksi huonetta, joista ruoka jaettiin osastoille vietäväksi. Rakennuksessa on lisäksi 9 holvattua kellarihuonetta.

Pesula-, sauna ja leipomorakennuksen pohja-, leikkaus-, ja julkisivupiirros vuodelta 1881. (KA)

Pesula-, sauna-, ja leipomorakennus

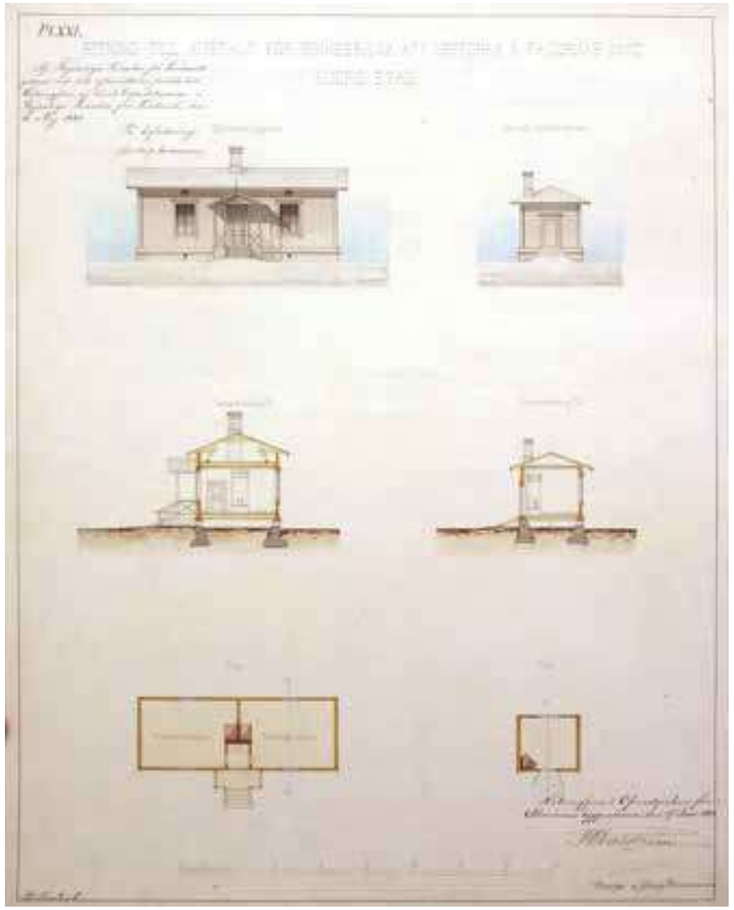
Pesula-, sauna- ja leipomorakennuksessa on pesutupa, mankelihuone, silityshuone, liinavaatehuone, sauna, pukeutumishuone sekä leipomotupa ja sen takahuone. Leipomon puolelle on oma sisäänkäynti rakennuksen eteläseinällä. Ullakolla on ollut tilat pyykkien kuivattamiselle. Tuuletuspiippu on merkittynä leikkauspiirustukseen. Pyykit vietiin ullakolle pienellä hissillä.

Ylilääkärin asuinrakennuksen julkisivut ja pohja- ja leikkauspiirros vuodelta 1881. (KA)

Ylilääkärin asuinrakennus

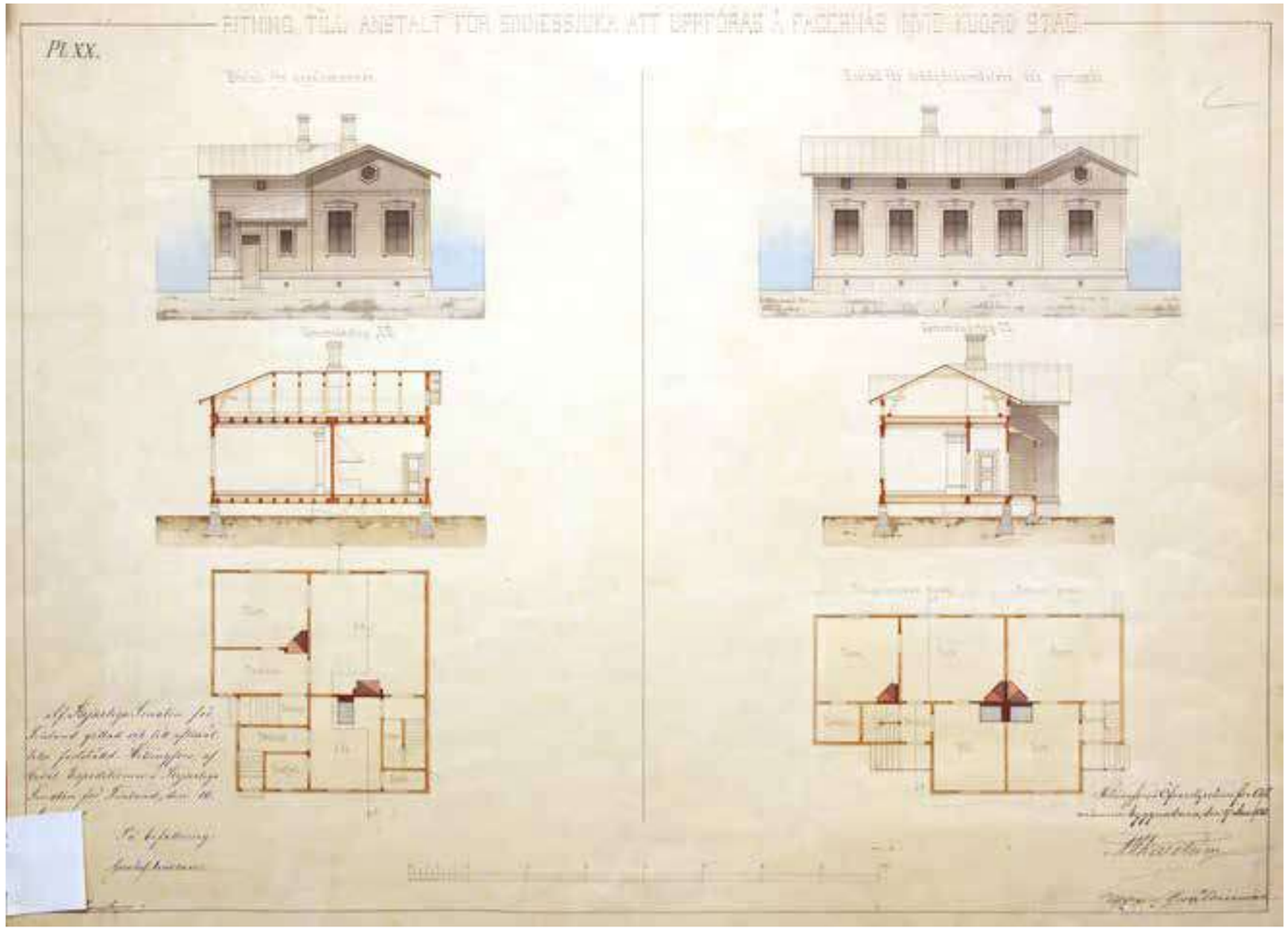
Ylilääkärin asuinrakennuksessa oli sali, ruokasali, isännän huoneet, makuukamari, lastenkamari, keittiö ja säilytystiloja. Ullakolla on yksi lämmitettävä asuinhuone.

Työhuonerakennuksen ja ruumishuoneen julkisivu-, leikkaus-, ja pohjapiirros vuodelta 1881.(KA)

Työhuonerakennus ja ruumishuone

Työhuonerakennuksessa on suutarin työtila ja räätälin työhuone. Ruumishuone on pieni rakennus, jossa on yksi tulisijallinen huone.

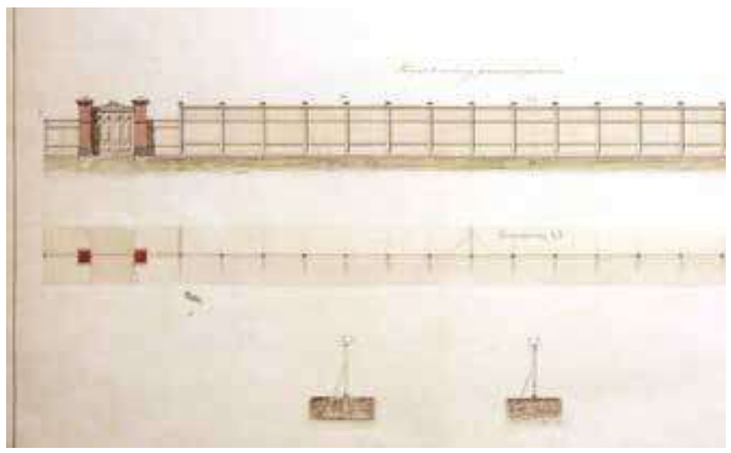
Taloudenhoitajan asuinrakennuksen sekä portinvartijan ja puutarhurin asuinrakennuksen piirustukset vuodelta 1881. (KA)

Taloudenhoitajan asuinrakennus

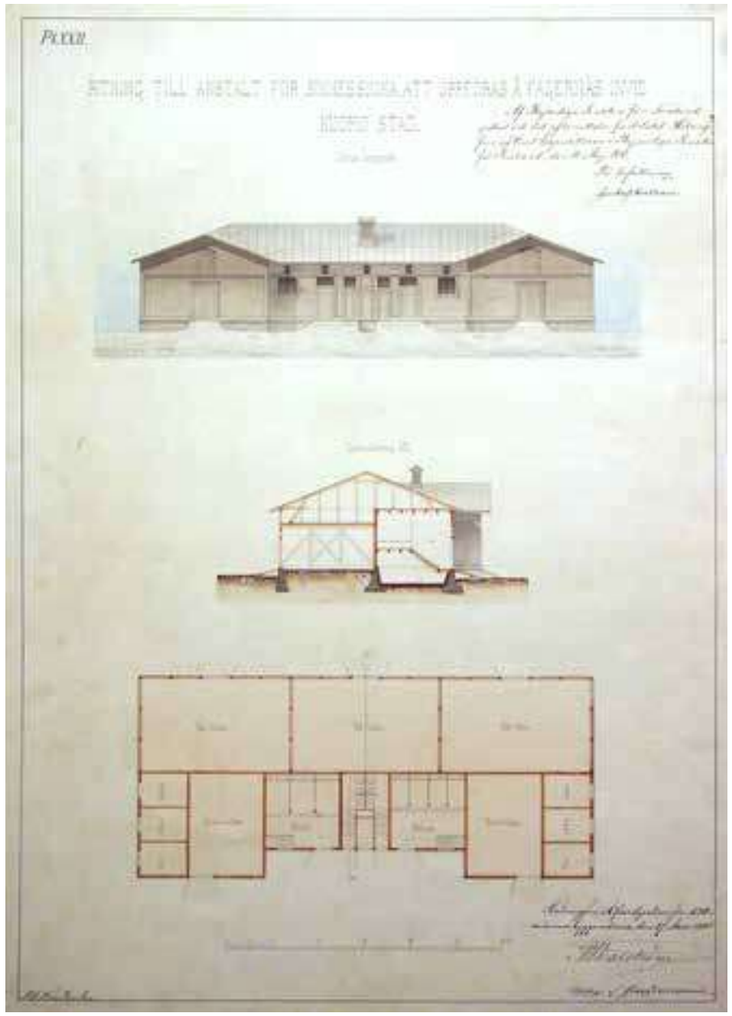
Taloudenhoitajan rakennuksessa on sali, huone ja keittiö sekä pieni varastohuone. Keittiöön on oma sisäänkäyntinsä.

Puutarhurin ja porttivahdin asuinrakennus

Puutarhurin ja porttivahdin asuinrakennuksessa on yksi huone keittiöineen porttivahdille ja kaksi huonetta keittiöineen puutarhurille. Molemmille on omat sisäänkäynnit.

Kävelypihojen aitapiirros vuodelta 1884. (KA)

Ulkorakennuksen julkisivu-, leikkaus-, ja pohjapiirros vuodelta 1881. (KA)

Ulkorakennus

Ulkorakennuksessa on kolme suurta puuliiteriä, talli, ajoneuvotalli, navetta, käymälät, olkilato ja varastoaittoja.

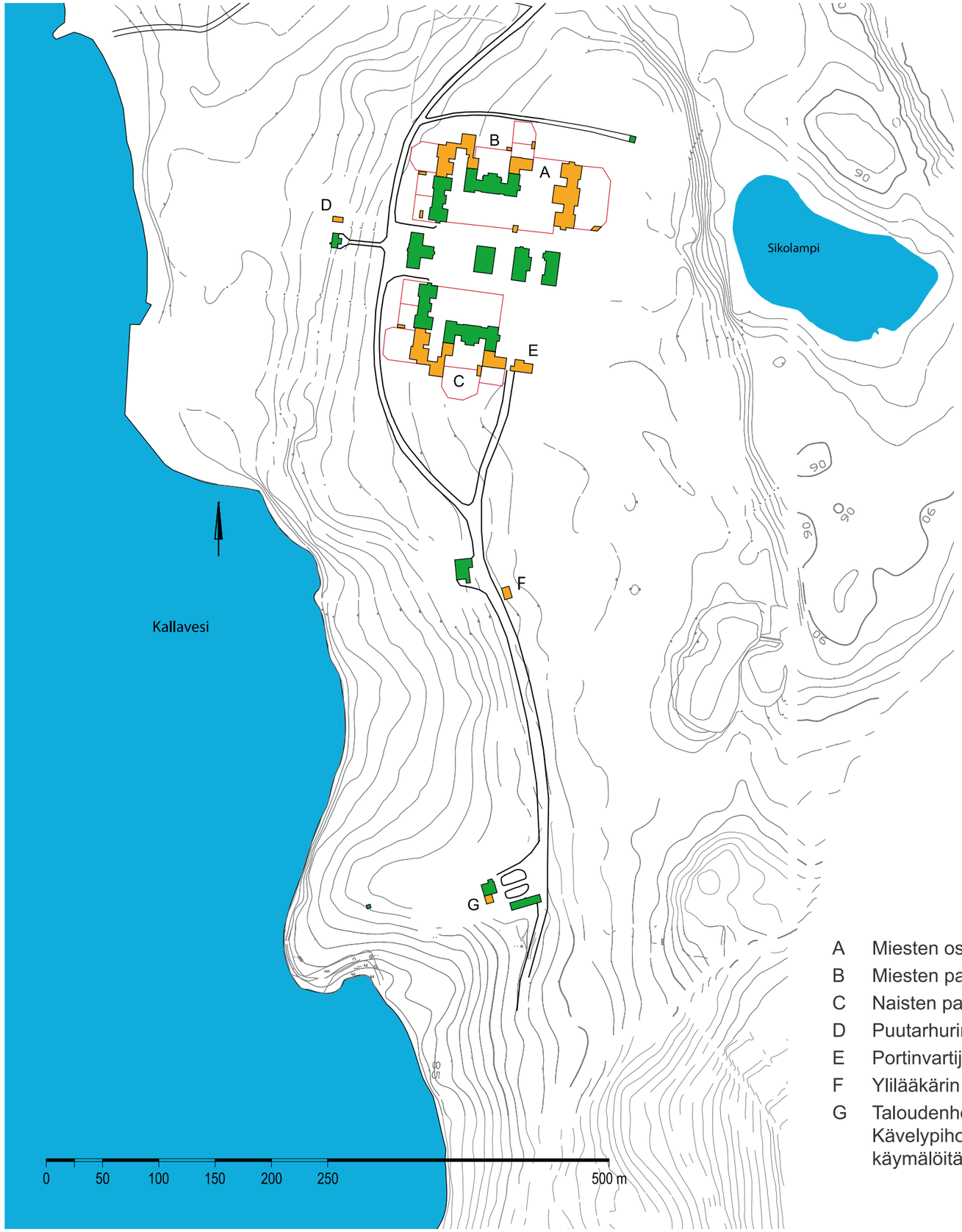
Kävelypihojen aidat

Luonnollisena osana sairaalan kokonaisuutta on myös aidat, jotka reunustavat ulkoilupihoja. Tässä tammikuun 15. päivälle vuonna 1884 päivätyssä aitapiirustuksessa näkyy myös punatiilinen portti. Portin ovet tehtiin piirustuksesta poiketen raudasta. Aidan on piirtänyt A.Thesleff, joka oli Kuopion tie- ja vesirakennuspiirin piiri-insinööri vuonna 1884.

Laajennussuunnitelmat vuodelta 1888

Sairaalarakennuksia päätettiin laajentaa samana vuonna, kun se avattiin eli vuonna 1885. Laajennukseen kuului neljän paviljonkirakennuksen yhdistäminen kahdeksi suureksi rakennukseksi, uuden miestenosaston rakentaminen ja joitain ulkorakennuksia.

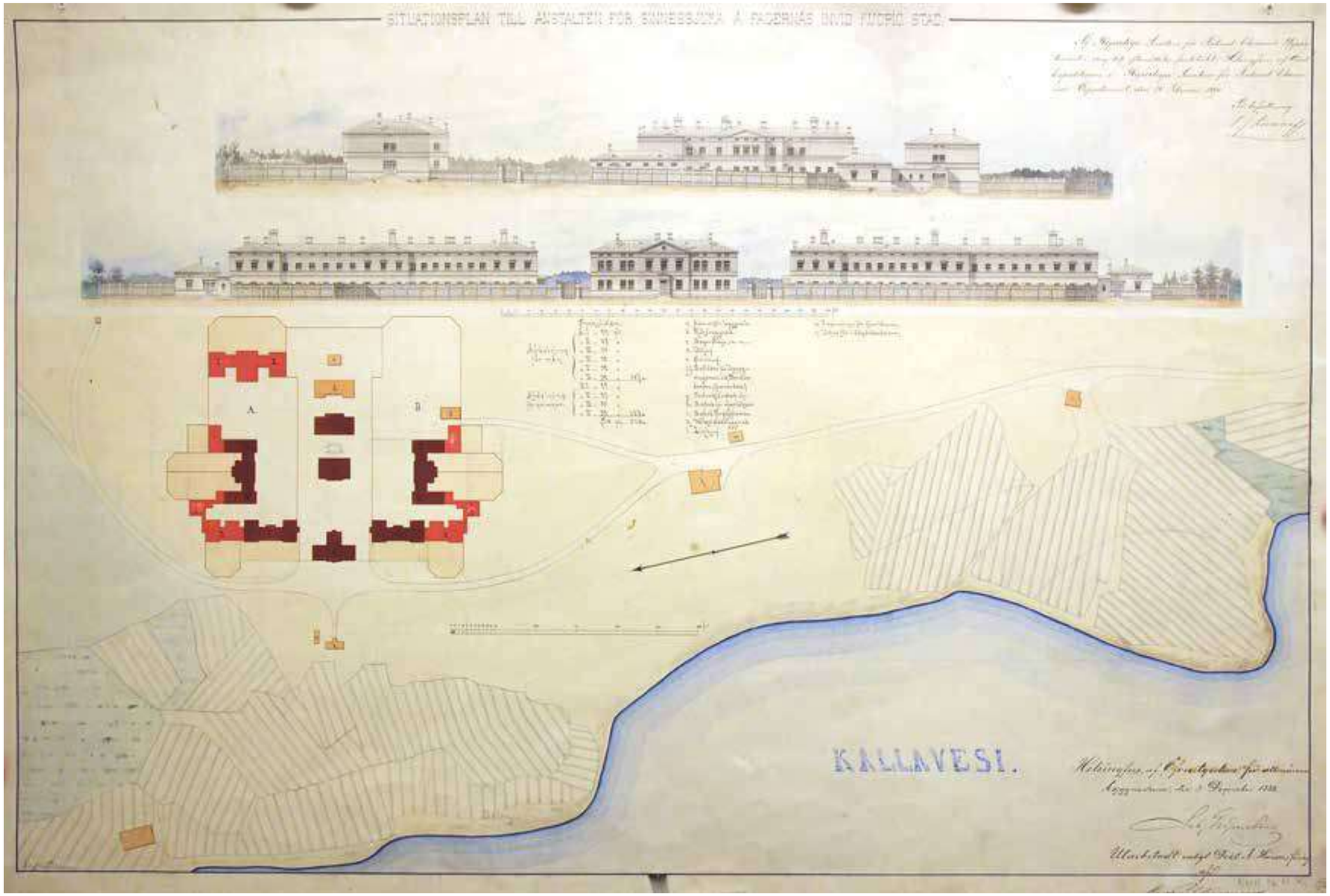
Vuonna 1884 sairaalan ylilääkäriksi valittu Axel Hårdh oli mukana laajennuksen suunnitteluvaiheessa. Piirustukset on allekirjoittanut Yleisten rakennusten ylihallituksen yliarkkitehti Georg Wilenius ja ylitirehtööri Sebastian Gripenberg. Lisäksi piirustuksissa on maininta, että ne on laadittu lääkäri A. Hårdhin ehdotusten mukaan.

A Miesten osasto **III** (302195)
B Miesten paviljonkinen laajennus
C Naisten paviljonkien laajennus
D Puutarhurin ulkorakennus (302234)
E Portinvartijan ja puutarhurin asuinrakennus (302207)
F Ylilääkärin leipomorakennus
G Taloudenhoitajan asuinrakennuksen laajennus
Kävelypihojen aidoissa näkyvät pienet rakennukset ovat käymälöitä.

Piirustussarja on päivätty 3.12.1888 ja siihen kuuluu seuraavat piirustukset:

	Asemapiirros
I	Julkisivu ja leikkaus (osastot 9-10)
II	Pohja: 1.krs ja 2.krs (osastot 9-10)
III	Leikkaus ja ilmanvaihto (osastot 9-10)
IV	Julkisivu, leikkaus ja ilmanvaihto (osastot 7-8)
V	Pohja: 1.krs ja 2.krs (osastot 7-8)
VI	Julkisivu (osastot 9-10) ja ilmanvaihto (osastot 3-4)
VII	Julkisivut ja leikkaus (osastot 7-8)
VIII	Pohja: 1.kr ja 2.krs, osastoja yhdistävä laajennus (1-2 osastot)
IX	Pohja 1.krs ja 2. krs (3-4 osastot)
X	Pohja 1. krs ja 2. krs ja ilmanvaihto (osastot 5-6)
XI	Julkisivut ja leikkaus (osastot 5-6)
XII	Ylilääkärin leipomorakennus, taloudenhoitajan asuinrakennus, puutarhurin ulkorakennus, pukuhuone, keittiörakennuksen muutos, paja ja pumppuhuone

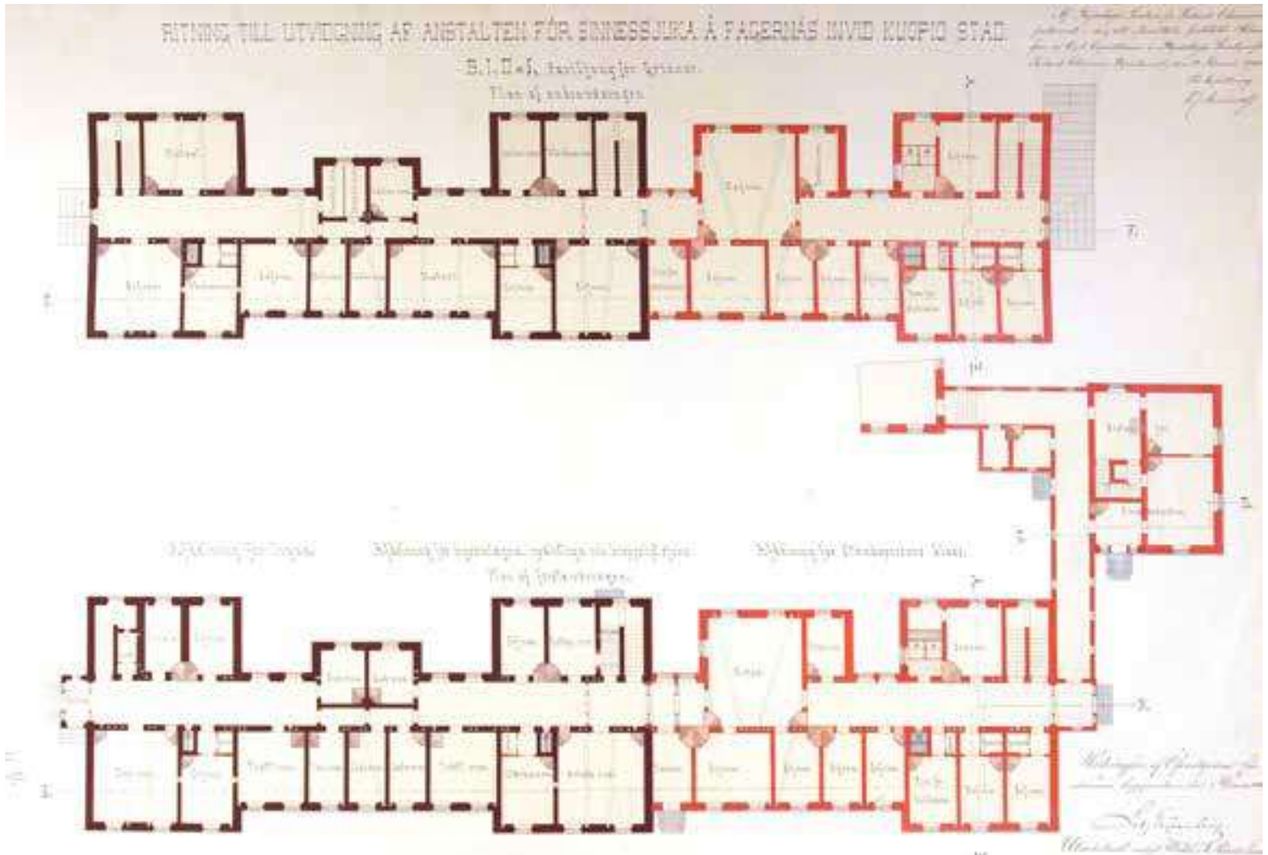

Asemapiirros vuodelta 1888. (KA)

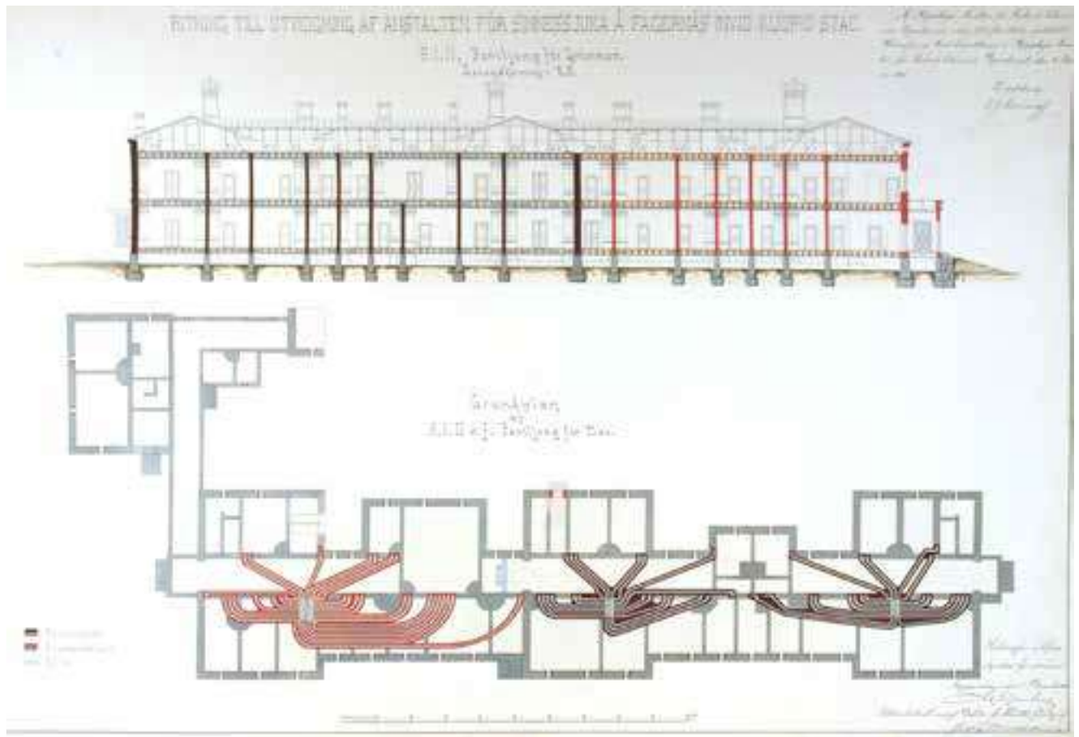
Levollisten naisten osasto (osastot 9-10)

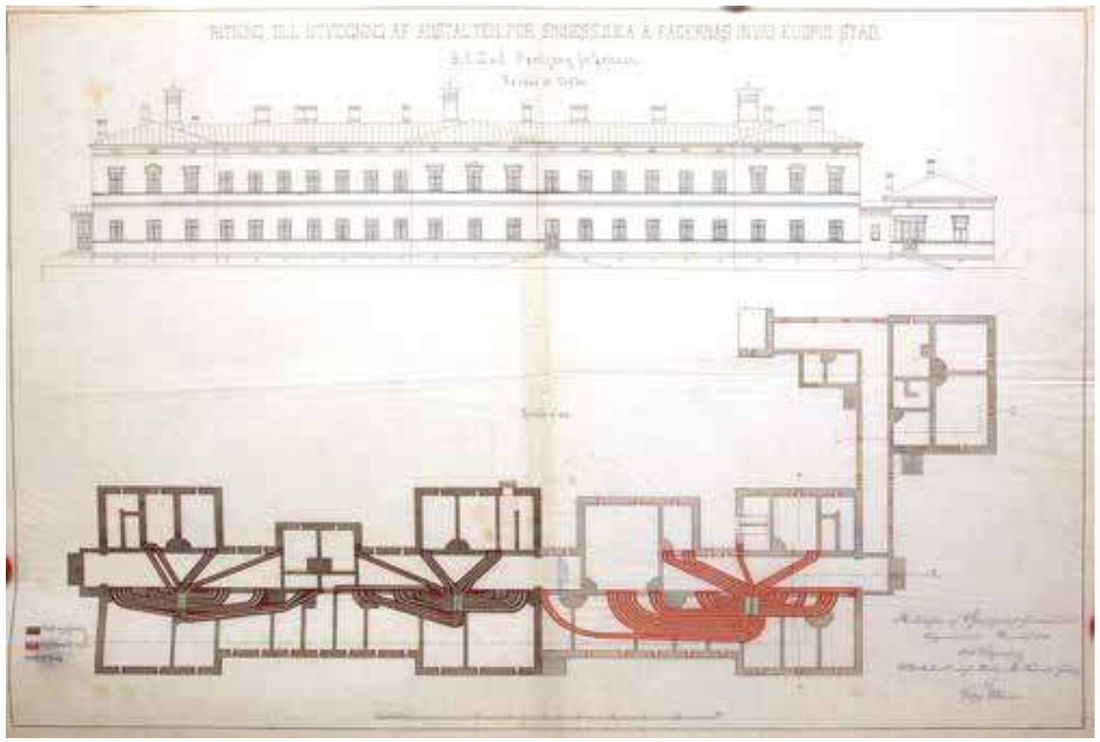
Georg Wileniuksen piirustusten perusteella tehtiin lisää potilaspaikkoja rakentamalla paviljonkirakennuksia yhdistävä laajennusosa. Laajennusosiin tehtiin säätyläispotilaiden osastot (afdelning för ståndspersons klass). Ensimmäisessä kerroksessa oli ruokailuhuone, tiskihuone, kylpyhuone, hoitajien huoneita ja makuusaleja. Toisessa kerroksessa oli makuusaleja, kaksi hoitajien huonetta ja päivähuone. Kahta paviljonkirakennusta yhdistävään osaan tehtiin ylihoitajattaren asunto.

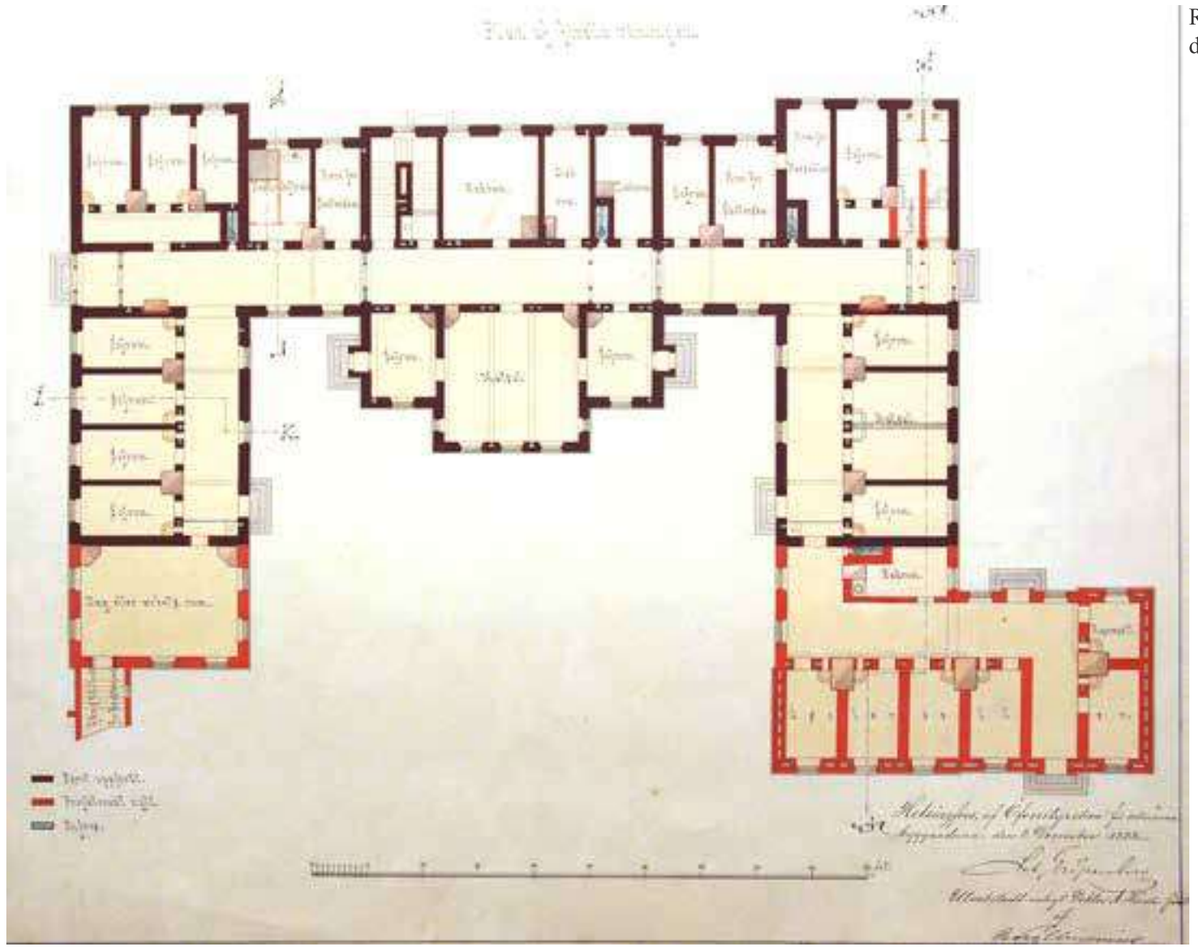
Naisten osaston laajennuksen pohjapiirros vuodelta 1888. (KA)

Alla levollisten naisten osaston leikkauspiirros ja levollisten miesten osaston ilmanvaihtopiirros. Oikealla alhaalla levollisten naisten osaston julkisivu- ja ilmanvaihtopiirros. (KA)

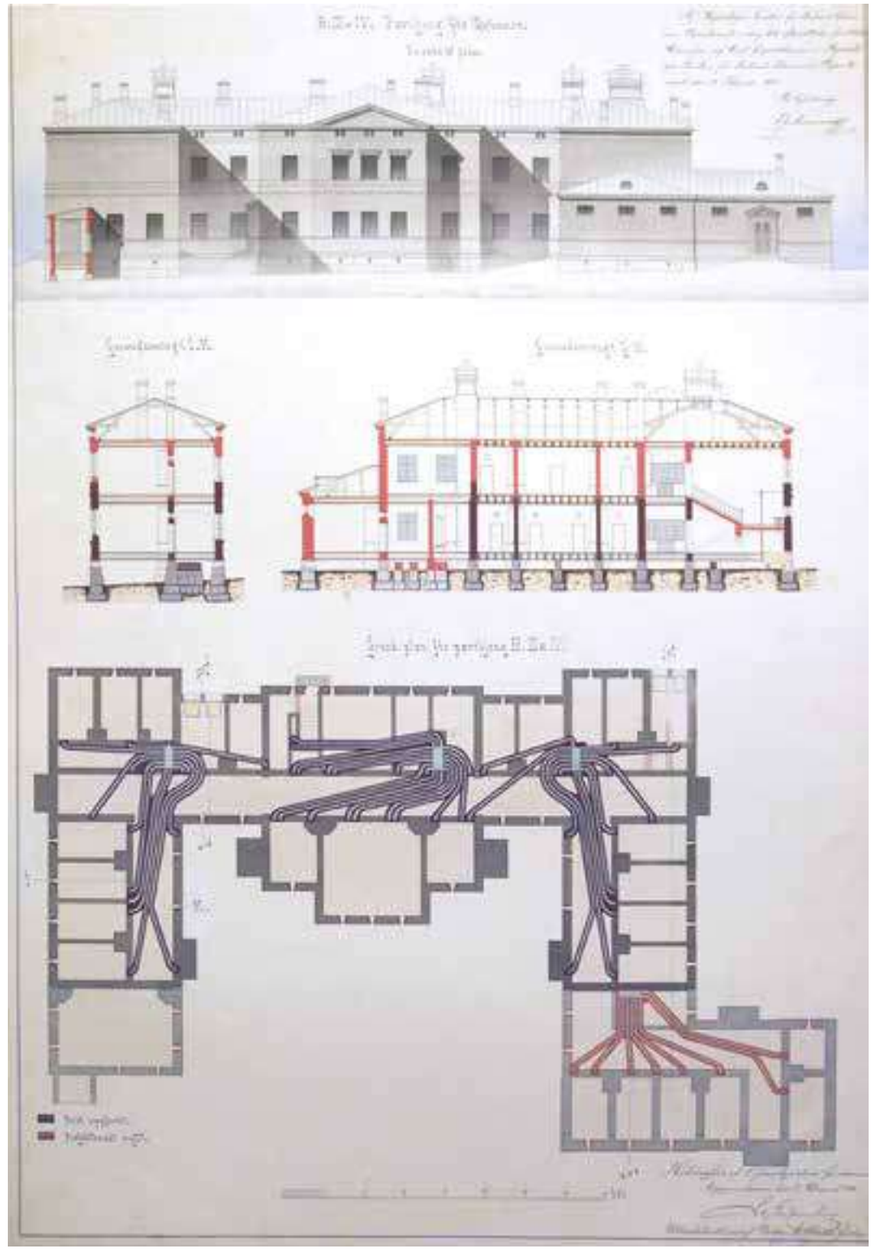

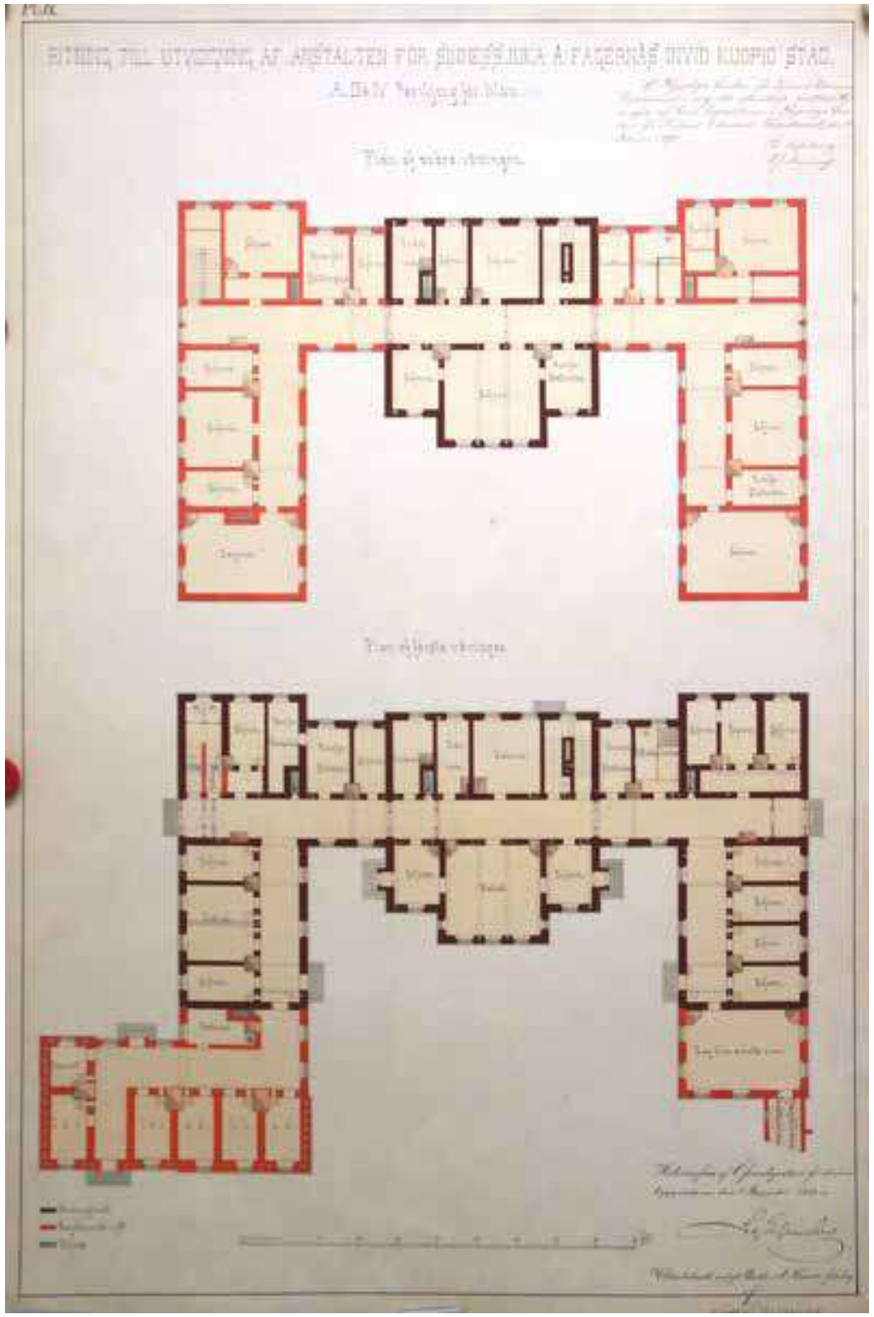
Rauhattomien naisten osaston laajennuksen pohjapiirros vuodelta 1888. (KA)

Rauhattomien naisten osasto (osastot 7-8)

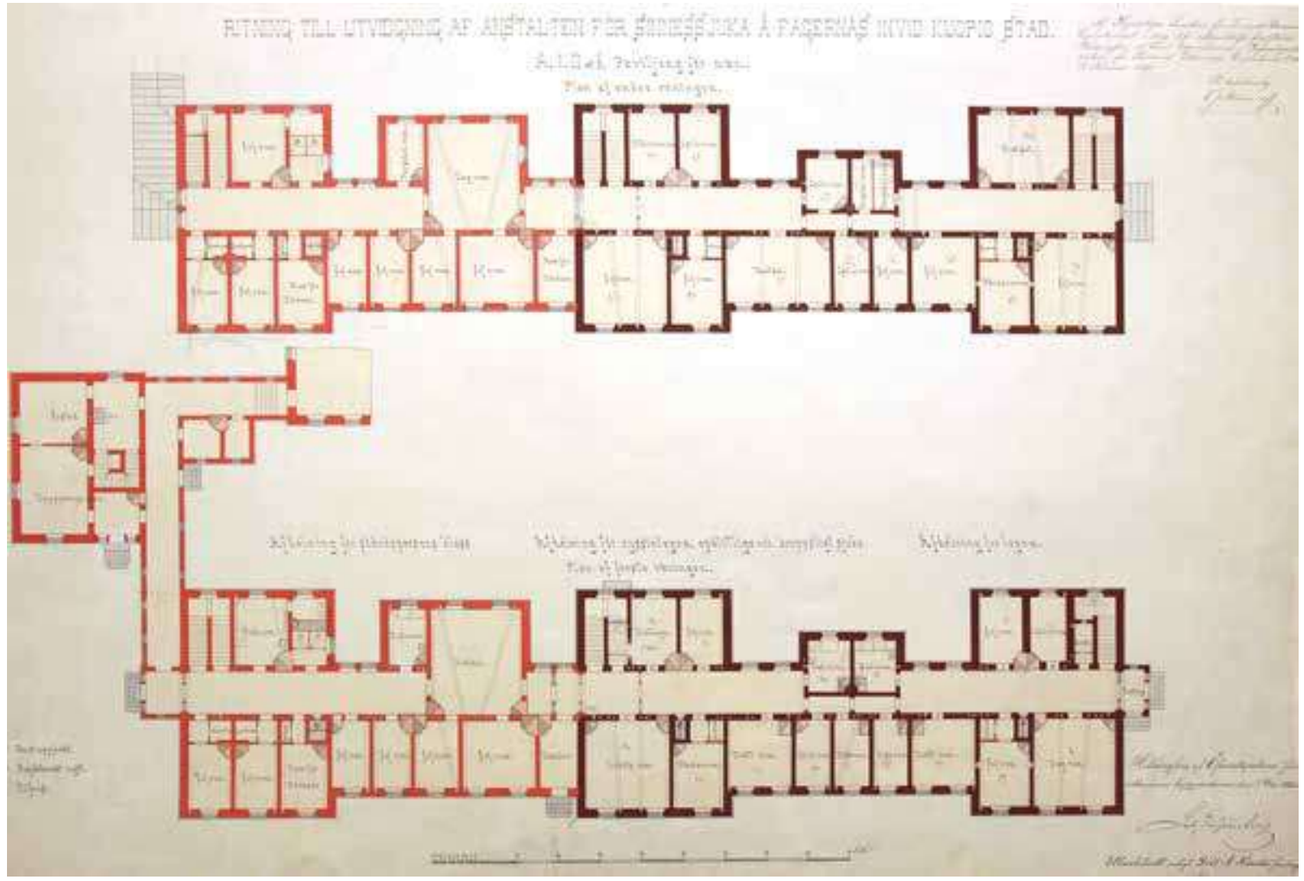
Rauhattomien potilaiden rakennukset korotettiin kaksikerroksisiksi koko pinta-alaltaan. Niissä oli aiemmin ollut toinen kerros vain rakennuksen keskiosassa. Toiseen kerrokseen tehtiin yhdeksän potilashuonetta lisää. Lisäksi tehtiin päivähuone, kaksi hoitajien huonetta, muutama varasto ja pesuhuone. Ensimmäiseen kerrokseen tehtiin laajennus eristysselleille ja päivä- tai työskentelyhuone.

Rauhattomien naisten osaston julkisivu-, leikkaus- ja ilmanvaihtopiirros vuodelta 1888. (KA)

Rauhattomien miesten osaston laajennuksen pohjapiirros vuodelta 1888. (KA)

Levollisten miesten osaston laajennuksen pohjapiirros vuodelta 1888. (KA)

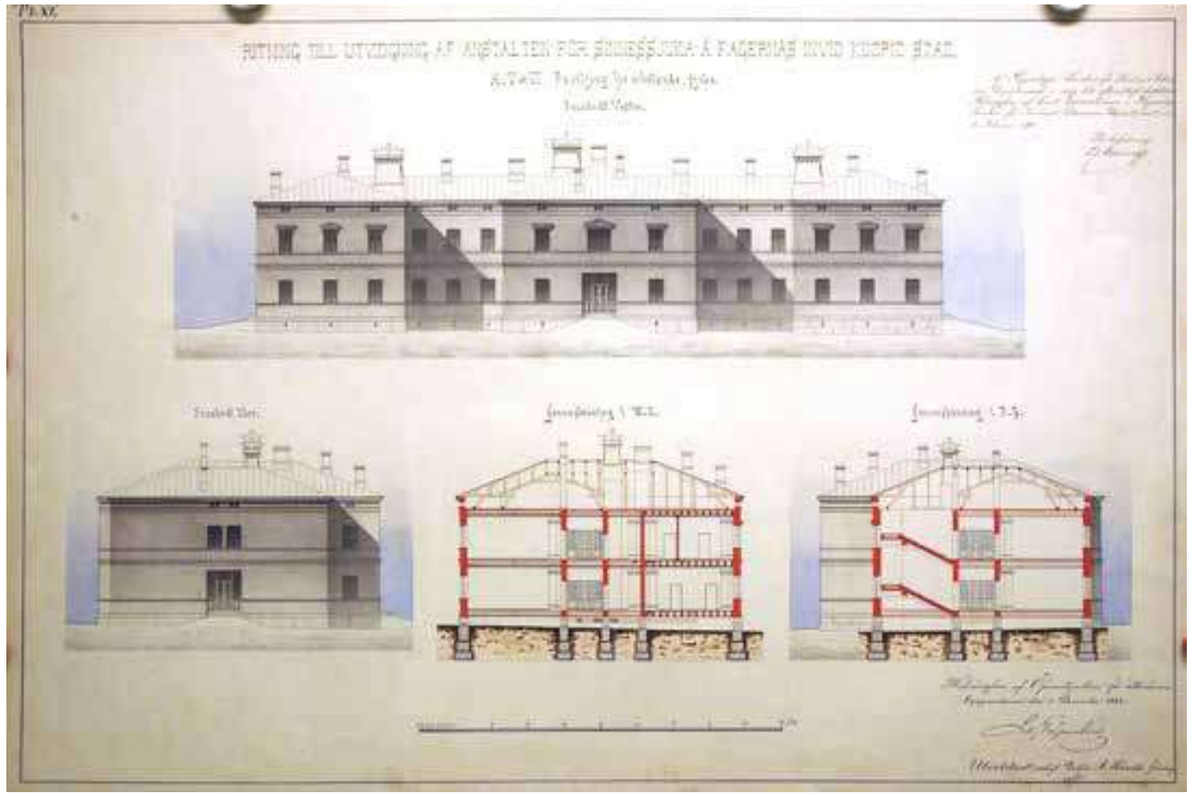
Miesten osastojen laajennus

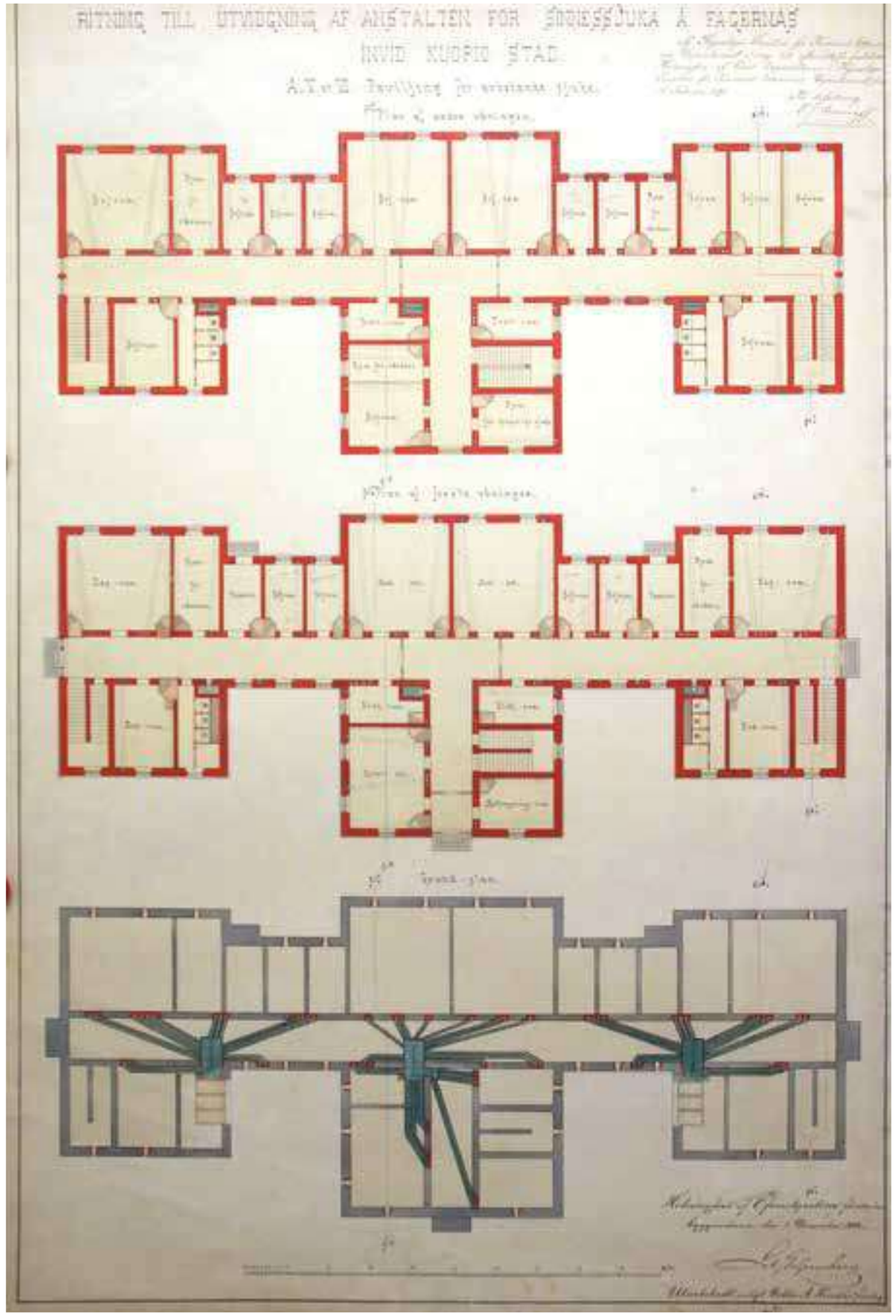
Miesten puolen osastoja laajennettiin samalla tavoin kuin naisten puolen osastoja. Pohjapiirrokset ovat toistensa peilikuvia. Ainoa ero on se, että miesten puolella sijaitsee ylihoitajan asunto ja naisten puolella ylihoitajattaren, naisten puolella hoitajien huoneiden nimitykset viittaavat naispuoliseen hoitajaan (sköterska) ja miesten puolella miespuoliseen hoitajaan (wårdare).

Miesten osasto III (osastot 5-6)

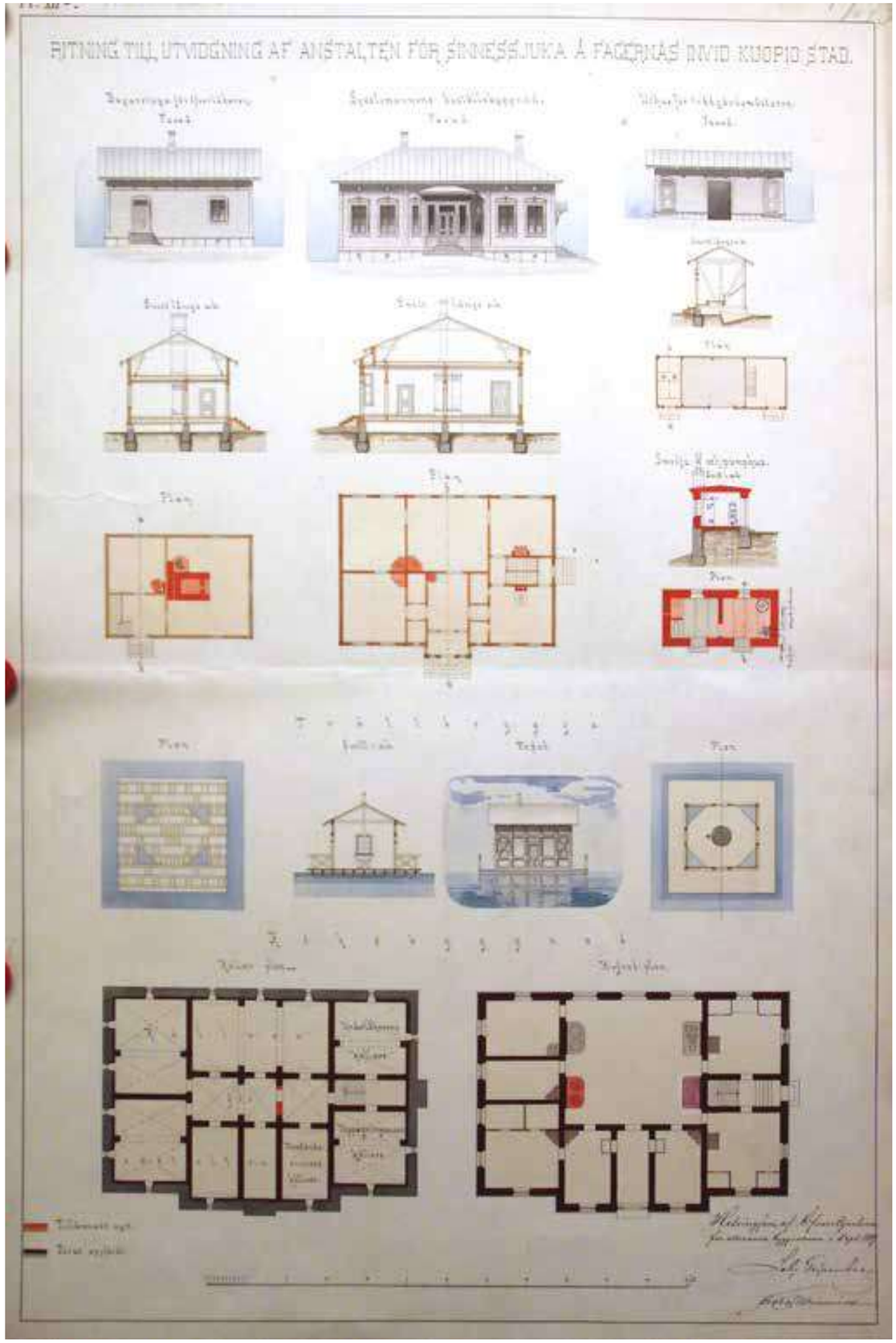
Laajennuksessa tehtiin miehille kolmas potilasrakennus. Se oli tarkoitettu potilaille, jotka olivat kykeneviä tekemään töitä. Ensimmäisessä kerroksessa oli yhteisiä tiloja: ruokailusalit, päivähuoneet ja työntekoon varattu sali. Lisäksi ensimmäisessä kerroksessa on hoitajien huoneet, kylpyhuoneet, tiskihuoneet ja neljä potilashuonetta. Toisessa kerroksessa on neljätoista potilashuonetta, kaksi pesuhuonetta, kolme hoitajan huonetta ja yksi potilashuone ruumiillisesti sairaalle.

Miesten osasto III:n julkisivu- ja leikkauspiirros vuodelta 1888. (KA)

Miesten osasto III:n pohja- ja ilmanvaihtopiirros vuodelta 1888. (KA)

Ylilääkärin leivintuvan, taloudenhoitajan asuinrakennuksen, puutarhurin ulkorakennuksen sekä muiden ulkorakennusten piirustuksia vuodelta 1888. (KA)

Muita rakennuksia

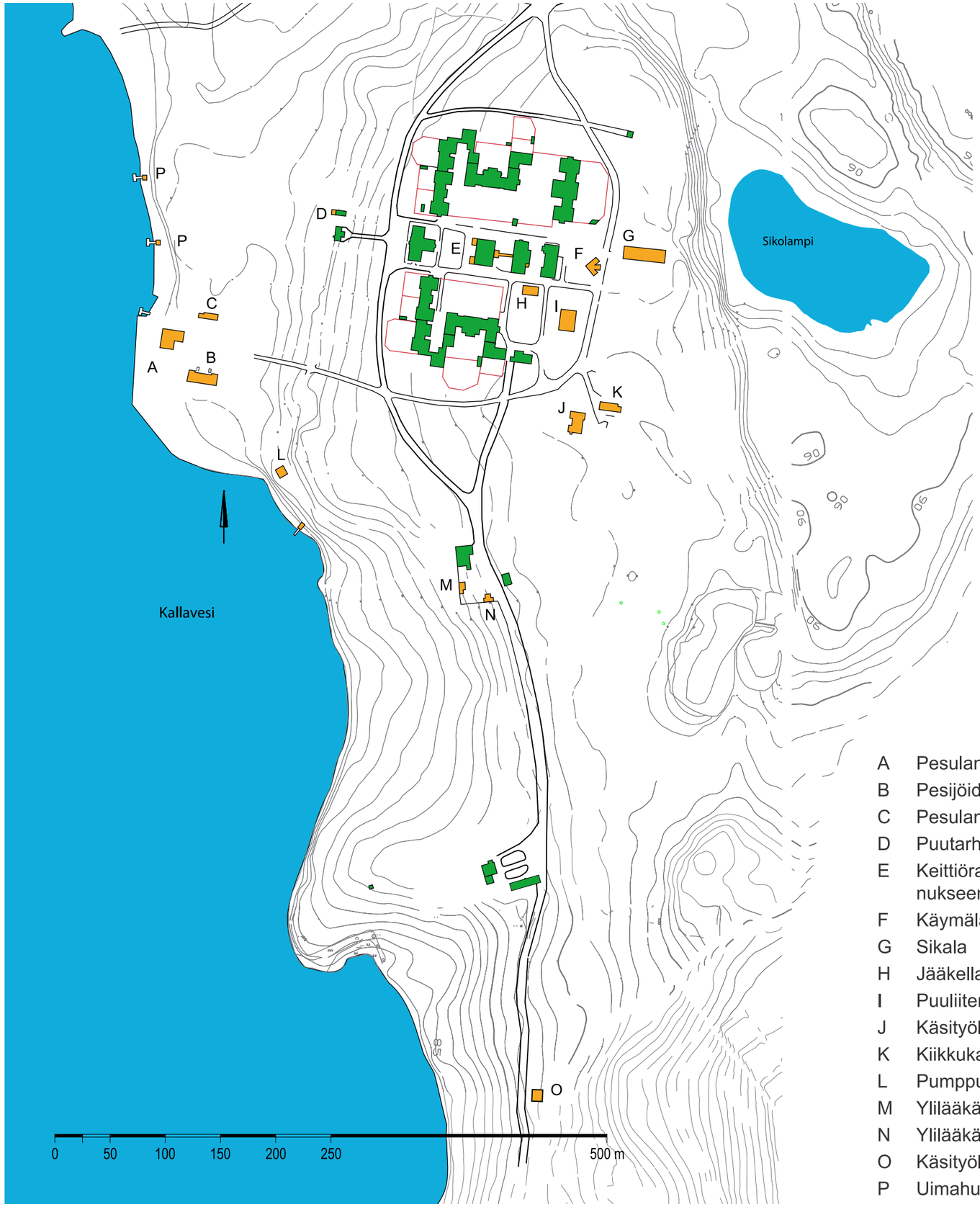
Taloudenhoitajan asuinrakennusta laajennettiin kahdella huoneella ja ylilääkärin asuinrakennuksen lähelle tehtiin oma leivintupa. Puutarhurille tehtiin pieni ulkorakennus. Keittiörakennuksen kellarikerroksessa tehtiin väliseinämuutos ja keittiöön tehtiin toinen puuhella ja vesipata. Lisäksi rantaan rakennettiin pyykkilaituri. Kallaveden rantaan valmistui myös pumppuhuone 1880-luvun lopulla Georg Wileniuksen laatimien piirustusten mukaan. Samassa rakennuksessa oli paja. Vesijohto valmistui vuonna 1890. Pumppuhuoneesta vesi pumpattiin säiliöihin, jotka sijaitsivat miespotilas- ja naispotilas **II**:n ullakolla eli nykyisten osastot 7-8 ja osastot 3-4 rakennusten ullakolla.

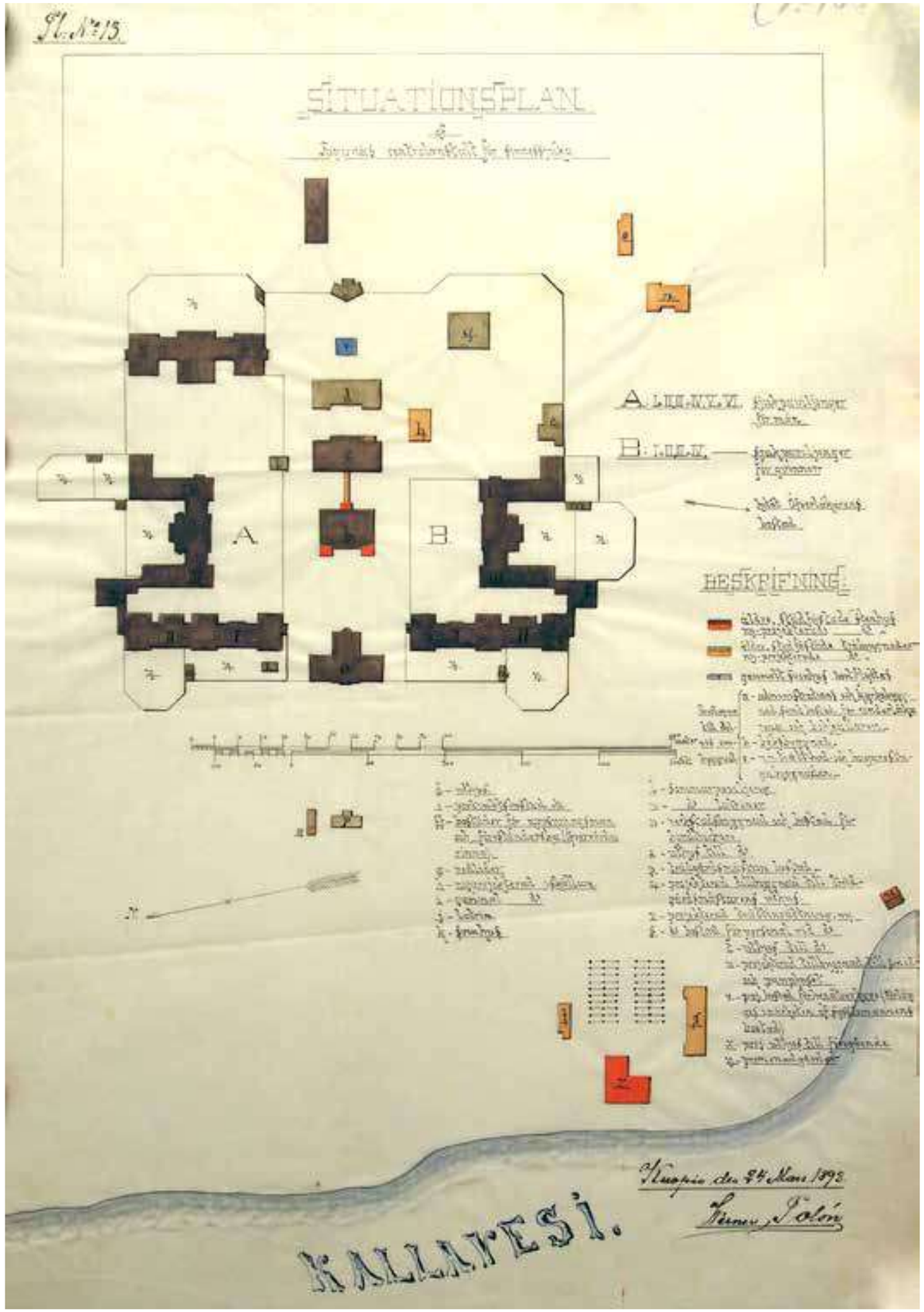
Porttivahdille ja puutarhurille rakennettu asuinrakennus tuhoutui tulipalossa vuonna 1886 eli vain vuosi alueen sairaalan avautumisen jälkeen. Arkkitehti Magnus Schjerfbeck piirsi uuden asuinrakennuksen vuonna 1887. Rakennuksesta on tehty kaksi eri versiota, mutta vain toisessa piirustuksessa on keisarillisen senaatin talousosaston hyväksyntä. Se siis todennäköisesti toteutettiin. Luultavasti rakennus valmistui jo ennen vuoden 1888 laajennusvaihetta, koska sitä ei ole 3.12.1888 päivätyssä piirustussarjassa. Rakennuksessa oli seuraavat tilat: renkitupa, porttivahdin huone, puusepän asuinhuone ja puusepän verstastila.

Toinen rakennus, joka on merkitty 3.12.1888 päivätyn piirustussarjan asemapiirrokseen, mutta johon ei löydy samalle päivälle merkittyjä piirustuksia, on sikalarakennus. Sairaalan ylilääkäri Axel Hårdh oli suunnittelussa tiiviisti mukana. Niinpä piirustusten joukosta löytyy myös hänen luonnoksia alueesta. Hårdhin signeeraamassa marraskuulle 1887 päivätyssä aluekartassa sikalarakennus on merkitty olemassa olevana rakennuksena, joten se on todennäköisesti valmistunut ensimmäisen rakennusvaiheen yhteydessä. Seuraavan rakennusvaiheen vuodelle 1893 päivätyn Werner Polónin suunnitteluvaiheen luonnoksissa sikalarakennuksen kohdalla on merkintä: gammal svinhus – bortflyttas. Uuden sikalan piirsi Emil Gustafsson vuonna 1892, joten vanha pieni sikala jäi tarpeettomaksi.

Laajennussuunnitelmat vuodelta 1893

Sairaala-alue jatkoi kasvamistaan 1890-luvun alussa. Sairaalan kaksi ensimmäistä piirustussarjaa oli tehnyt Yleisten rakennusten ylihallituksen yliarkkitehti Georg Wilenius. Vuoden 1893 laajennuksen piirustukset laati Yleisten rakennusten ylihallituksen ylimääräinen arkkitehti Werner Polón. Vuonna 1894 sairaalassa oli 310 potilaspaikkaa.

Sikolampi
Kallavesi
P
P
C
A
B
D
E
F
G
H
I
K
J
L
M
N
O
90
90
90

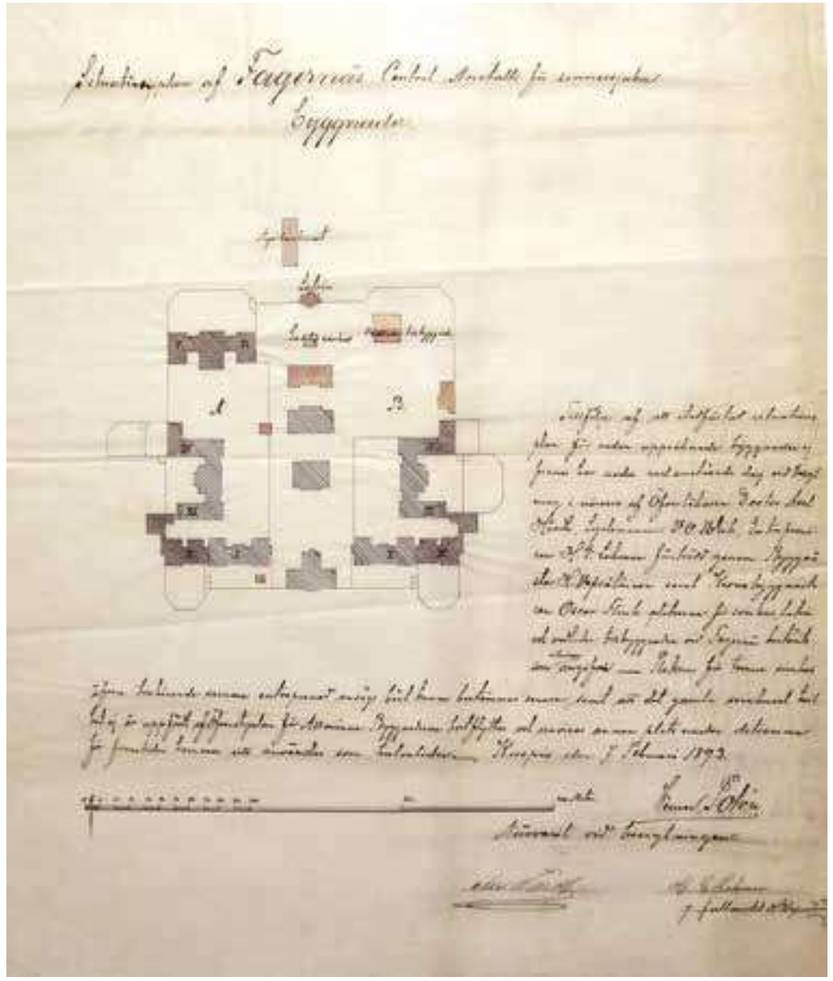

Asemapiirros vuodelta 1893. (KA)

Piirustussarja on päivätty Kuopiossa 24.3.1893 ja siihen kuuluu seuraavat piirustukset:

1. Hallintorakennuksen muutos
2. Keittiörakennuksen julkisivu ja pohja
3. Keittiörakennuksen laajennus, pohja
4. Jääkellari: julkisivu, leikkaus ja pohja
5. Työrakennus ja asuinrak. työläisille:julkisivu, leikkaus ja pohja (Kiikkukangas)
6. Ulkorakennuksia
7. Pesulanranta: pohja 1.krs ja 2.krs
8. Pesulanranta: julkisivu ja leikkaus
9. Pesijöiden asuinrakennus
10. Pesulanranta ulkorakennus
11. Pumppuhuone ja puutarhurin ulkorakennus: julkisivu, leikkaus ja pohja
12. Käsityöläisen asuinrakennus: julkisivu, leikkaus ja pohja
13. Asemapiirros

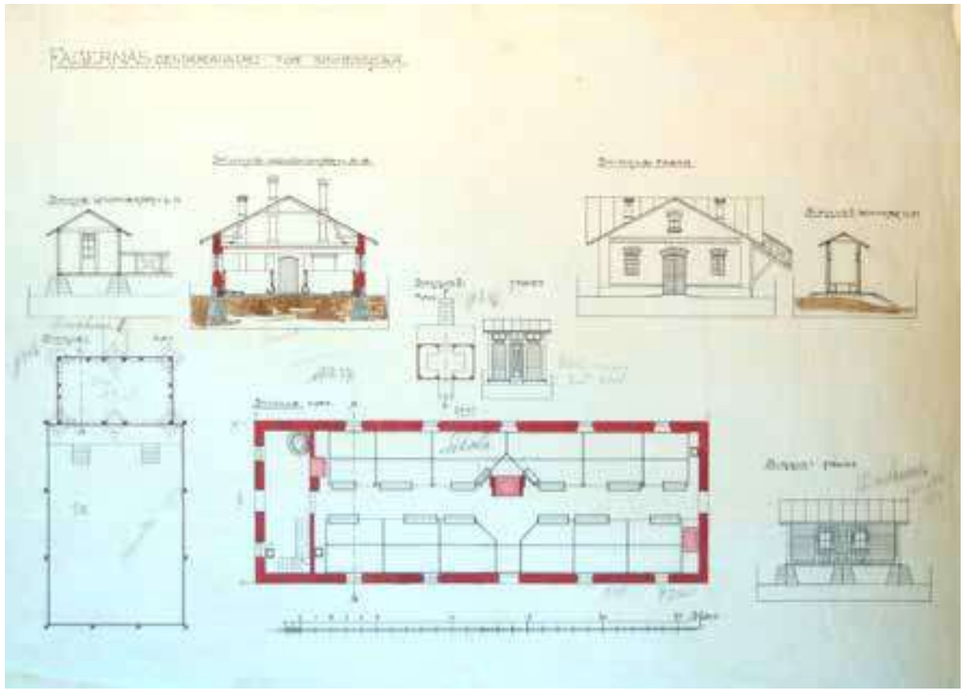
Tästä laajennusvaiheesta on kansallisarkiston kokoelmissa Polónin signeeraama kustannusarvio, joka on päivätty 14.1.1893. Laajennuksen yhteenlaskettu kustannus on arvioitu olevan 119 904, 50 markkaa. Tämän laajennuksen kustannusarviossa luetellaan myös Emil Gustafssonin edellisenä vuonna piirtämät ulkorakennukset, jotka olivat jo toteutuneet: sikala, puuliiterin laajennus, käymälä pudretilla ja uimahuoneet rahvaalle ja herrasväelle. Werner Polónin 24.3.1893 päivätyssä asemapiirroksessa nämä Gustafssonin piirtämät rakennukset on merkitty jo olemassa oleviksi rakennuksiksi.

Asemapiirros vuodelta 1892. (KA)

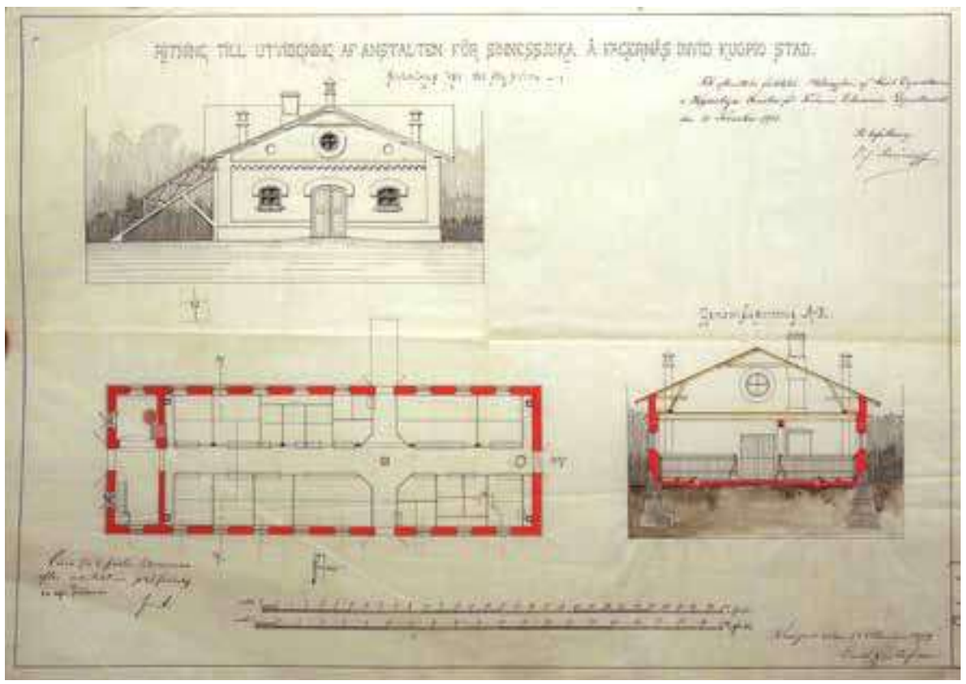
Polónin muutossuunnitelmiin vuodelta 1893 liittyy 7.2.1892 päivätty piirros, jossa kerrotaan, että samana päivänä tehdyssä tarkastuksessa merkittiin liiterin, käymälän ja sikalan paikat. Tarkastuksessa päätettiin, että vanha sikala siirretään pois ja sitä voidaan käyttää olkiliiterinä. Tarkastukseen osallistuivat ylilääkäri Axel Hårdh, taloudenhoitaja V. O. Wiik, urakoitsija H. I. Lohman, jota edusti rakennusmestari H. Vepsäläinen, sekä kruununrakennusmestari Oscar Flink.

Sikalan ja uimahuoneiden ajoittamattomat piirrokset. (KA)

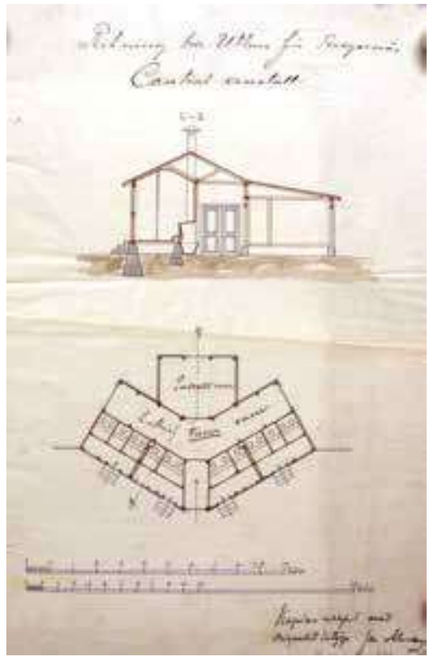

Sikala

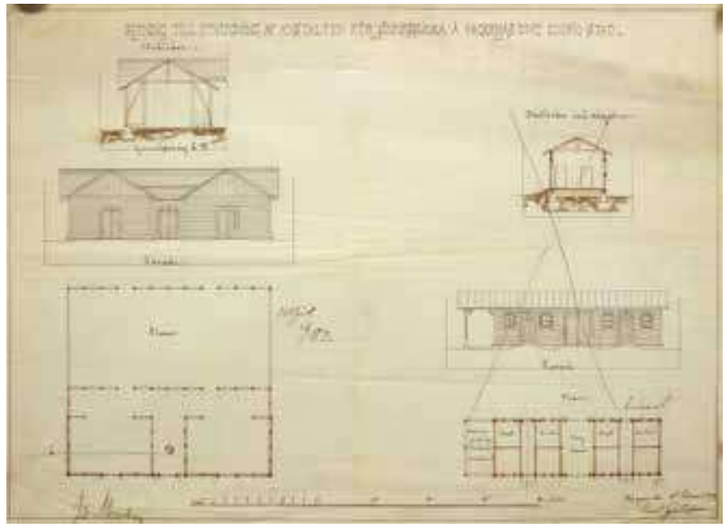
Gustafssonin piirustuksessa oli tilat 120 sialle. Sikalan piirustuksista laadittiin kaksi versiota, joissa on hyvin vähän eroja. Toisessa sikalaa koskevassa piirustuksessa on myös kahden uimahuoneen piirustukset. Uimahuoneiden päälle on kirjoitettu lyijykynällä ”purettu 1957”.

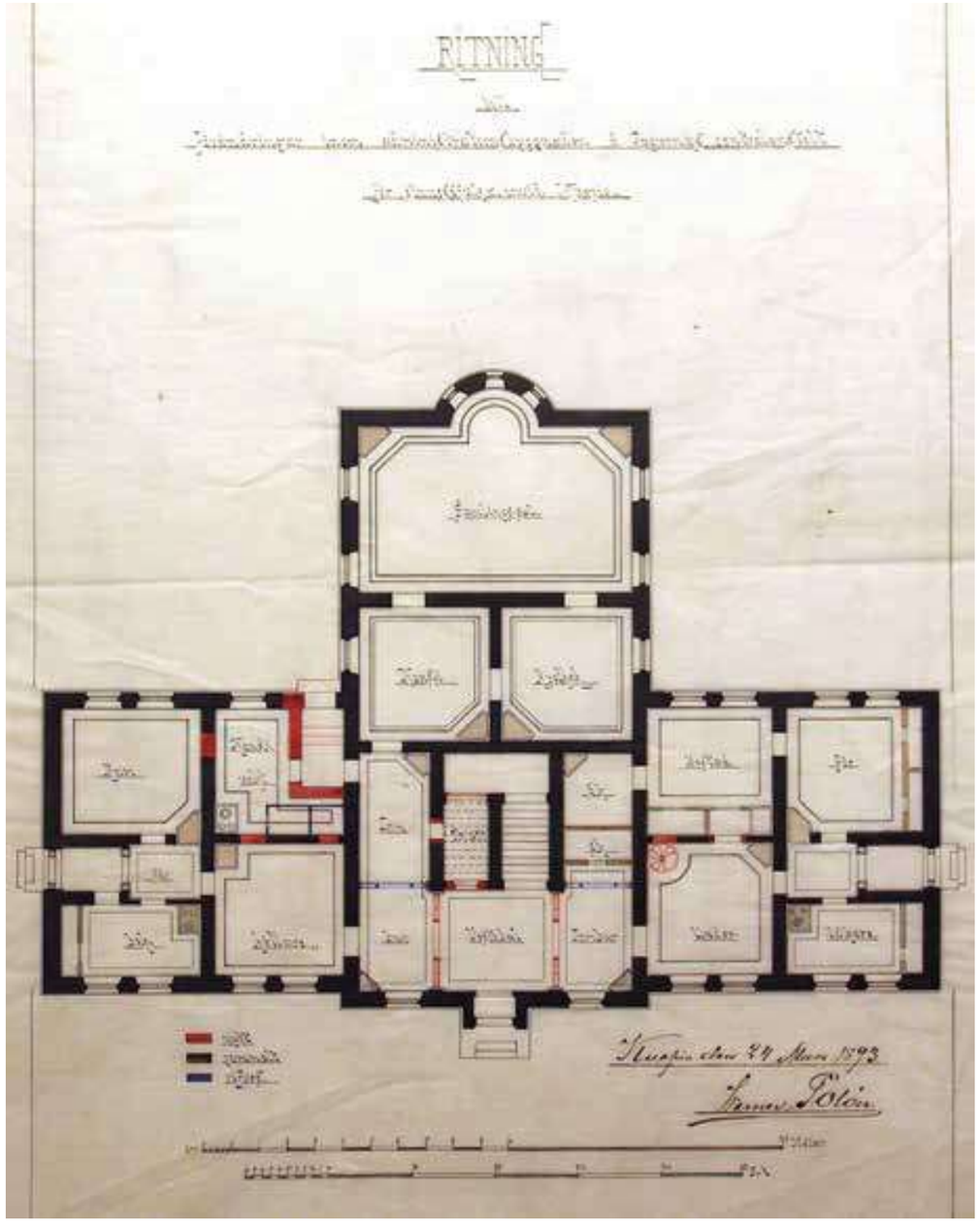
Sikalan piirustukset vuodelta 1892. (KA)

Käymälän ajoittamattomat piirustukset. Alla puuliiterin laajennus ja toteutumaton ulkorakennus. (KA)

Hallintorakennuksen muutospiirros vuodelta 1893. (KA)

Käymälä

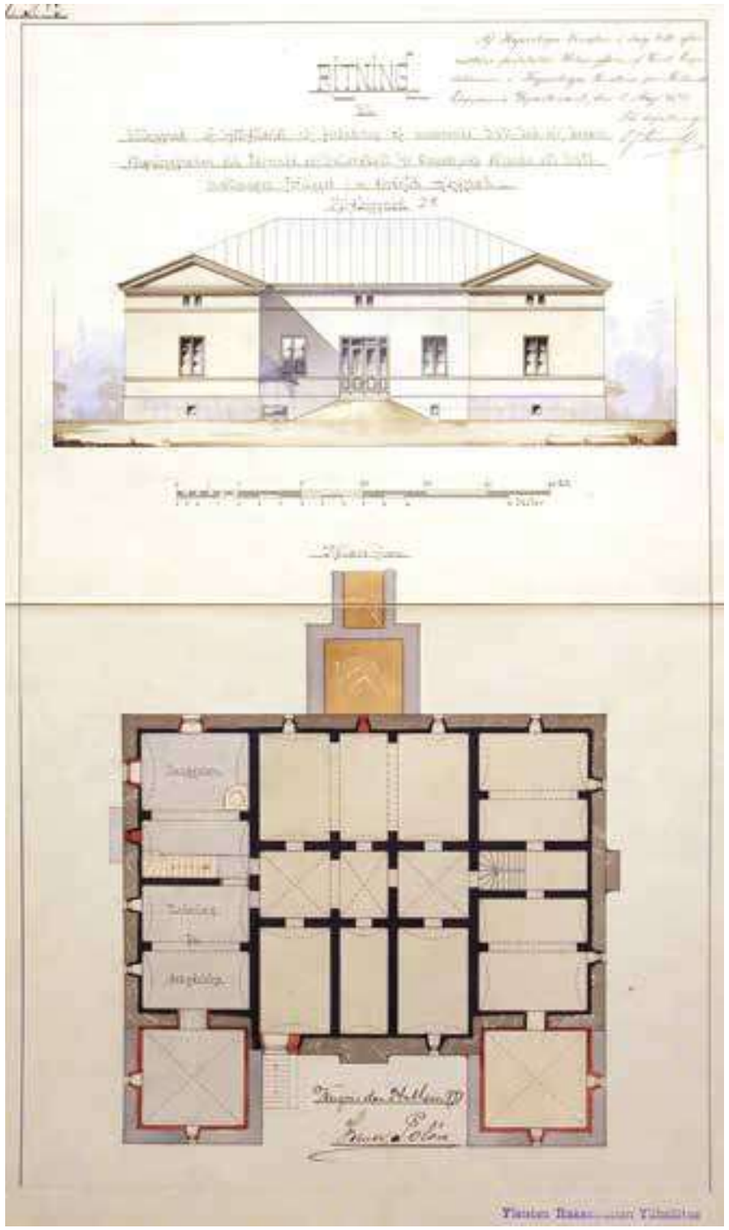
Iso käymälärakennus sisälsi myös pudretin (pudrettrum) jossa käymälän jätteet tehtiin kuivaksi lannoitteeksi.

Puuliiterin laajennus

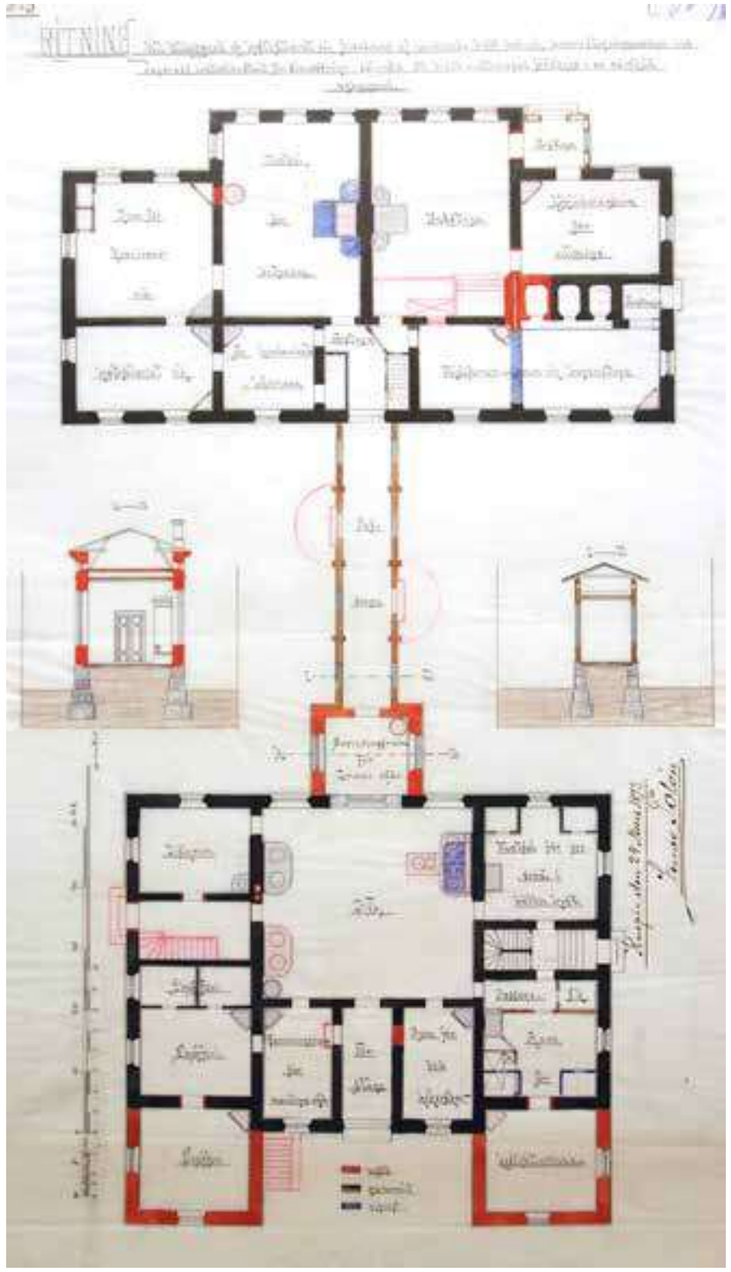
Puuliiteriin tehtiin lisää tilaa Gustafssonin piirustuksilla. Vieressä on Kiikkukankaan ulkorakennuksen piirustus. Piirustuksen yli on vedetty ruksit, ja rakennus ei tämän suunnitelman mukaan toteutunutkaan. Se rakennettiin Polónin seuraavana vuonna laatimien piirustusten mukaan.

Hallintorakennus

Werner Polónin suunnitelmissa laajennettiin tai tehtiin muutoksia joihinkin olemassa oleviin rakennuksiin. Hallintorakennukseen tehtiin uusi sisäänkäynti pohjoisosan ja itäosan nurkkaan. Hallintorakennuksessa alun perin olleet ylihoitajien (miesten ylihoitajasta käytettiin nimitystä uppsyningman ja naisten ylihoitaja oli föreståndersken) asunnot olivat osastorakennusten laajennuksessa siirtyneet osastoja yhdistäviin laajennusosiin. Pohjoissiiven asunto muutettiin kirjanpitäjän asunnoksi. Kirjanpitäjän virka perustettiin vuonna 1894, joten kirjapitäjälle tuli tarjota asunto. (Vuorio 2010, 50). Yksi huone pohjoisosasta muutettiin vahtimestarin asuinhuoneeksi. Osa huoneesta muutettiin uuden sisäänkäynnin eteiseksi. Eteläsiipi muutettiin alilääkärin asunnoksi. Lääkärin vastaanottohuone muutettiin apteekiksi ja hallintorakennuksen eteistiloissa tehtiin väliseinämuutoksia.

Keittiörakennuksen kellarin muutospiirros vuodelta 1893. (KA)

Keittiörakennuksen muutos ja yhdistäminen pesula-, sauna- ja leipomorakennukseen vuodelta 1893. (KA)

Keittiörakennus ja pesula- sauna ja leipomorakennus

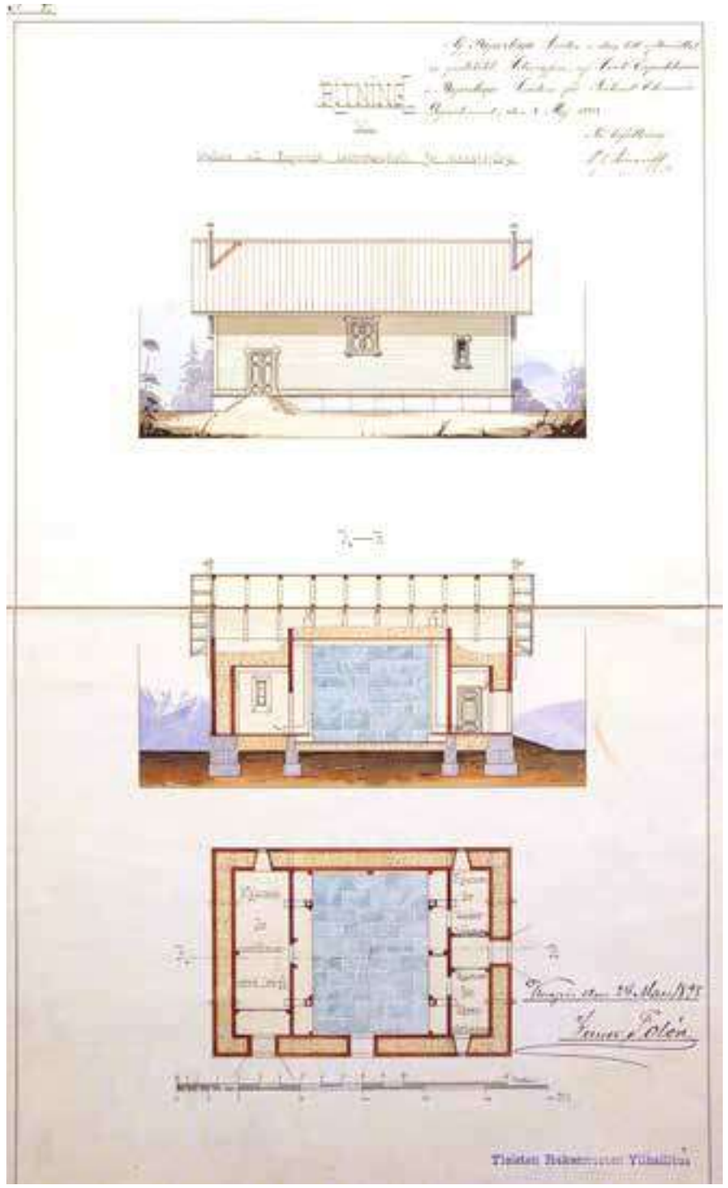
Keittiörakennus yhdistettiin pesula-, sauna-, ja leipomorakennukseen yhdyskäytävällä. Keittiöosaan tehtiin uusi sisäänkäynti pohjoisseinälle. Entinen varastohuone muutettiin porrastilaksi, josta oli kulku myös kellarin holvattuihin ruokavarastoihin. Muut pohjoisseinän huoneet eli emännän asuinhuone, vaatehuone sekä lasin ja posliinin säilytykseen varattu huone muutettiin ruokavarastoiksi. Lisäksi huoneiden jatkoksi rakennettiin yksi huone, joka myös toimi ruokavarastona. Myös eteläseinälle tehtiin yksi huone lisää kohti länttä. Eteläseinän itäpäätyyn tehtiin ”paremman palvelusväen” ruokailusali, ja muut eteläseinän huoneet olivat emännän asuntona. Aiemmin eteläseinän huoneissa oli ollut kaksi naispuolisen palvelusväen asuinhuonetta. Osa kellarin varastohuoneista muutettiin kaljanpanimoksi ja länsiseinältä lisättiin kulku kellaritiloihin.

Länsiseinällä oli aiemmin ollut kaksi ”tarjoiluhuonetta”, joista oli ilmeisesti jaettu ruoka osastoille vietäväksi. Toinen näistä huoneista säilyi miesten osastoille jaettavan ruuan jakeluhuoneena. Toiseen tuli kahden keittäjän asuinhuone. Naisten osastoille vietävä ruoka jaettiin itäseinän uudesta kivisestä lisähuoneesta, josta oli kulku myös puurakenteiseen yhdyskäytävään.

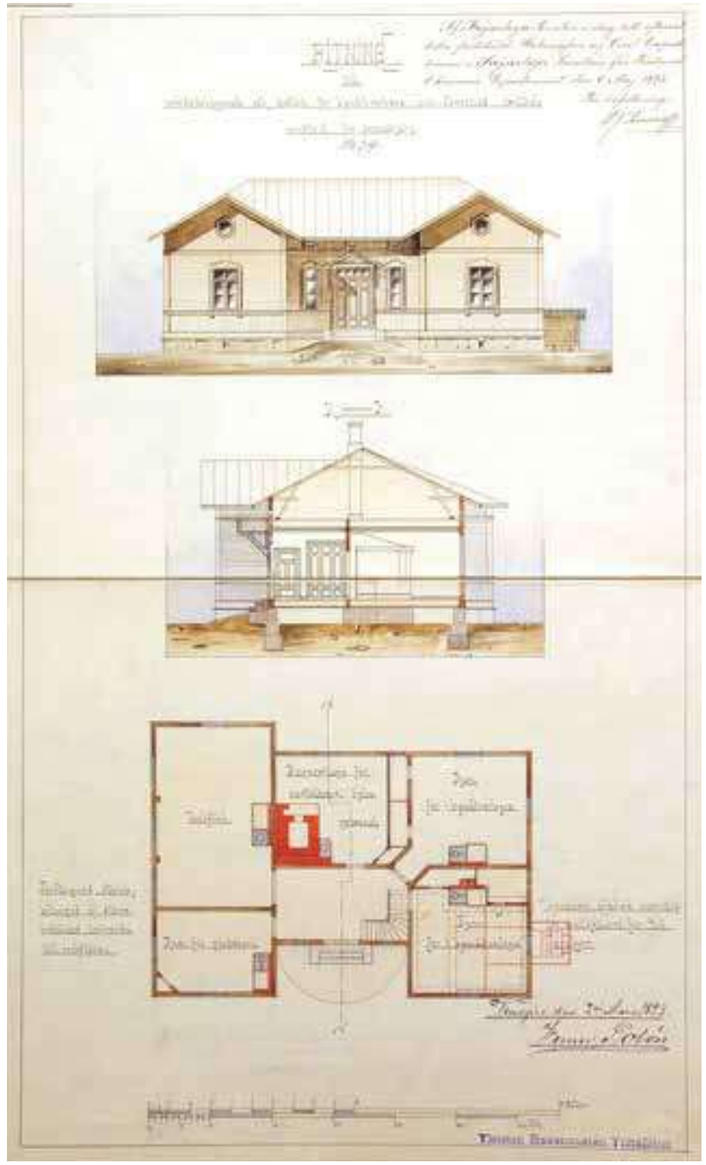
Myös Emil Gustafsson on tehnyt piirustuksen keittiörakennuksen laajennukseen. Ne on päivätty 18.2.1892. Gustafsson oli luonnostellut keittiörakennukseen toisen kerroksen, jossa olisi ollut palvelusväen asuinhuoneita, huoneet keittiöhenkilökunnalle, mutta myös pesulan henkilökunnalle. Toteutuneissa Werner Polónin suunnitelmissa pesulan henkilökunta sai oman asuinrakennuksensa pesularakennuksen viereen.

Polón siis suunnitteli erillisen pesularakennuksen rantaan, joten pesula-, sauna-, ja leipomorakennuksesta vapautui pesulan tilat. Entiseen pesutupaan tehtiin palvelusväen ruokailuhuone. Mankelihuoneen, silityshuoneen ja liinavaatehuoneen tilalle tuli kolme asuinhuonetta, jotka oli varattu palvelijoille ja käsityön johtajattarelle.

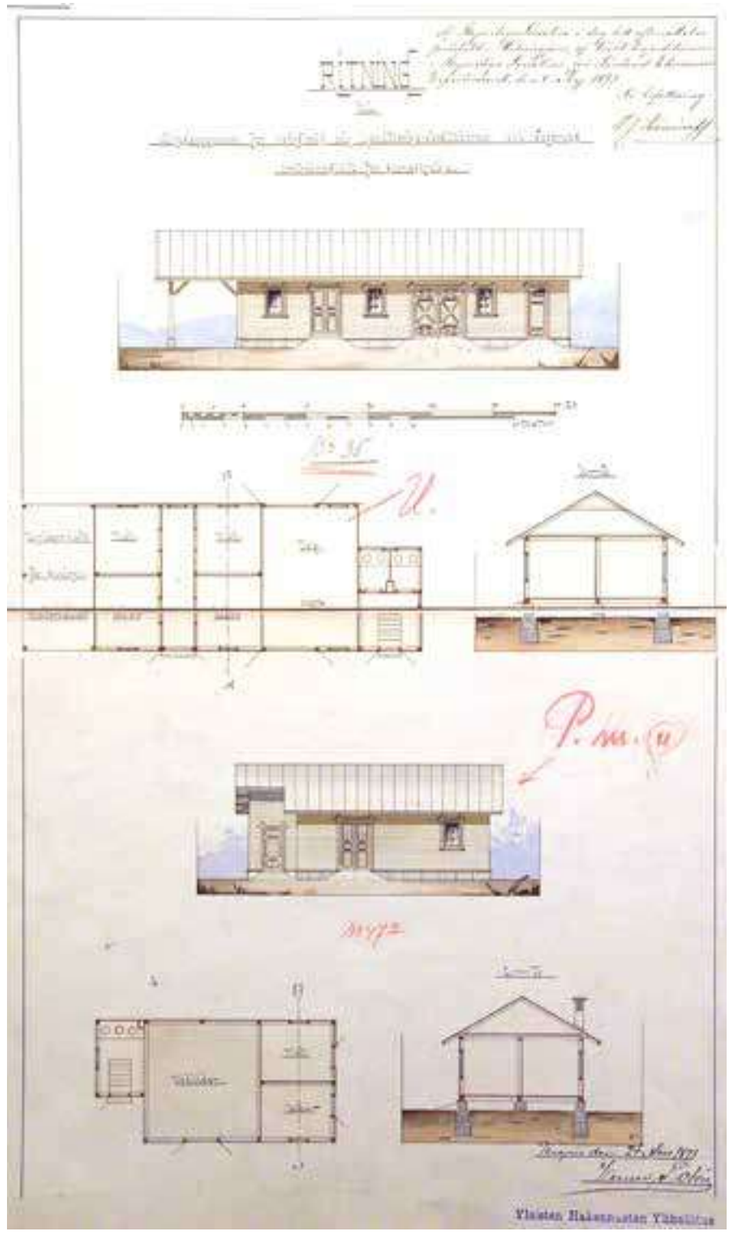
Sauna säilyi vielä rakennuksessa. Länsiseinällä ollut pukeutumishuone otettiin leipomon käyttöön ja eteläseinän itäisin huone muutettiin leivintuvasta rahvaan pukeutumishuoneeksi. Kaakkoiskulmaan tehtiin myös uusi sisäänkäynti eteishuoneella. Sisäänkäynnistä oli kulku sekä pukeutumishuoneeseen että saunaan.

Jääkellarin piirustukset vuodelta 1893. (KA)

Kiikkukankaan asuinrakennuksen piirustukset vuodelta 1893. (KA)

Kiikkukankaan ulkorakennuksen piirustukset vuodelta 1893. (KA)

Jääkellari

Uutena rakennuksena sairaalalle rakennettiin jääkellari. Yksikerroksisessa rakennuksessa jäälohkot sijoitettiin rakennuksen keskiosaan. Jääkellarissa oli iso kylmähuone koko laitoksen tarpeisiin ja kaksi pienempää huonetta alilääkärin ja ylihoitajattaren tarpeisiin. Puurakenteisen pääkellarin eristeenä käytettiin piirustusten mukaan sahanpurua.

Asuinrakennus käsityöläiselle ja työhuone

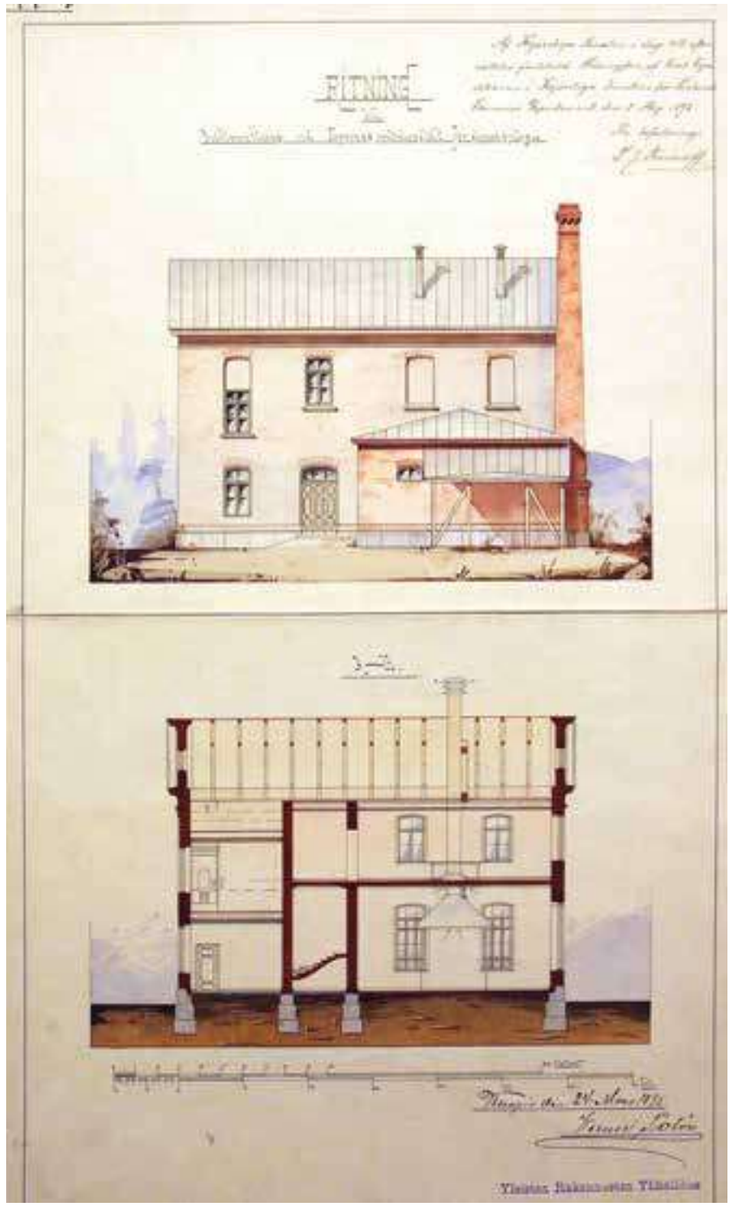
Sairaalan henkilökunta kasvoi voimakkaasti sairaalan alkutaipaleella, ja Polónin laajennuspiirustuksissa onkin kolme hirsistä asuinrakennusta henkilökunnan asunnoksi: Kiikkukankaan asuinrakennus, porttimökki ja pesulanrannan asuinrakennus. Nykyinen Kiikkukankaana tunnettu rakennus rakennettiin alun perin käsityöläisen asuin- ja työhuonerakennukseksi. Rakennuksen pohjoisseinälle tehtiin suuri verstas ja talonmiehen asuinhuone. Eteläseinälle taas kahden käsityöläisen asuinhuoneet. Rakennuksen keskiosassa oli koko laitoksen henkilökunnan leivintupa ja eteishuone, josta oli kulku ullakolle. Rakennuksen eteläseinältä on kulku rakennuksen kellariin, jossa on kahden perheen ruokakellarit.

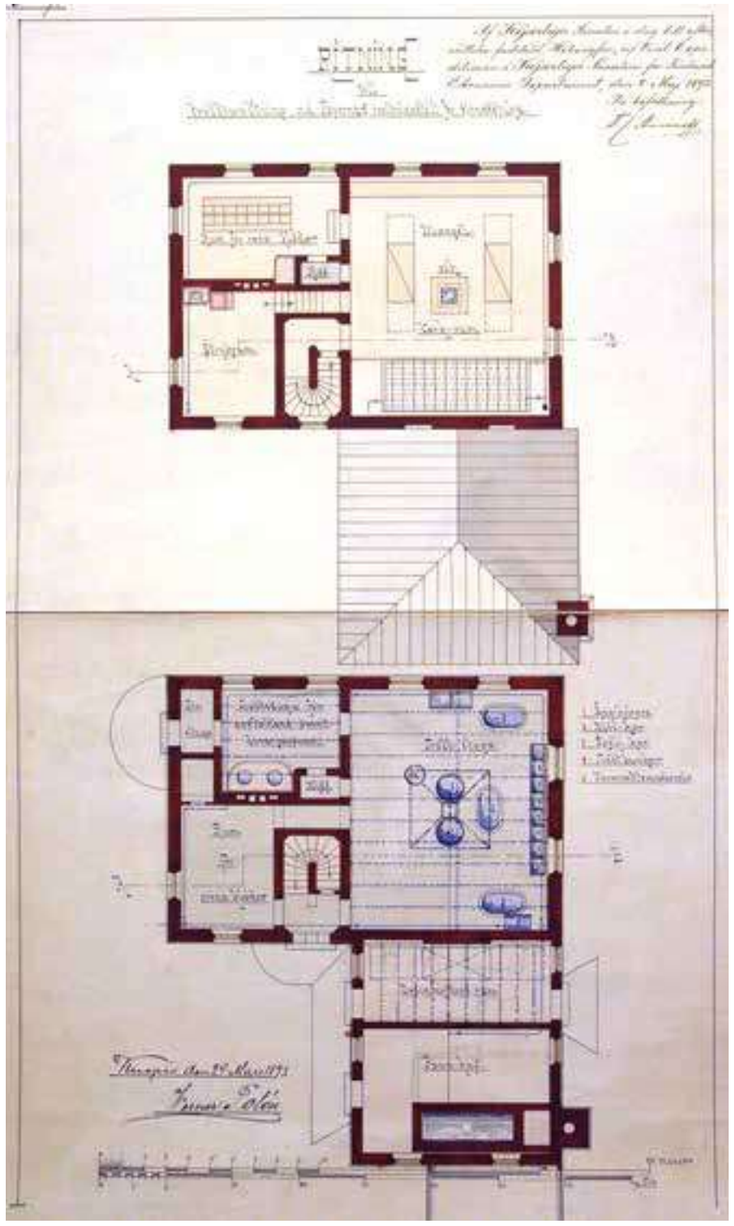
Ulkorakennus

Kiikkukankaana tunnetulle rakennukselle tehtiin myös ulkorakennus, jossa oli neljä ruokavarastoa ja vaakahuone keskiosassa. Itäpäädyssä oli käymälät ja länsipäädyssä katos, joka oli tarkoitettu puusepän tarvikkeiden säilytykseen.

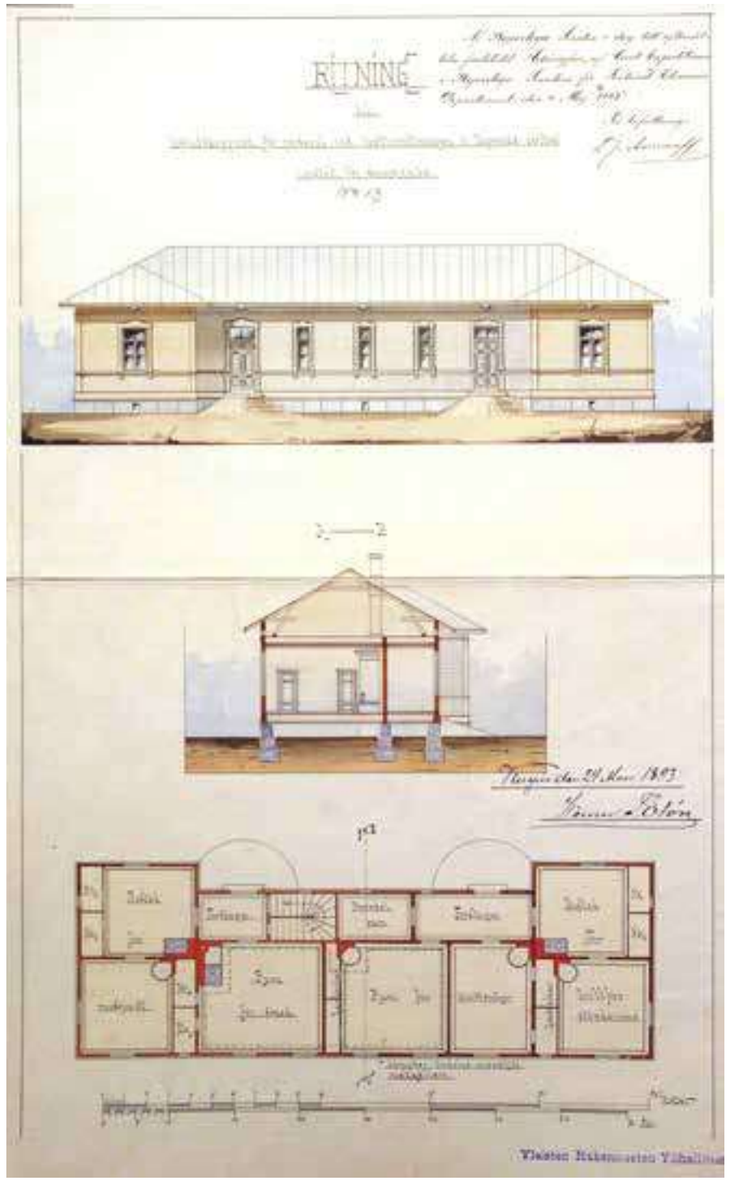
Pesularakennus

Lähelle Kallaveden rantaa valmistui Werner Polónin piirtämä pesularakennus, jossa oli tilat laitoksen vaatehuoltoa varten. Ensimmäiseen kerrokseen tehtiin iso pesulahuone, johon kuului pesualtaat, huuhtelualtaat, liotusaltaat ja höyrytyslaitteet. Matalassa siipiosassa oli pannuhuone, jossa oli höyrykattila pesulassa tarvittavan höyryn tuottamiseen. Höyrykattilasta kulki lämmitysputkisto muualle rakennukseen. Höyryä johdettiin myös toisen kerroksen kuivaushuoneeseen. Lämmin vesi kiersi pesuhuoneen pesualtaille ja henkilökunnan pesutupaan. Lisäksi höyryputkilla lämmitettiin muita huoneita. Ensimmäisessä kerroksessa oli myös henkilökunnan pesutupa ja säilytyshuone puhtaille vaatteille sekä desinfioimishuone. Toisessa kerroksessa hoidettiin kuivaus, mankelointi ja silitys. Myös toisessa kerroksessa oli säilytystila puhtaille vaatteille. Kerrosten välillä oli pieni hissi.

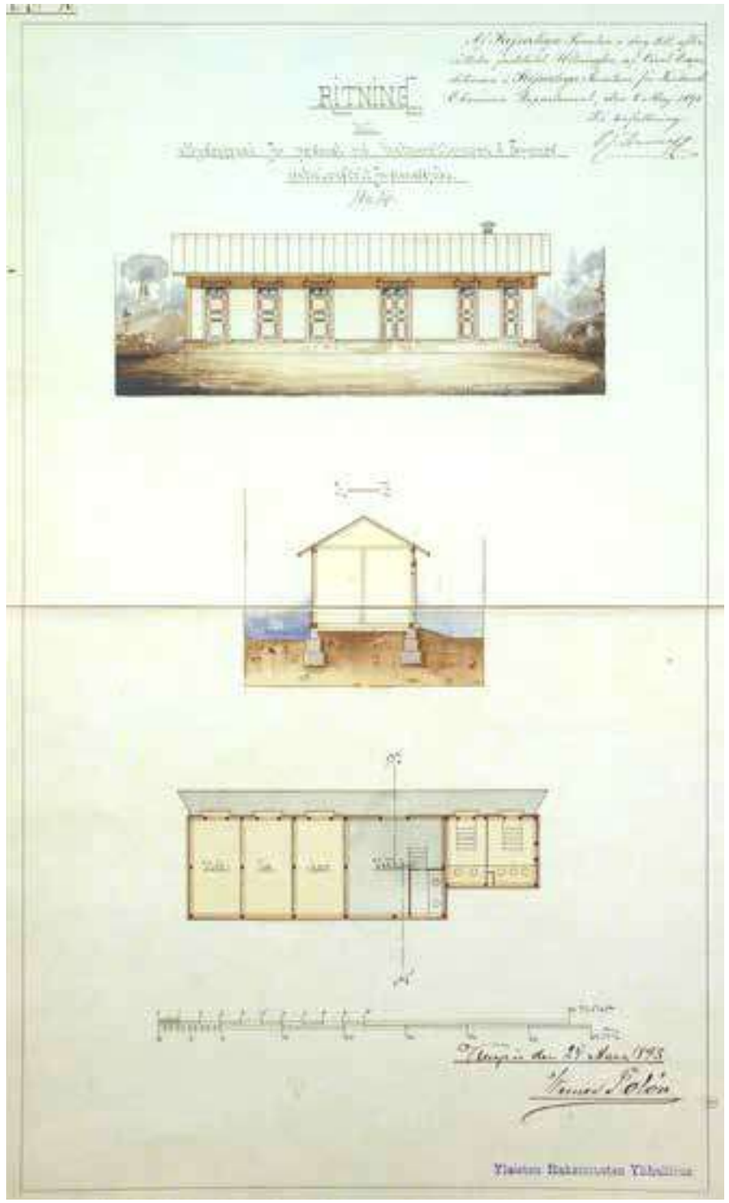

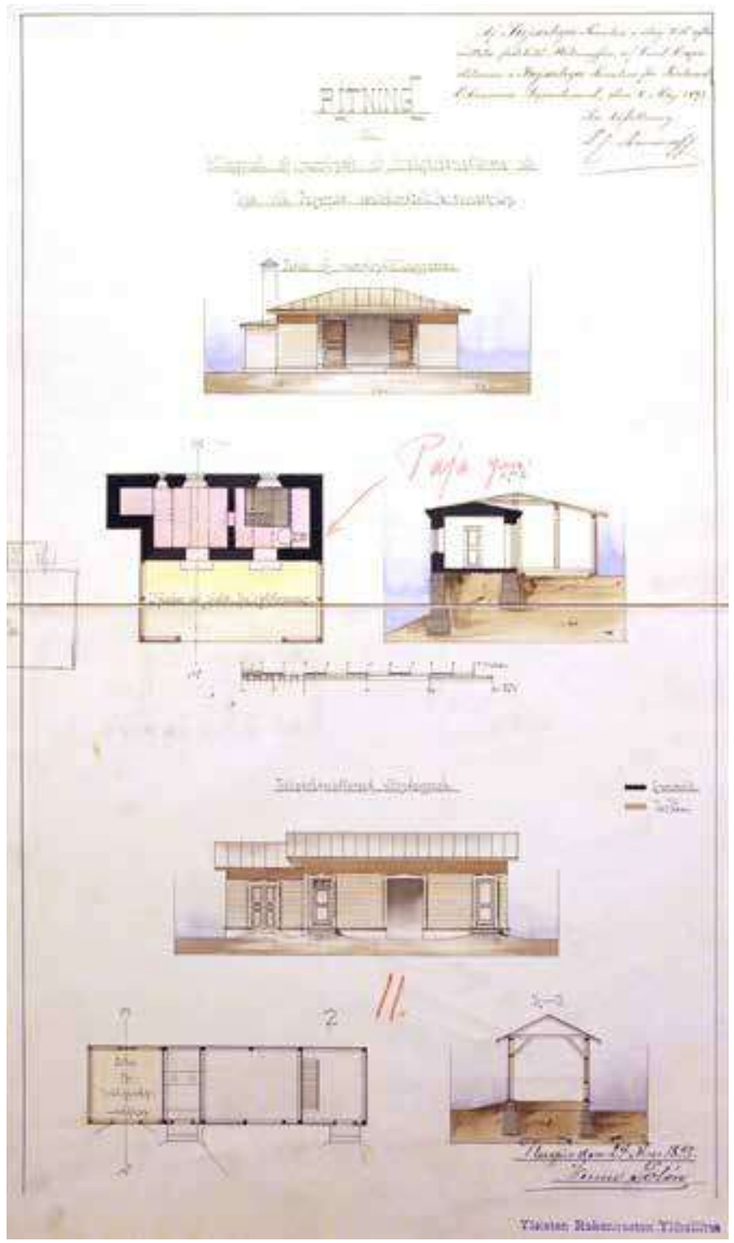
Pesulan piirustukset vuodelta 1893. (KA)

Pesijöiden asuinrakennuksen piirustukset vuodelta 1893. (KA)

Pesulan ulkorakennuksen piirustukset vuodelta 1893. (KA)

Pumppuhuoneen laajennuksen ja puutarhurin ulkorakennuksen piirustukset vuodelta 1893. (KA)

Pesijöiden asuinrakennus

Pesularakennuksen viereen tehtiin asuinrakennus pesulan henkilökunnalle. Koneenkäyttäjälle, sepälle, pesijättärille ja pesulan johtajattarelle oli jokaiselle omat tilat.

Pesulan ulkorakennus

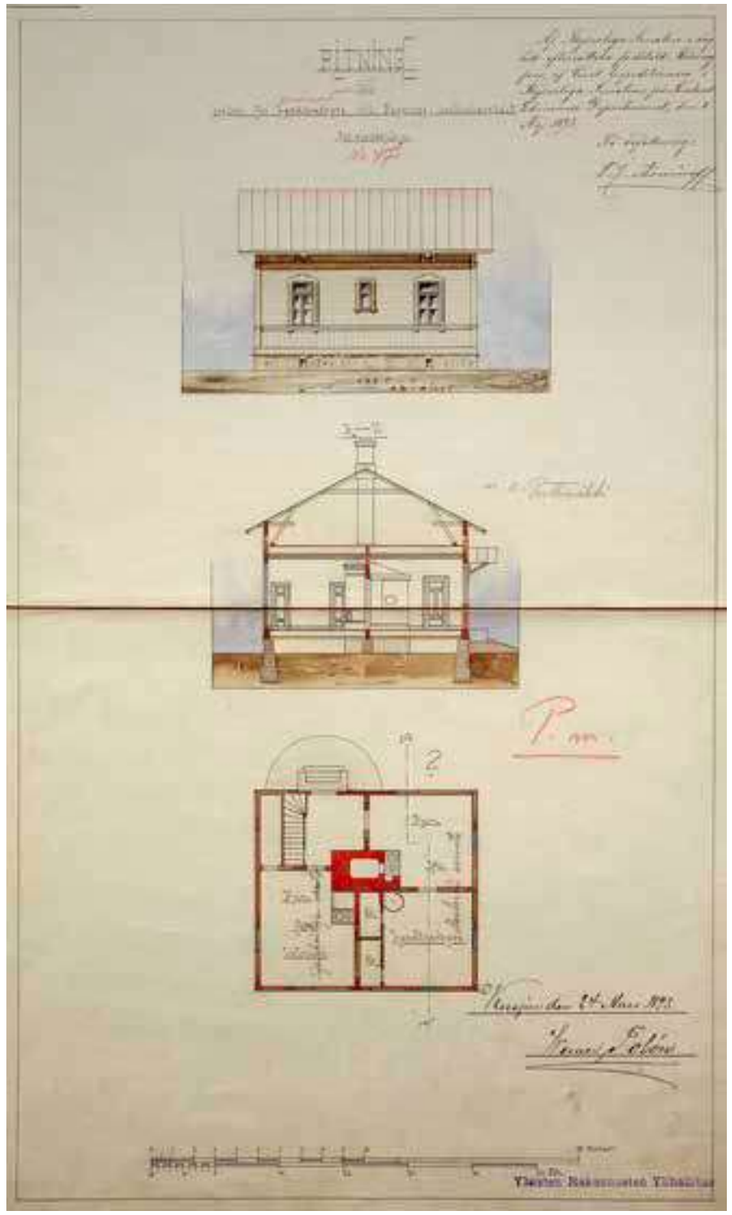
Pesulan viereen rakennettiin ulkorakennus, jossa oli käymälät, puuliiteri ja ruokavarastoja.

Pumppuhuoneen laajennus

Pumppuhuonetta laajennettiin hiililiiterillä ja hevostenkengityshuoneella.

Puutarhurin ulkorakennuksen laajennus

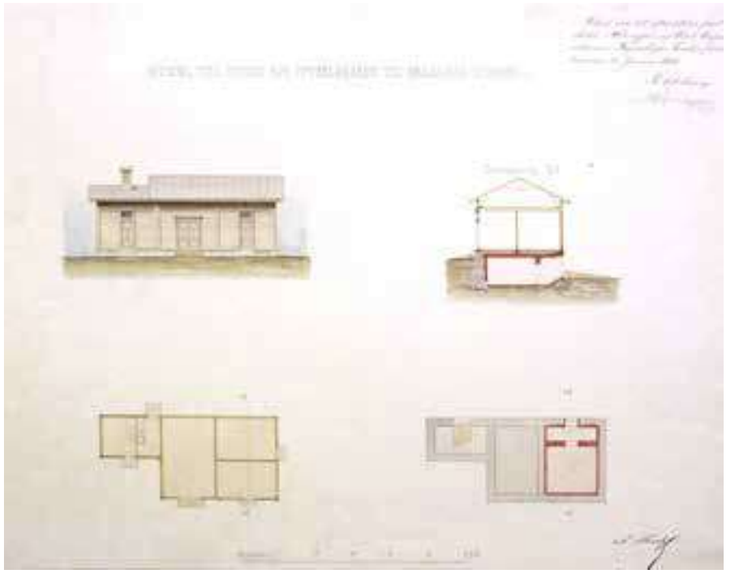
Puutarhurin ulkorakennusta laajennettiin työkaluvajalla.

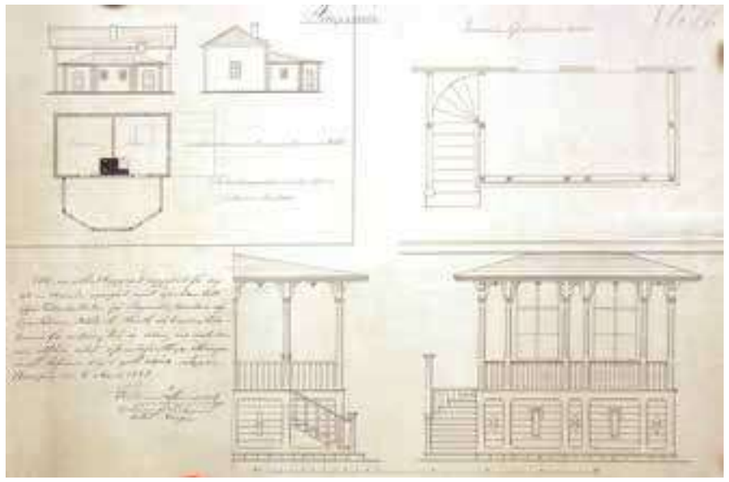

Latrinöörin ja käsityöläisen asuinrakennuksen piirustukset vuodelta 1893. (KA)

Latrinöörin ja käsityöläisen asuinrakennus

Rakennuksessa oli yksi asuinhuone latrinöörille eli käymälänhoitajalle ja kaksi asuinhuonetta käsityöläiselle. Kulku asuntoihin oli eteishuoneesta, josta johti portaat myös ullakolle.

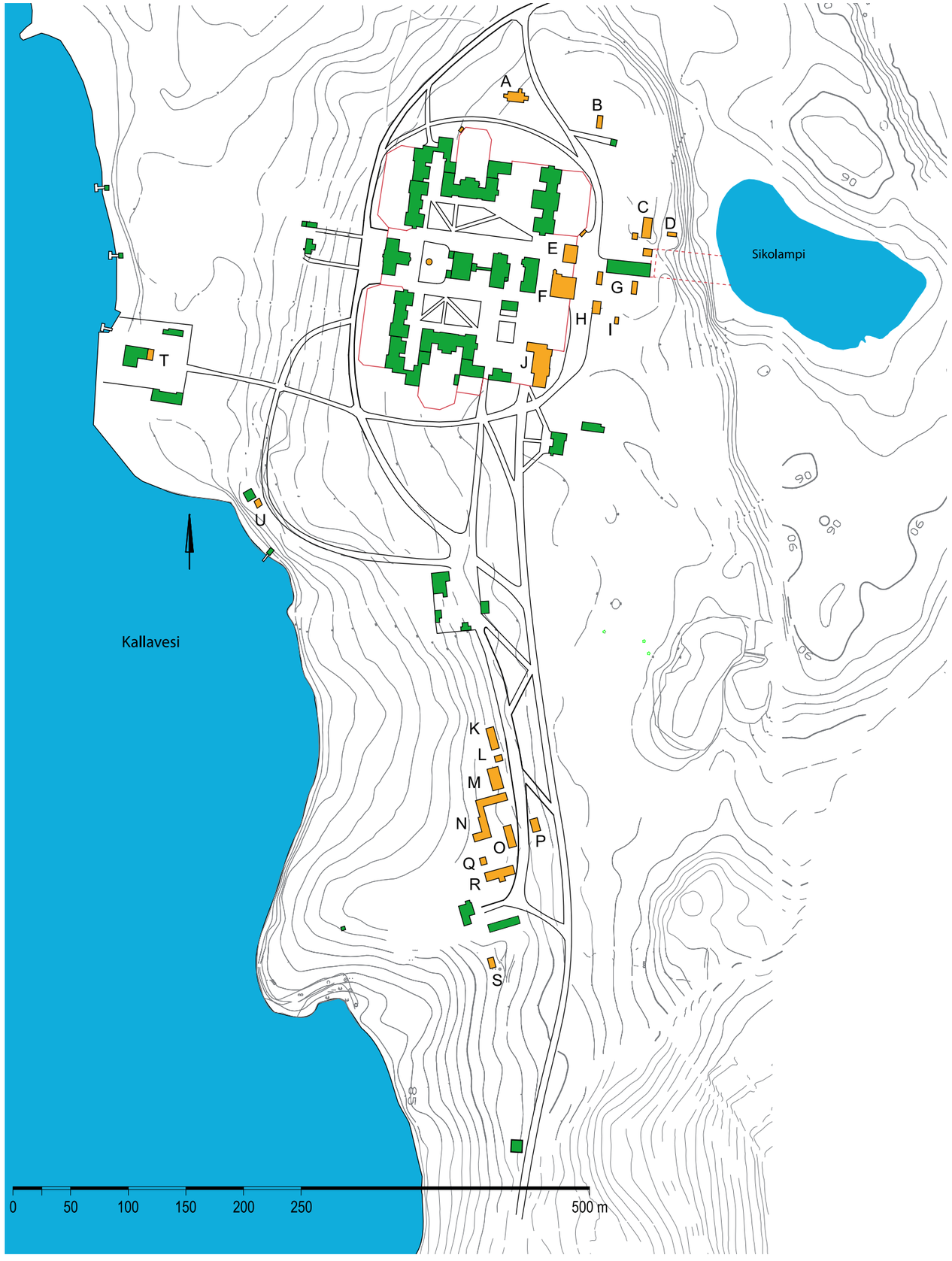

Ylilääkärin asuinrakennuksen ulkorakennuksen, karjamajan ja verannan piirustukset vuosilta 1884 ja 1888. (KA)

Ylilääkärin asuinrakennuksen ulkorakennukset

Ilmeisesti 1800-luvun viimeisinä vuosina valmistui vielä ylilääkärin asuinrakennuksen lähelle ulkorakennuksia. Vuoden 1888 asemakaavassa ei ole merkittynä kuin ylilääkärin leivintupa, mutta piirustukset karjamajalle ja ylilääkärin asuinrakennukseen lisättävälle verannalle on päivätty 5.3.1888 ja erilliselle ulkorakennukselle 15.1.1884. Karjamajan ja verannan piirustukset on arkkitehti Ferdinand Öhmanin laatimat. Lisäksi ylilääkärin asuinrakennuksen pohjoispuolelle tehtiin ulkorakennus, johon piirustukset teki A. Thesleff. Ne on päivätty 15.1.1884. Vuoden 1906 asemapiirroksessa ylilääkärin asuinrakennus ulkorakennuksineen näkyy sellaisessa muodossa, johon se kehittyi jo aiemmin.

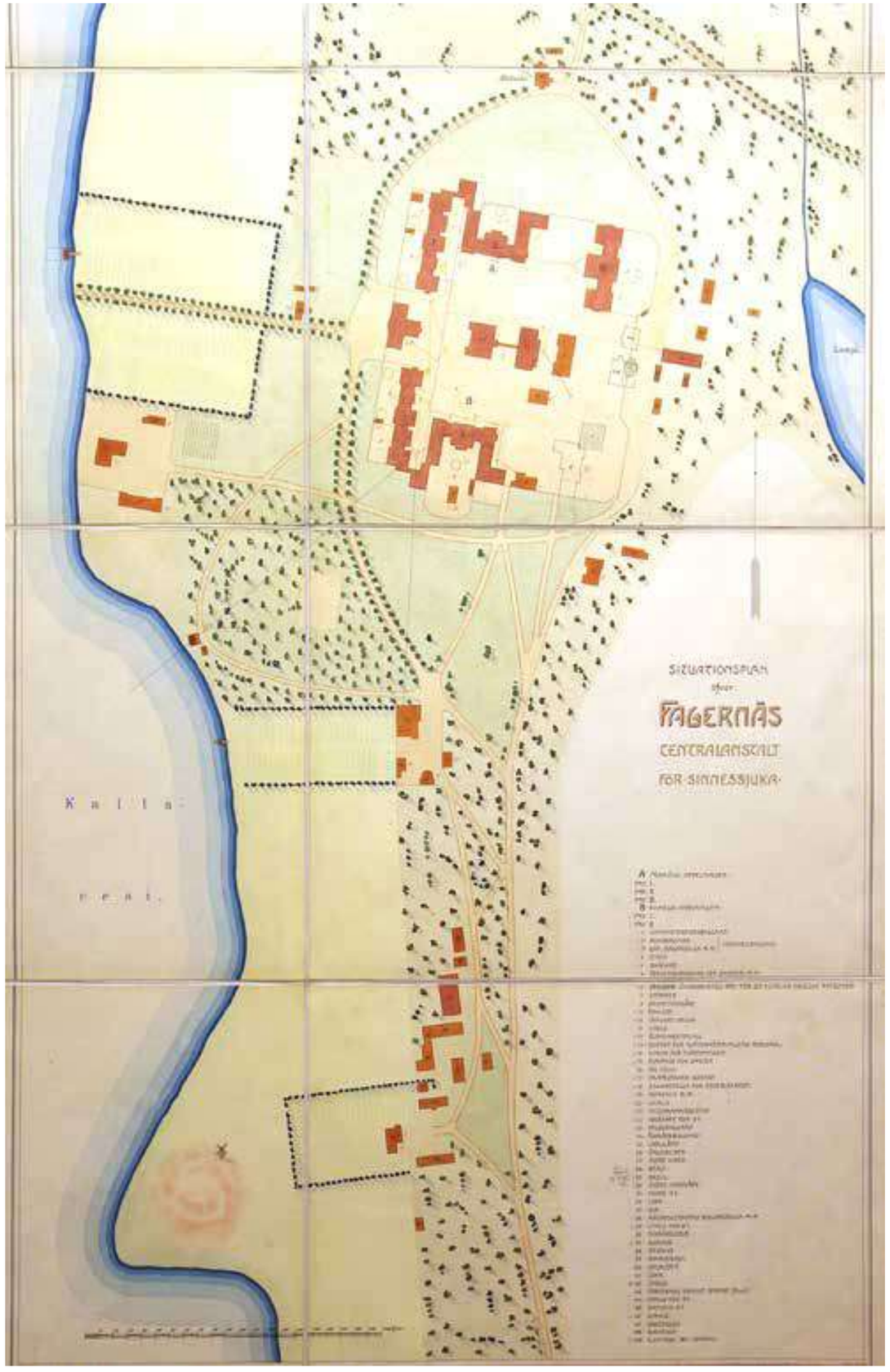

1900-luvun alussa valmistuneet rakennukset

1900-luvulle tultaessa Niuvanniemen sairaalan alue oli laaja kokonaisuus, jossa pystyi hahmottamaan selvästi neljä erillistä rakennusryhmää. Sairaalan keskusryhmä oli ensimmäisenä valmistuneet paviljonkirakennukset. Keskusryhmästä rannan suuntaan sijaitsi pesula ulkorakennuksineen. Keskusryhmästä etelään sijaitsi ylilääkärin asuinrakennus ulkorakennuksineen ja kauimmaisena maatilan rakennukset.

1900-luvun alun suuri uudistus oli vesiklosettien asentaminen sairaalaan. Otto F. Holmin piirtämässä asemapiirroksessa näkyy alueen vesijohdot ja viemärit saostuskaivoineen. Piirustus on päivätty vuodelle 1909. Puhtaaksi piirretyssä asemapiirroksessa ei ole signeerausta, mutta käsialasta päätellen se on myös Otto F. Holmin piirtämä. Vesijohto tuli alueelle rannan pumppuhuoneelta. Se johdettiin nykyisen 7-8 osaston ja 3-4 osaston ullakoilla sijaitseviin säiliöihin. Viemäreistä vesi johdettiin alueen ulkopuolella sijaitsevaan suohautaan.

A Asuinrakennus Akkala
B Akkalan sikolätti
C Sikalan ulkorakennuksia: käymälä, kuivikevaja ja komposti
D Perunakellari
E Sauna
F Valaistus-keskusasema
G Kasvihuoneet
H Varastoliiteri
I Kalkkiliiteri
J Naispotilasosasto **III** eli nykyinen Toimistorakennus
K Riihi
L Lato
M Uusi navetta
N Talli, liiteri ja vanha navetta
O Vaunusuoja
P Vanha lato
Q Jääkellari
R Saunarakennus
S Liiteri
T Pesulan laajennus
U Hiililiiteri

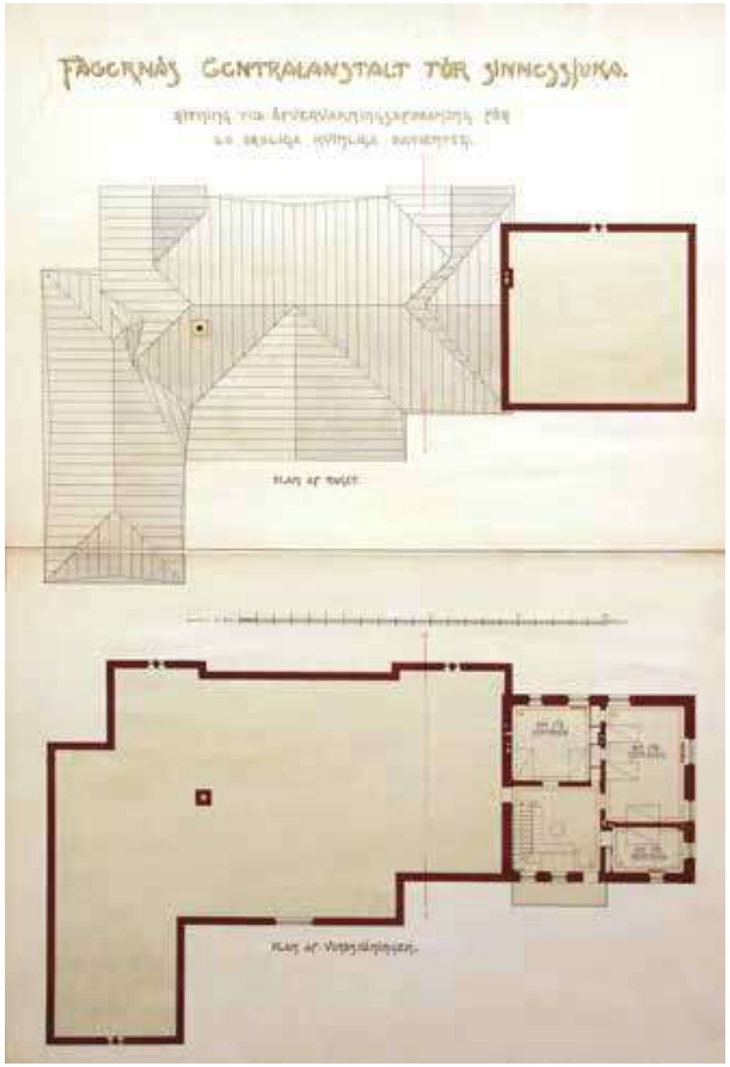
T. Ahrenbergin signeeraama kartta vuodelta 1906. (KA)

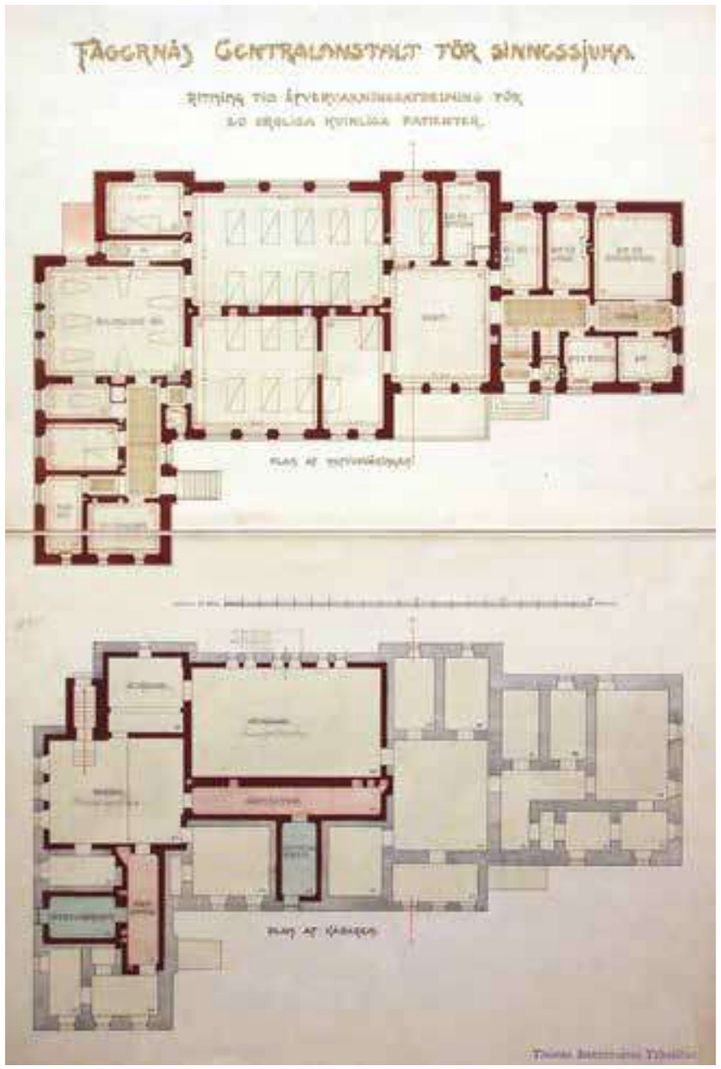
1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä alueen rakentaminen jatkui, ei tosin niin laajasti kuin 1880- ja 1890-luvuilla. Vuoden 1906 T. Ahrenbergin laatimassa asemapiirroksessa on varattu paikat lähivuosina valmistuville rakennuksille, joita olivat kolmas paviljonki naispotilaille, erillinen saunarakennus ja valaistuskeskus (sähkölaitos).

T. Ahrenbergin laatimassa asemapiirroksessa näkyy koko alueen silloinen rakennuskanta. Verrattuna Werner Polónin vuonna 1893 piirtämään asemapiirrokseen Ahrenbergin piirustuksessa näkyy enemmän ulkorakennuksia. Osastojen kävelypihojen yhteydessä näkyy ulkokäymälärakennukset, yksi jokaisessa. Naisosasto **II**:n pihamaalla on naisten käsitöiden tekemiseen varattu rakennus. Lisäksi esimerkiksi sikalan läheisyydessä on kaksi kasvihuonetta, olkilato, lato ja komposti. Myös taloudenhoitajan asuinrakennuksen ympärillä on ulkorakennusten määrä lisääntynyt. Puurivin rajaamassa pihassa on asuinrakennuksen lisäksi saunarakennus, jääkellari ja varastorakennus. Maatilan rakennuksia on yhteensä kahdeksan: riihi, lato, vanha navetta, uusi navetta, varasto, talli, vanha lato ja vaunuvarasto. Pumppuhuoneen vieressä on hiililiiteri. Näistä kaikista rakennuksista ei löydy piirustuksia, joten tarkkojen rakennusvuosien ja muutosten jäljittäminen on hankalaa. Rakennukset ovat todennäköisesti rakennettu 1800-luvun viimeisinä vuosina tai 1900-luvun alkuvuosina.

Tässä Ahrenbergin piirroksessa on joitain rakennuksia, jotka ovat käyttötarkoitukseltaan muuttuneet edeltävästä Polónin piirroksesta. Esimerkiksi keskusryhmän ja puutarhan välillä sijainnut suutarin ja räätälin työhuone on vuoden 1906 piirustuksessa merkitty ompelijan työhuoneeksi (nykyinen asuinrakennus P 302233). Samassa yhteydessä on tehty mittauspiirustuksia ainakin joistain rakennuksista. Nämä piirustukset ovat päiväämättömiä, mutta käyttötarkoitukset vastaavat vuoden 1906 asemapiirrosta.

Ahrenbergin kartassa näkyy myös Akkalana tunnettu rakennus, joka sijoittuu sairaalan keskusryhmän pohjoispuolelle. Asemapiirrokseen on kirjoitettu rakennuksen nimi ”Akkala” ja rakennusten listauksessa se on numero 43: Yksityinen vahtien asuinrakennus (Vakternas familje bostad (privat))

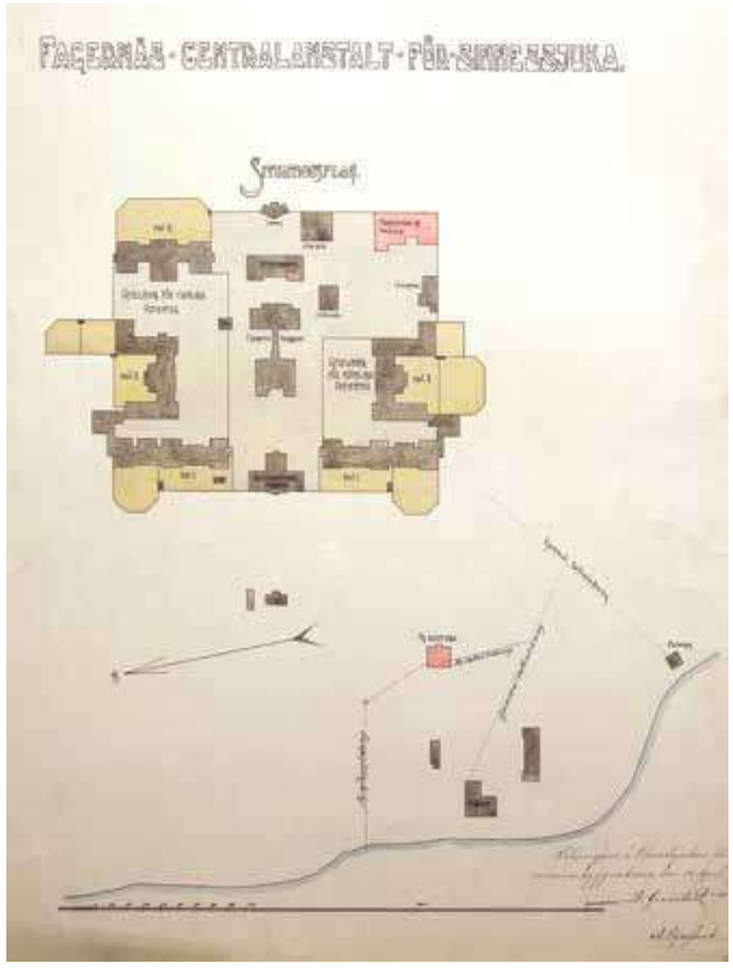

Naisten paviljonki

Uuteen rauhattomien naispotilaiden osastorakennukseen on tehty kaksi versiota. Arkkitehti Magnus Schjerfbeckin piirtämään asemapiirrokseen, joka on päivätty 28.4.1905 on merkitty uusi naispotilasosastorakennus ja uusi saunarakennus. Tämän asemapiirroksen suunnitelmia ei kuitenkaan toteutettu sellaisenaan. Scherfbeckin toinen versio naispotilasosastosta tehtiin hieman erilaisella pohjaratkaisulla ja saunarakennus sijoitettiin sairaalan keskusryhmän yhteyteen.

Uudessa rauhattomille naisille tehdyssä rakennuksessa oli 20 potilaspaikkaa. Ensimmäiseen kerrokseen tehtiin suuret potilashuoneet ja lääkärin, ylihoitajan huoneet. Lisäksi ensimmäisessä kerroksessa oli päivähuone, keittiö, eteistilat, wc ja kaksi tarvikevarastoa. Toisessa kerroksessa oli kolme huonetta, jotka olivat hoitajien asuinhuoneita ja kellarikerroksessa oli rakennuksen lämmitykseen tarvittavia huoneita: puukellari, kattilahuone, kaksi lämpökamaria ja pölynerotteluhuone. Vuonna 1909 valmistuneen rakennuksen tieltä purettiin suuri puuliiteri.

Naisten paviljongin piirustukset, joiden mukaan rakennus toteutettiin 1909. (KA)

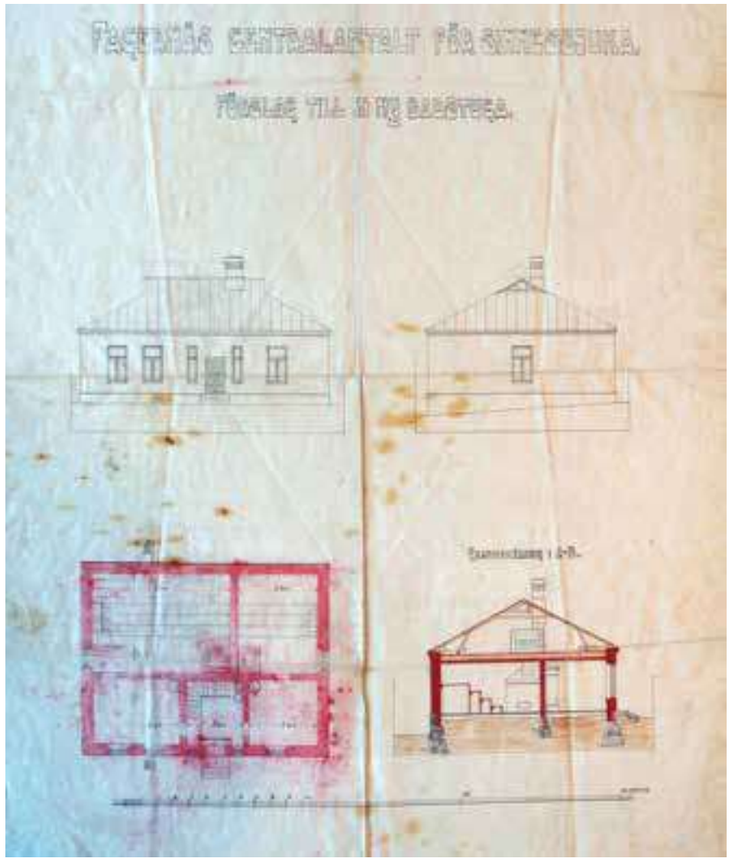

Magnus Schjerfbeckin asemapiirros vuodelta 1905. Piirroksessa saunarakennus on merkity pesularakennuksen ja sairaalan keskusryhmän välille. Se rakennettiin toiseen paikkaan, keskusryhmän välittömään läheisyyteen. (KA)

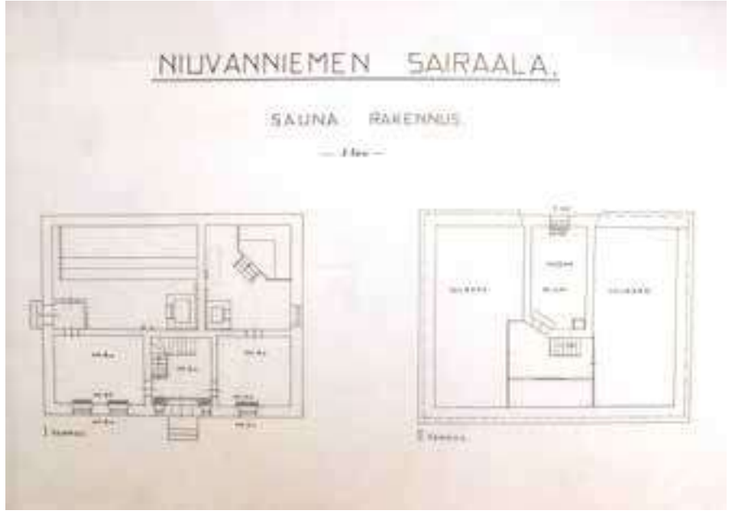
Saunarakennus

Sauna oli toiminut 1900-luvun alkuvuosiin asti pesula- kylpy ja leipomorakennuksessa. Erillinen saunarakennus on Magnus Schjerfbeckin piirtämä. Se on merkitty Schjerfbeckin vuonna 1905 piirtämään asemapiirrokseen sairaalan keskusryhmän ja pesulan rakennusten väliin. Se kuitenkin rakennettiin sairaalan keskusryhmän välittömään läheisyyteen. Uuteen erilliseen saunarakennukseen tehtiin kaksi löylyhuonetta pukuhuoneineen. Pukuhuoneisiin oli kulku eteishuoneesta rakennuksen länsiseinältä. Ullakolle tehtiin yksi huone. Se on valmistunut todennäköisesti suunnilleen samaan aikaan kuin Schjerfbeckin piirtämä naispotilasosasto **III** eli 1900-luvun ensimmäisen kymmenyksen loppuvuosina. Vuoden 1906 asemapiirroksessa se on merkitty suunnitteilla olevaksi rakennukseksi ja vuoden 1909 vesijohtokartassa jo olemassa olevaksi rakennukseksi.

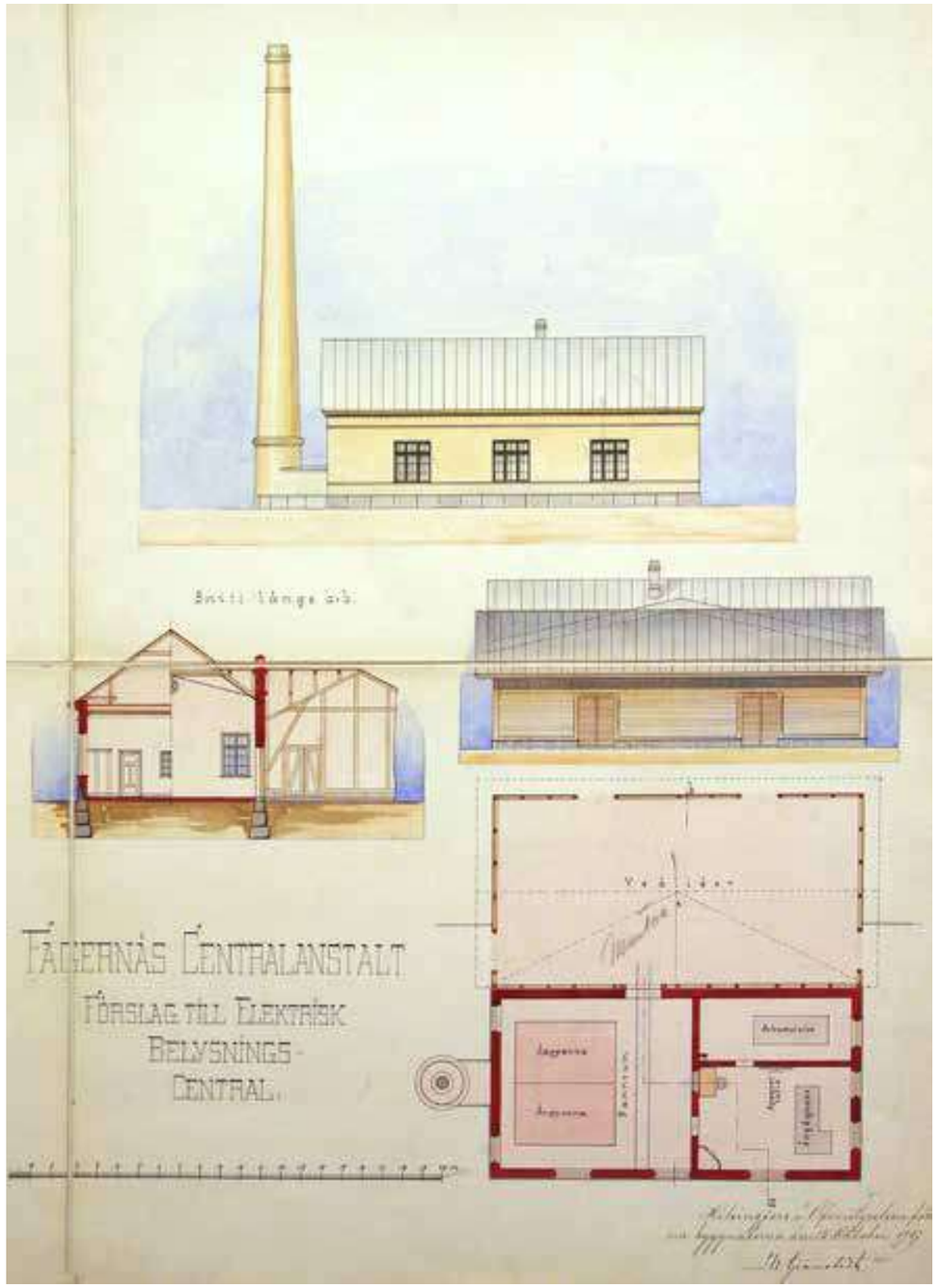
Uusi erillinen saunarakennus tuli todelliseen tarpeeseen, sillä edellinen sairaalan ensimmäisessä rakennusvaiheessa valmistunut sauna sijaitsi leipomon tilojen vieressä, ja sitä käyttivät kaikki; viranhaltijat perheineen, maatilan palveluskunta ja ne potilaat, joiden kunto saunomista kesti. (Vuorio 2010, 75)

Päiväämätön piirustus saunarakennuksesta, Magnus Schjerfbeck, YRYH (SK-KUO)

Myöhempi päiväämätön pohjapiirros saunasta. (KA)

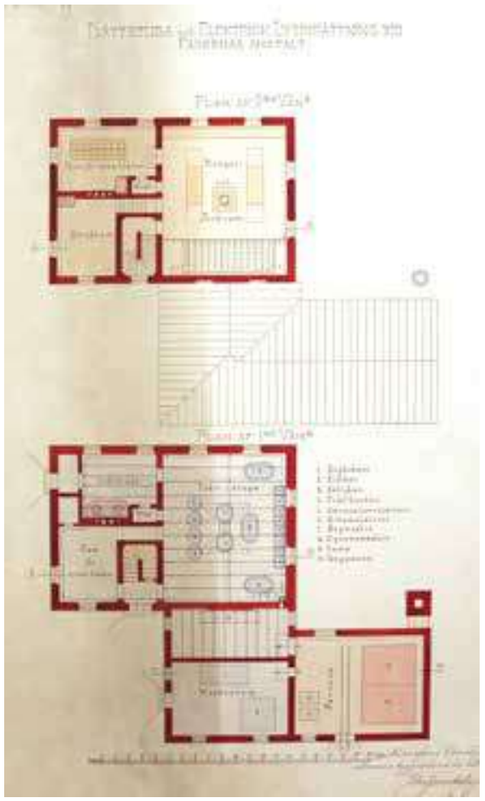
”Sähkövalaistuskeskuksen” piirustus vuodelta 1907. (KA)

Valaistus-keskusasema

Valaistus-keskusaseman (belysningscentral) piirustukset on päivätty 15.10.1907. Rakennus oli siis sähkölaitos, mutta nimeltään valaistuskeskusasema sen takia, että sähköä tarvittiin nimenomaan hehkulamppuja varten. Piirustukset ovat Rupert von Nandelstadhin tekemät. Rakennuksessa oli pannuhuone, jossa oli kaksi höyrykattilaa ja huoneet höyryturbiinia käyttävälle generaattorille ja varaajalle. Rakennukseen tehtiin myös suuri halkoliiteri. Valaistus-keskusaseman tieltä purettiin Emil Gustafssonin suunnittelema vuonna 1892 valmistunut suuri käymälärakennus.

Petrolilamppujen ja kynttilöiden käyttö oli sairaalassa oli katastrofialtista, joten sairaala ryhtyi suunnittelemaan sähköllä toimivaa valaistusta jo 1900-luvun ensimmäisinä vuosina. Vuonna 1908 rahat sähkölaitoksen rakentamiseen myönnettiin ja se valmistui 1909. Sähkölaitos ei ollut käytössä ympäri vuoden eikä ympäri vuorokauden. Sitä käytettiin vain silloin kuin päivänvalo ei ollut riittävää. (Vuorio 2010, 69)

Arkkitehti Magnus Schjerfbeck oli tehnyt piirustukset valaistuskeskusasemalle vuonna 1904. Schjerfbeckin suunnitelmissa valaistuskeskusasema on sijoitettu pesulan yhteyteen. Piirustukset on päivätty 13.12.1904.

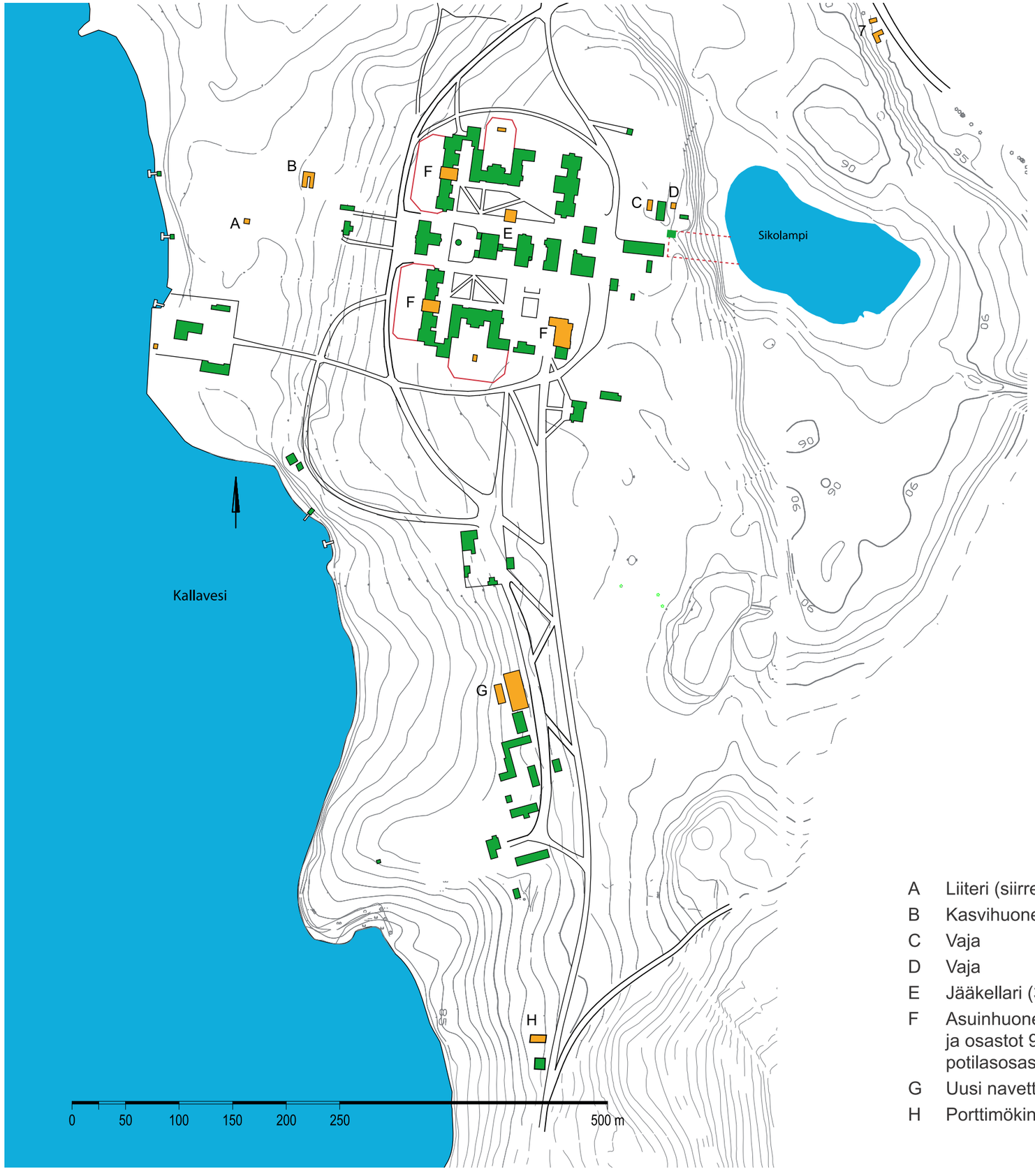

Ehdotus sähköasema sijoittamisesta pesularakennuksen yhteyteen vuodelta 1904. (KA)

Sairaalan alue 1940-luvun lopulla

1910-20-luvuilla sairaalan alueella rakennettiin vain vähän. Maailmansodan syttyminen näkyi Niuvanniemen sairaalassa monenlaisena puutteena. Oli puutetta ruuasta, tavaroista sekä lääkäreistä. Vuoden 1918 sodasta Niuvanniemen sairaala selvisi oikeastaan vain ylilääkärin virkatalon vahingoilla. Sitä vaurioitti kivijalan ja laudoituksen väliin renginpojan laittama pommi. (Vuorio 2010, 83-85)

Sairaalan vuosikertomuksissa varsinkin 1920-luvulla toistetaan sitä, että korjauksiin ja uudisrakentamiseen ei saatu tarvittavia varoja monista pyynnöistä huolimatta. Useimpina vuosina sairaalan rakennuksissa pystyttiin tekemään vain aivan välttämättömimmät korjaustyöt, kuten uunien ja kattojen korjaustyöt. Joitain muutoksia ja uudisrakennuksia kuitenkin tehtiin.

A Liiteri (siirretty muualta)
B Kasvihuone eli Puutarha vanha (302235)
C Vaja
D Vaja
E Jääkellari (302203)
F Asuinhuoneet sairaanhoitajaoppilaille (osastot 1-2 ullakolle, 302193, ja osastot 9-10 ullakolle, 302197, sekä hoitajien asuinhuoneet (naispotilasosasto **III** toiseen kerrokseen, 302199)
G Uusi navetta
H Porttimökin ulkorakennus

K.Tammisen signeeraama asemapiirros vuodelta 1948. (KA)

K. Tammisen piirtämä kartta vuodelta 1948 kertoo asuinrakennusten kasvaneesta tarpeesta. Usea rakennus on muutettu asuinkäyttöön. Tällaisia rakennuksia ovat: taloudenhoitajan saunarakennus, kutomon ulkorakennus (asuinrakennus P:n ulkorakennus) ja ylilääkärin leipomorakennus. Kutomon ulkorakennus on todennäköisesti ollut vain kesäaikaan asuinkäytössä, koska rakennuksessa ei ollut tulisijaa.

Henkilökunnalle tehtiin asuinhuoneita myös alun perin porttivahdin asuinrakennuksena toimineeseen hirsitaloon vuonna 1946. Rakennus oli toiminut 1900-luvun alun puusepän verstaana. Puusepälle tehtiin tilat naisosasto **III**:n ensimmäiseen kerrokseen, ja verstasrakennus korotettiin yhdellä kerroksella. Toiseen kerrokseen tehtiin kaksi yhden huoneen ja keittiön asuntoa ja yksi asuinhuone, jossa oli keittomahdollisuus. Ensimmäisessä kerroksessa oli yksi kahden huoneen ja keittiön asunto, yhden huoneen ja keittiön asunto ja yhden huoneen asunto, jossa oli keittomahdollisuus. Ensimmäisessä kerroksessa oli lisäksi huone, jossa toimi puhelinkeskus. Puhelinkeskukseen oli erillinen sisäänkäynti eteläseinältä.

Uusia asuinrakennuksia on esimerkiksi kartassa numerolla 46 esiintyvä lämmittäjän asuinrakennus, joka sijoittuu vuonna 1909 valmistuneelta naispotilasosastolta Kangaslammelle päin. Lämmittäjän asuinrakennukselle on merkitty myös ulkorakennus. Nämä ovat todennäköisesti samat rakennukset, jotka esiintyvät vuoden 1906 asemapiirroksessa käyttötarkoituksilla varastoliiteri ja kalkkiliiteri. Lisäksi karttaan on merkitty sairaala-alueen pohjoispuolella erikseen sijaitsevat pienet asuinrakennukset: Rantala, Peltoharju, Louhela, Purola, Mäntylä ja Koivula. Akkala on merkitty hylätyksi edellisenä vuonna. Suunnilleen Mäntylää vastapäätä Puijonsarventien toisella puolella on ollut henkilökunnan asuinrakennus, joka on tunnettu kutsumanimenä ”Liisan rinne”. Suurin osa näistä asuinrakennuksista on sittemmin purettu. Purola purettiin 1960-luvun alkupuolella, Mäntylä 1960-luvun puolivälissä, Rantala 1980-luvulla, Peltoharju ja Koivula 1990-luvulla ja Louhela tuhoutui tulipalossa vuoden 1999 elokuussa (Vihonen).

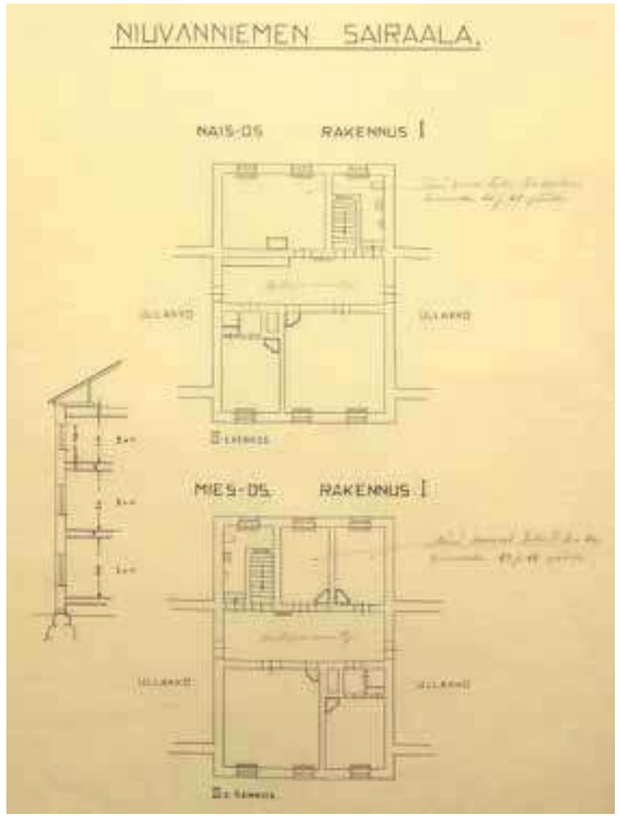
Pohjoispuolen asuinrakennuksista on hankala arvioida, että milloin ne ovat rakennettu ja milloin jääneet pois käytöstä. Arkistoaineistossa on joitain asuinrakennuksia kuvaavia piirustuksia, joita on hankala kohdistaa mihinkään tiettyyn rakennukseen ilman valokuvia/ilmakuvia.

1920-luvulla tehdyt tärkeimmät muutokset ja laajennukset:

1922-23 sairaanhoitajaoppilaille asuinhuoneet potilasosastojen ullakolle.
1922 Miesosasto **III**:ssa tehtiin kylpyhuoneen muutos.
1922 rakennettiin kahdelle perheelliselle hoitajalle asuinrakennus ja ulkorakennus
1926 jääkellari ja mahdollisesti uusi kasvihuone
1929 saatiin määräraha hallintorakennuksen kansliahuoneiden korjaamiseen
1929 alettiin rakentaa uutta perunakellaria vanhan viereen. Molempien kellareiden päälle tehtiin tupakkalehtien kuivatusvaja.

Vuosina 1922-23 rakennettiin sairaanhoitajaoppilaille asuinhuoneet. Miesosasto **I**:n ullakolle tehtiin yksi suurempi ja kaksi pienempää huonetta miespuolisille opiskelijoille. Naisosasto **I**:n ullakolle tehtiin naisopiskelijoille kaksi suurempaa ja yksi pienempi huone. Lisäksi miesosasto **III**:ssa tehtiin yhden kylpyhuoneen muutos. Lisäksi rakennettiin Fagernäsin tilan maille yksi asuinrakennus, johon tuli huoneen ja keittiön käsittävät asunnot kahdelle perheelliselle hoitajalle ja ulkorakennus. Maatilan navettaa laajennettiin rehuladolla ja kolmella karsinalla. (Vuosikertomus 1922)

Vuonna 1922 rakennettu perheellisille hoitajille rakennettu asuinrakennus on todennäköisesti joku sairaala-alueen pohjoispuolelle sijoittuvista rakennuksista.

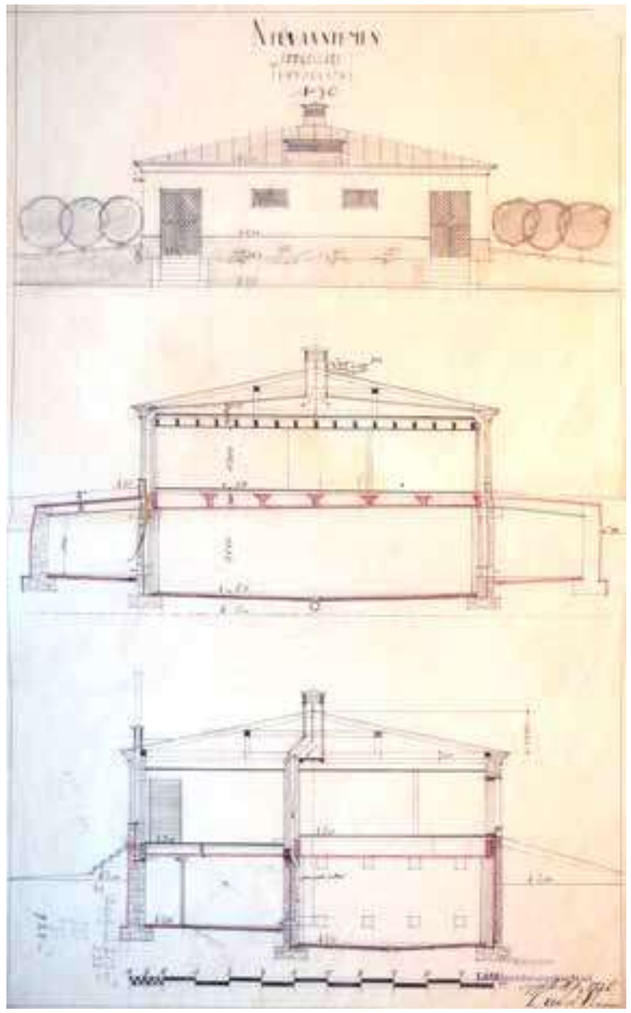
Päiväämätön suunnitelma lisähuoneiden teosta naisten osasto 1:n ja miesten osasto 1:n ullakoille.

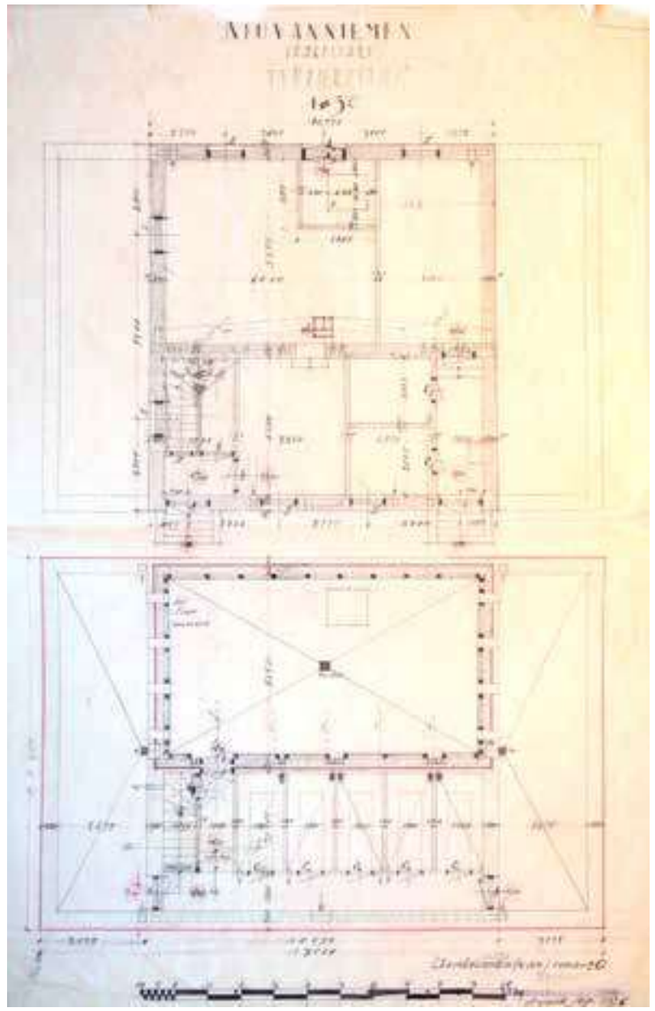
Vuonna 1920-luvulla valmistui uusi kasvihuone sairaalan keskusryhmästä Kallaveden rannan suuntaan. Aiemmin kaksi erillistä kasvihuonerakennusta oli sijainnut navetan eteläpuolella. Vuoden 1948 kartassa on toisen rakennuksen hahmo merkitty vielä katkoviivoilla ja vieressä on merkintä ”purettu 1927”. Uusi kasvihuone valmistui todennäköisesti vuonna 1926, jolloin rakennettiin myös uusi jääkellari.

Vuonna 1926 valmistui uusi jääkellari yhdistetyn keittiö- kylpy- ja leipomorakennuksen pohjoispuolelle. Jääkellarista tehtiin kaksi kerroksinen, jossa ylempi kerros oli maan pinnalla ja alempi kerros maanpinnan alapuolella. Jääkellari rakennettiin tiilistä ja eristeenä käytettiin sahanpurua.

1920-luvun lopulla korjauksiin tarvittavien määrärahojen niukkuudesta johtuen töitä alettiin tehdä omalla työvoimalla. Aiemmin lääninrakennuskonttori oli suorittanut työt. Kun työt suoritettiin sairaalan henkilökunnan töinä ja potilaiden avustamana, kustannuksissa säästettiin. (Vuosikertomukset 1929-30)

Uuden jääkellarin suunnitelmat vuodelta 1926. (KA)

1930-luvulla tehdyt tärkeimmät muutokset ja laajennukset:

1930 useilla osastoilla kattoja, lattioita ja seiniä maalattiin, lisättiin ikkunanpuitteita ja suojaristikoita, muutamia kylpyvesikattiloita uusittiin, naisosasto **III** kylpyhuone uusittiin ja sinne saatiin 8 uutta ammetta. Lisäksi rakennettiin uusi öljyvarasto miesosasto **III**:n kellariin ja maalarityöpaja naisosasto **III**:n kellariin ja kunnostettiin kolmen huoneen asunto konemestarille.
1930 pesulaitoksen koneet uusittiin.
1931 osastojen maalaamista jatkettiin
1931 päätien varrelle saatiin ulkovalaistus. Valopisteitä oli yhteensä 8.
1932 Pesulanrannan asuinrakennus maalattiin, Kiikkukankaan asuinrakennukseen tehtiin konemestarille asuintilat
1932 sairaalalle ostettiin kaksi rakennusta yksityishenkilöiltä henkilökunnan asuinrakennuksiksi
1932-33 sairaalan keskuslämmitysjärjestelmä uusittiin ja samalla rakennuksiin saatiin lämmin käyttövesi. Myös pesualtaat, kylpyammeet ja wc-istuimet uusittiin.
1933 sähköjohdot ja valaisimet uusittiin
1936 Potilasosasto **III** -rakennus korotettiin kauttaaltaan kaksikerroksiseksi
1939 uusittiin sairaalan navetta ja tehtiin joitain ulkorakennuksia.

Lämmitysjärjestelmän uusimiseen oli saatu 2,5 miljoonaa markkaa. Työt aloitettiin lämpökeskusrakennuksen uusimisella ja kanaalien rakentamisella keskukselta rakennuksiin. Töissä oli urakan alkuvaiheessa 30 miestä ja työt kuuluivat työttömyyden lieventämiseksi tehtyihin töihin. Vuoden 1933 alussa valmistuivat rakennusten alle vedetyt kanaalit ja vaaditut purku- ja muuraustyöt rakennusten kellareissa. Maaliskuun lopulla aloitettiin varsinaiset sisätyöt. Ne suoritettiin vaiheittain, ja yhden rakennuksen muutostöihin meni suunnilleen 3 kuukautta. Vuoden loppuun mennessä oli saatu valmiiksi osastojen **I** ja **II** rakennukset ja hallintorakennus. (Vuosikertomus 1933)

Lämpöpatterit sijoitettiin levottomien osastoilla seinään tehtyyn syvennykseen, joka peitettiin reiällisellä rautalevyllä. Ainoa osastorakennus, jossa uudistustyötä ei tehty oli naisosasto **III**, jossa oli sen rakentamisen yhteydessä asennettu lämmitysjärjestelmä. Se toimi ”erittäin epätyydyttävästi”. Vuoden 1933 vuosikertomuksessa kerrotaan, että osan vuorokautta vanha höyryjärjestelmä antoi todellista saunalämpöä ja kylminä vuodenaikoina potilashuoneiden vesi jäätyi.

Potilasosastoilla uusittiin pesualtaat, kylpyammeet ja wc-istuimet. Wc-istuimet olivat suurimmaksi osaksi raudasta valmistettuja, koska posliini oli huomattu kestämättömäksi mielisairaalassa. Levottomien potilaiden osastoille laitettiin kaikille osastoille ruostumattomasta metallista altaat astioiden pesua varten.

Hallintorakennuksen kaikki tiloihin: asuinhuoneistoihin, lääkevarastoon, kansliaan ja konttoriin saatiin uudet pesualtaat, joissa oli kylmän ja lämpimän veden hanat. Lisäksi **I** ja **II** osastojen alilääkäreiden asuntoihin asennettiin kylpyhuoneet.

Vuonna 1936 henkilökunnan asuntopulaan saatiin hieman helpotusta, kun naisosasto **III** korotettiin kauttaaltaan toisella kerroksella. Rakennuksen pohjoispäädyssä oli alun perin ollut toisessa kerroksessa vain kolme huonetta hoitajien asunnoiksi. Uudistuksessa hoitajien huoneita tehtiin 13 lisää. Keittiö, seurusteluhuone ja pesuhuone olivat yhteisiä.

Vuonna 1932 yksityishenkilöiltä lunastetut rakennukset oli niin sanotun Haraldin mäen asuinrakennukset. Mäki oli saanut nimensä Haraldin sisaruksista, jotka olivat sairaalan pitkäaikaisia työntekijöitä. (Vuorio 2010, 35-36)

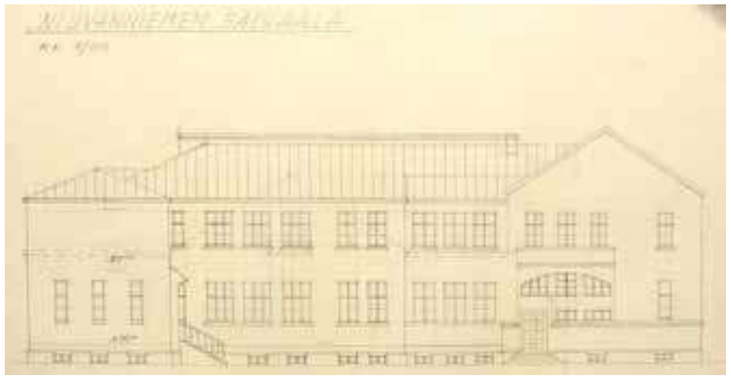
Talvisodan sytyttyä Niuvanniemen sairaalan naisosasto **I** muutettiin sotasairaalaksi. Siitä tuli kirurginen yksikkö. Maaliskuussa vuonna 1940 myös miesosasto **I** muutettiin sotasairaalaksi. Potilaat siirrettiin muille osastoille. Sodan päättyessä potilaita oli vaikea kotiuttaa, ja sairaala oli ylikuormitettu. Potilaita oli enimmillään lähes 600. Jatkosodan ajaksi luovutettiin jälleen samat mies- ja naispotilasosastot sotasairaalan käyttöön. Kesällä 1942 suurin osa sotasairaalan potilaista saatiin pois. Tiloja voitiin ottaa takaisin normaaliin käyttöön, kunnes taas kesäkuussa 1944 naisosasto **I** otettiin sotasairaalan käyttöön. Aselevon tultua voimaan sotasairaala muuttui lääkintähallituksen alaiseksi sotavammasairaalaksi ja sen toiminta lopetettiin kokonaan huhtikuussa 1945. (Vuorio 2010, 145-148)

Sota-ajan jälkeen sairaalassa oli kovat ajat. Virkoja oli paljon täyttämättä. Potilasosastot olivat vailla peruskorjausta ja toisaalta henkilökunnalle oli liian vähän asuntoja. Sairaalan alueen laajuus 1940-luvun lopussa selviää K. Tammisen piirtämästä aluekartasta, joka on päivätty 13.7.1948.

Samana vuonna on tehty myös Kiikkukankaana tunnetun asuinrakennuksen muutospiirustukset, joissa rakennusta olisi korotettu toisella asuinkerroksella. Ne jäivät ilmeisesti varojen puuttuessa toteutumatta. Sen sijaan porttimökkinä tunnettu rakennukseen tehtiin myös ullakkokerrokseen asuinhuoneita. Muutospiirustukset on kirjattu vuosille 1946 ja 1947. Muutoksessa rakennuksen alakerta on muutettu kahdeksi erilliseksi asunnoksi ja ullakolle on tehty pieni kahden huoneen ja keittokomeron asunto.

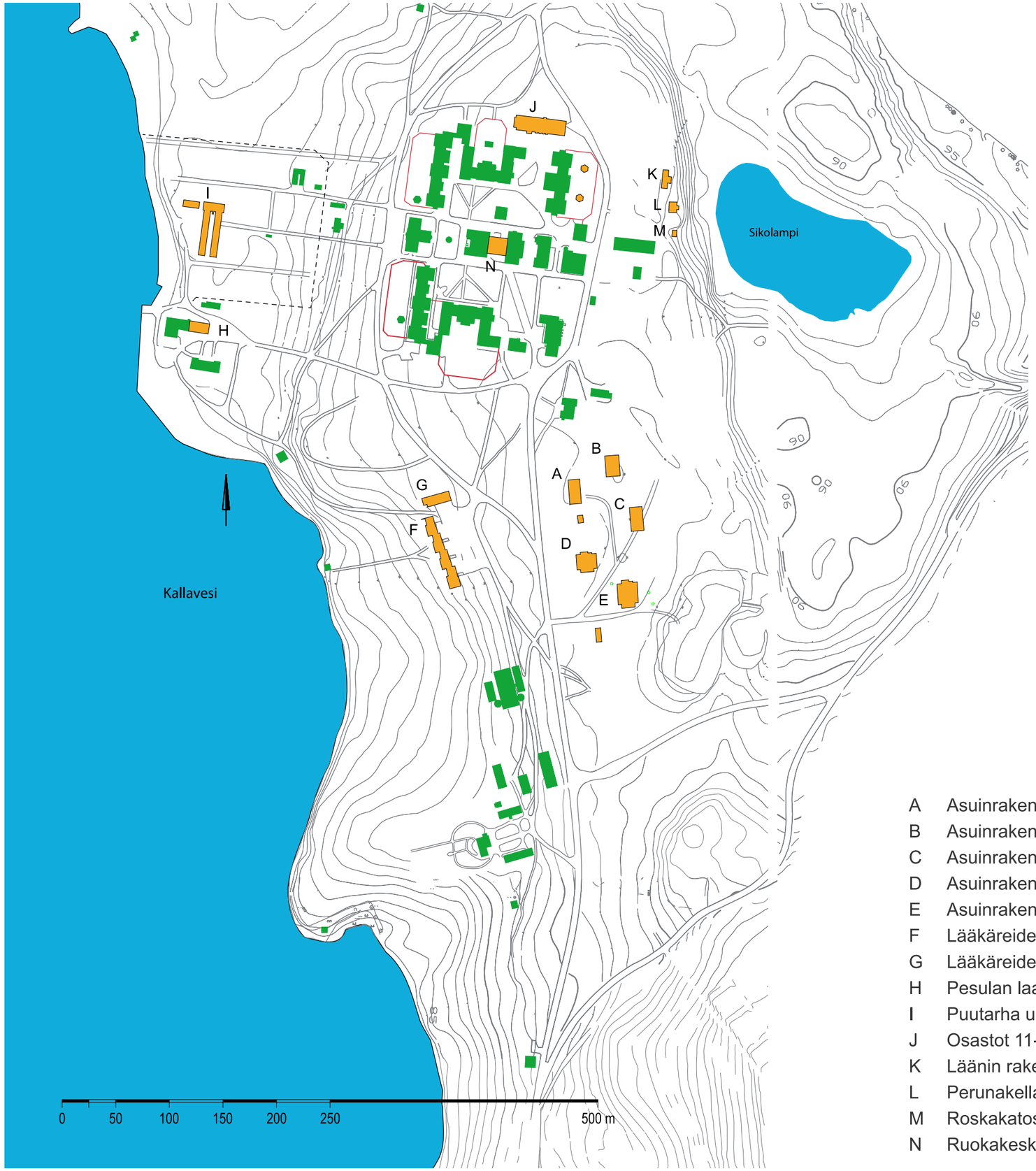
Naisten osasto III 1900-luvun alkukymmeninä. (NIUSK)

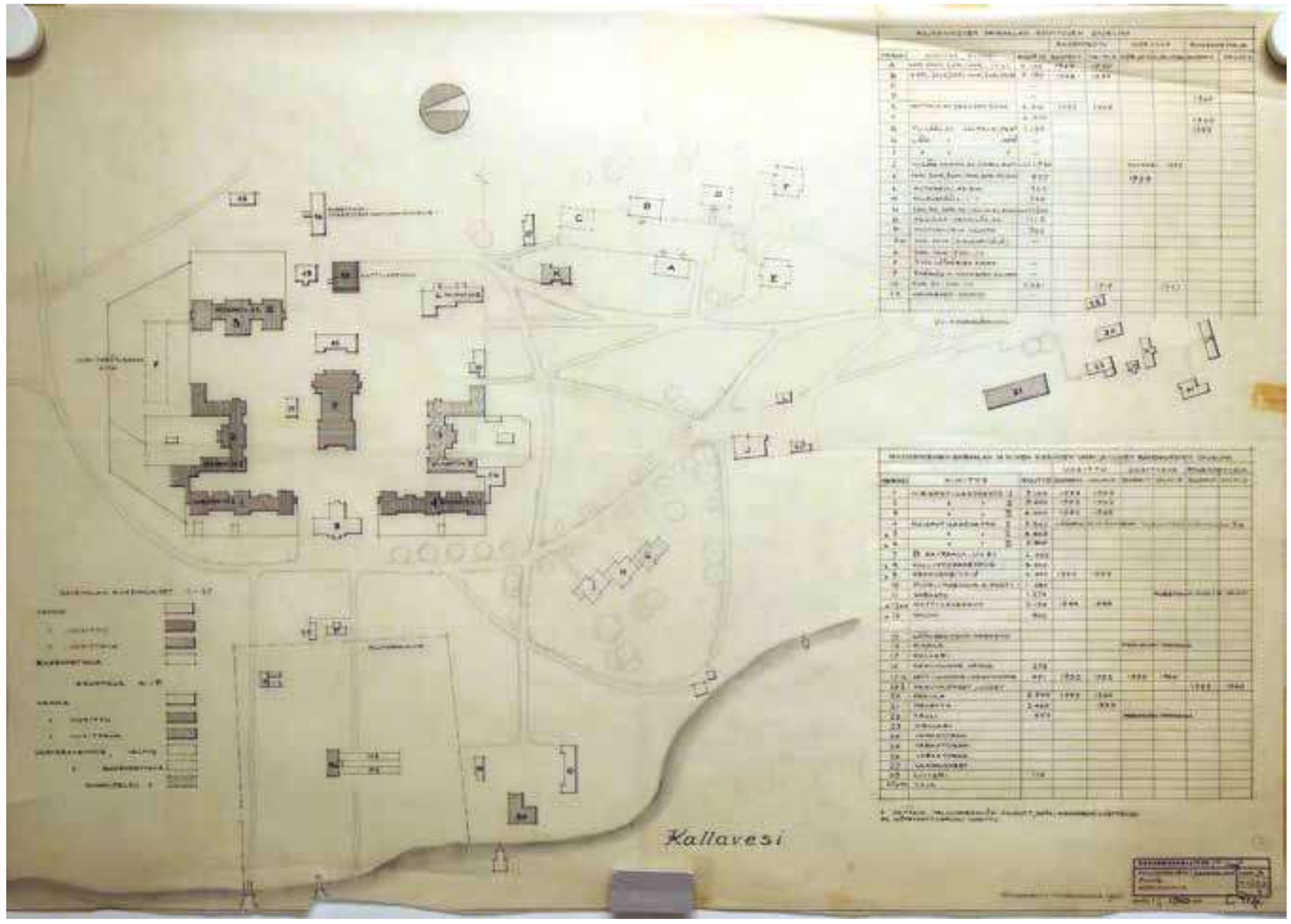
Rakennuksen muutospiirustus vuodelta 1936. (KA)

Alueen rakentuminen 1950-ja 1960-luvuilla

Lakimuutos muutti Niuvanniemen sairaalan valtion keskusmielisairaalasta kriminaalimielisairaalaksi vuonna 1952. Muutosta valmisteltiin pitkään ja se edellytti myös rakennusten peruskorjaamista. Sotavuosien jälkeen sairaalan rakennukset kaipasivat kipeästi korjausta. Potilaat pääsivät karkailemaan, koska lukot olivat tiirikoitavissa rautalangalla ja ikkunanpuitteet puolilahot. Vuoden 1937 mielisairaslaki oli edellyttänyt vaarallisten ja vaikeahoitoisten sijoittamista niin sanotulle lujaosastolle, mutta Niuvanniemeen sellainen valmistui vasta 1950-luvun alussa. Peruskorjaushanketta hidasti lisäksi epäselvyys sairaaloiden asemasta hoitojärjestelmässä. Mielisairaanhoidossa oli menossa uudelleenjärjestelyn kausi, ja rakennuksia ei voitu korjata ennen kuin eri sairaaloiden roolit tulevaisuudessa olisivat selvillä. Lopullinen päätös Niuvanniemen sairaalan muuttamisesta valtion kriminaalimielisairaalaksi vahvistui vuonna 1952. (Vuorio 2010, 164-165)

A Asuinrakennus A (302209)
B Asuinrakennus B (302210)
C Asuinrakennus D (302214)
D Asuinrakennus E (302211)
E Asuinrakennus F (302208) Purettu 2013
F Lääkäreiden rivitalo eli Asuinrakennus L
G Lääkäreiden rivitalon eli Asuinrakennus L:n huoltorakennus (302247)
H Pesulan laajennus
I Puutarha uusi (302232)
J Osastot 11-13 (302213)
K Läänin rakennustoimiston varasto
L Perunakellari
M Roskakatos
N Ruokakeskuksen laajennus

Sairaalan alueen kartta vuodelta 1960. Gurli Dörge/ RH. (KA)

Viimeisin uudisrakentamishanke oli ollut naispotilasosasto **III** -rakennuksen korottaminen toisella kerroksella vuonna 1936. Ylilääkäri Kaltion laatimassa vuosikertomuksessa vuodelta 1936 kerrotaan, että ”uusi asuinkerros, joka käsittää 13 asuinhuonetta, pienen keittiön, seurusteluhallin, kylpy- ja toalettihuoneet tekee erittäin hauskan ja viihtyisän vaikutuksen. Se muodostaa ikään kuin keitaan siinä erämaassa, jonka kuvannollisesti sanoen muodostavat sairaalan kaikki muut vuosi vuodelta enemmän ränsistyvät rakennukset.”

Eduskunnan talousvaliokunta teki ylilääkäri Lindqvistin kutsusta vierailun Niuvanniemeen. Vierailu vaikutti luultavasti osaltaan peruskorjaushankkeen etenemiseen. Talousvaliokunta ihmetteli muun muassa sitä, että hoitajat asuivat osastojen yhteydessä. (Malmivuori 1985, 108)

Osastorakennukset korjattiin seuraavassa järjestyksessä:

Miestenosasto **II** (nyk osastot 3-4) muutettiin lujaosastoksi 1950-52
Miesosasto **III** (nyk osastot 5-6) peruskorjattiin vuonna 1955
Miesosasto **I** (nyk osastot 1-2) peruskorjattiin vuonna 1958-59
Keittiö- ja talousrakennus peruskorjattiin 1953-54
Naisosasto **II** (osastot 7-8) peruskorjattiin 1960-62
Naisosasto **I** (osastot 9-10) peruskorjattiin 1968-69

Vuoden 1960 asemapiirrokseen on merkitty peruskorjausten eteneminen. Miesosasto **II**:n korjaamiseen tehtiin suunnitelmat jo 1947-48. Osasto valmistui lujaosastoksi vuonna 1950. Korjauksessa kiinnitettiin erityisesti huomiota ikkunoiden ja ovien vahvistukseen. Peruskorjattuja ovat kaikki miestenosastot ja kattilakeskus (lämpökeskus). Naisten osastoista peruskorjatuksi on merkitty naisosasto **I** eli nykyinen 9-10, mutta piirustukset sen peruskorjaamiseen ovat vasta vuosilta 1968-69. Osa rakennuksista on ollut ilmeisesti niin huonossa kunnossa, että ne on tyhjennetty potilaista, naisosasto **III** on tyhjennetty vuonna 1947 ja naisosasto **I** oli tyhjillään noin vuoden ennen peruskorjauksen alkamista vuonna 1968 (Malmivuori 1985, 102, 108). Näistä naisosasto **III** jäi kokonaan pois potilaskäytöstä. Se muutettiin vuonna 1949 potilaiden työtiloiksi ja verstaiksi eikä sitä suunniteltu enää peruskorjattavaksi potilaskäyttöön (Vuorio 2011, 21). Naisosasto **II** eli nykyinen 7-8 osasto on merkitty peruskorjauksen tarpeessa olevaksi. Myös pesula ja Kiikkukankaan asuinrakennus on vuoden 1960 asemapiirroksessa merkitty peruskorjatuiksi. Pesularakennuksessa uusittiin 1950- ja 1960-luvun vaihteessa ainakin ikkunoita ja ovia sekä toiseen kerrokseen tehtiin henkilökunnan sosiaalitilat. Kiikkukankaan asuinrakennusta oli suunniteltu korotettavaksi toisella asuinkerroksella 1940-luvulla. Se suunnitelma ei toteutunut, mutta ilmeisesti joitain korjauksia rakennukseen tehtiin. Piirustuksia 1950- tai 1960-luvulta ei tutkimusaineiston joukossa ole.

Hallintorakennus korjattiin osastorakennusten peruskorjausten yhteydessä vuosina 1968-69. Hallintorakennuksessa oli vielä 1960-luvulla asuinhuoneita, jotka tosin olivat lähes asuinkelvottomassa kunnossa (Vuorio 2011, 27). Kirjanpitäjälle oli valmistunut asunto naispotilasosastojen yhdistävään osaan 1960-luvun alussa, mutta ylilääkäri asui vielä Hallintorakennuksessa. Peruskorjauksessa ensimmäiseen kerrokseen tehtiin henkilökunnan työhuoneita. Pohjoissiipeen tuli huoneet taloudenhoitajalle, kirjanpitäjälle, kanslian työntekijöille ja toimistoapulaisille. Pohjoispäädyn sisäänkäynti poistettiin. Kirjasto ja neuvotteluhuone säilyi vanhalla paikallaan itäpäädyssä. Eteläsiipeen tuli apteekin tilat poliklinikkahuone ja hammaslääkärin huone. Toisen kerroksen entiseen rukoushuoneeseen tehtiin osastolääkäreiden ja ylihoitajien työhuoneet. Pohjoissiipeen tehtiin ylilääkäreiden työhuoneet, toimistoapulaisten työhuoneet ja yksi huone ylihoitajalle. Eteläsiipeen tehtiin laboratorion tilat ja erikoislääkärin työhuone.

Nykyistä Ravintokeskusta peruskorjattiin vuosina 1952-54. Keittiötä ja leipomorakennusta yhdistävä puinen käytävä purettiin, ja paikalle rakennettiin ruokailusali. Suunnitelmat ovat Ragnar Wessmanin laatimat. Pääsisäänkäynti tehtiin leipomorakennuksen ja ruokailusalin kulmaan pohjoisseinälle. Lisäksi leipomorakennuksen pohjoisseinälle lisättiin sisäänkäynti. Keittiörakennuksen pohjoisseinältä poistettiin kulku. Leipomo jäi vielä pesu- ja leipomorakennuksen eteläpäätyyn, mutta henkilökunnan asuintiloina toiminut pohjoispääty muutettiin kerhohuoneeksi, laululavaksi, uuden pääsisäänkäynnin eteishuoneeksi, johon tehtiin naulakot ja kaksi wc:tä. Kaksi seinää purettiin uudelta pääsisäänkäynniltä kohti ruokailusalin sisäänkäyntiä, jolloin ruokailusalin sisäänkäynnille muodostui halli. Henkilökunnan asuinhuoneet saivat tilat uudelta henkilökunnan asuinalueelta.

Suuri epäkohta 1950-luvulle tultaessa oli myös henkilökunnan asuntojen vähyys. Henkilökunnalle rakennettiin kerrostaloalue vuosina 1950-67 Niuvankujan varrelle.

Henkilökunnan asuinrakennukset nimettiin kirjaimilla: A, B, D, E ja F ja ne valmistuivat seuraavassa järjestyksessä:

asuinkerrostalo A 1950
asuinkerrostalo B 1953
asuinkerrostalo E 1958
asuinkerrostalo F 1966
asuinkerrostalo D 1967

Lääkäreille valmistui neljä asuntoa käsittävä rivitalo ja huoltorakennus vuonna 1967. Vuoden 1960 asemapiirroksessa rivitalo on sijoitettu lähemmäksi sairaalarakennuksia kuin toteutunut rivitalo. Lääkärien rivitalo rakennettiin suunnilleen samalla kohdalle, jossa ylilääkärin asuinrakennus oli vielä 1960-luvun alussa.

Henkilökunnan asuminen potilasosastojen yhteydessä loppui vuonna 1958, jolloin valmistui asuinkerrostalo E, mutta keittiörakennuksessa asui vielä emäntä ja apulainen 1960-luvulle tultaessa ja saunarakennuksessa pesijä (Vuorio 2011, 21-22)

Vuoden 1960 asemapiirroksessa valmiina näkyvät asuinkerrostalot A, B ja E. Suunnitteilla olevat asuinkerrostalot ovat C, D, E ja F. Näistä kerrostalo C ei koskaan valmistunut ja kerrostalo F valmistui eri paikkaan kuin suunnitelmissa.

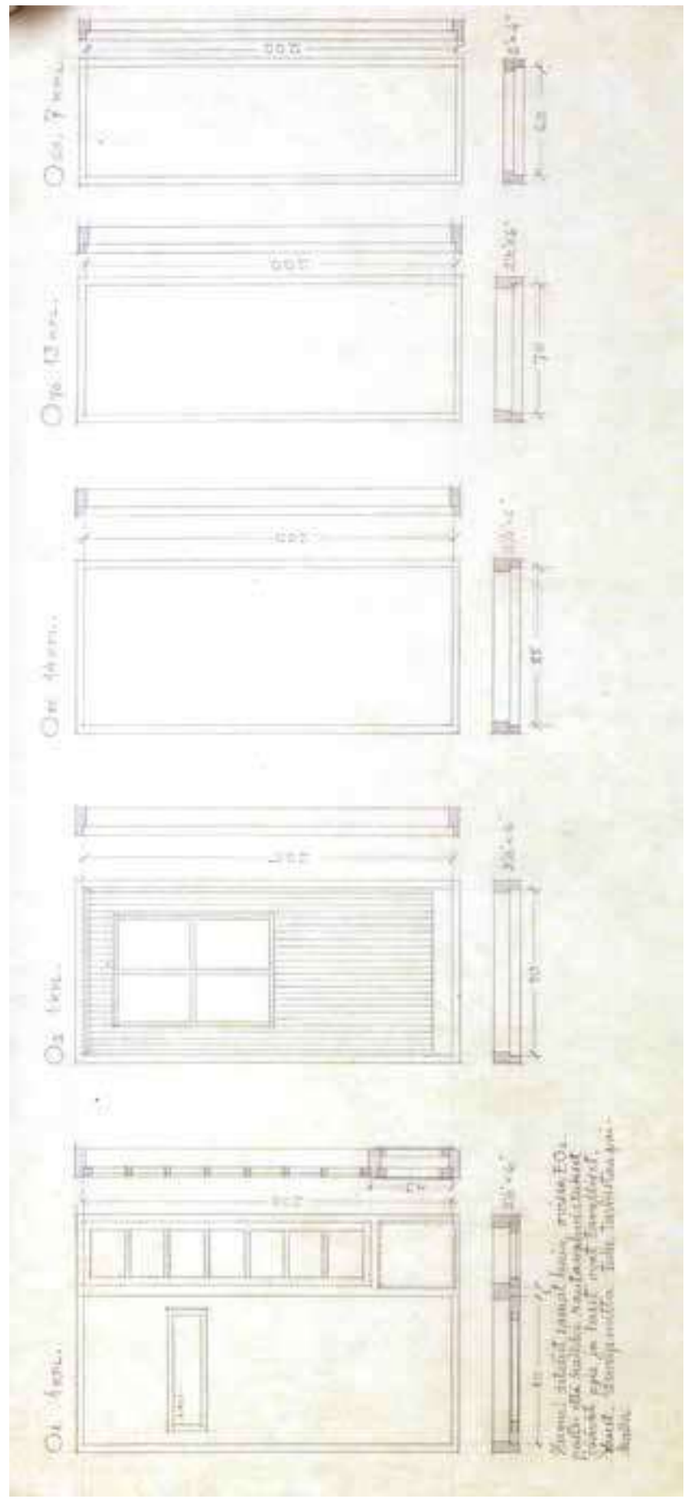
Asemapiirrokseen on lisäksi merkitty puulämmitteiset rakennukset. Asuinkerrostalo A oli puulämmitteinen vielä vuonna 1960. Huoneistoissa oli uunit ja keittiöissä puuhellat. Ilmeisesti huonosti vetävistä uuneista johtuen talo sai käyttäjien keskuudessa nimen Kitkula. Ylilääkärin asuinrakennus on merkitty myös uunilämmitteiseksi ja samoin Kiikkukankaan asuinrakennus.

Asemapiirrokseen on lisäksi merkitty henkilökunnan asunnot, jotka sijaitsevat sairaalan rakennuksissa. Naispotilasosasto **III**:n (nyk. toimistorakennus) tiloissa on ollut 2 yhden huoneen ja keittiön asuntoa ja 17 yhden huoneen asuntoa eli vuonna 1936 toiseen kerrokseen tehdyt asunnot. Hallintorakennuksessa on ollut kolme lääkärien asuntoa ja keittiö- ja talousrakennuksessa eli nykyisessä ravintokeskuksessa on ollut emännän ja apumiehen asunnot. Naisosasto **I**:n (osastot 9-10) ja naisosasto **II**: n (osastot 7-8) yhdistävässä osassa on kirjanpitäjälle varattu asunto. Aiemmin kirjanpitäjän asunto oli ollut hallintorakennuksessa. Nykyisessä hoitotyöntoimistossa on ollut neljä kahden huoneen asuntoa ja kaksi yhden huoneen asuntoa. Saunarakennuksessa on ollut apumiehen asunto.

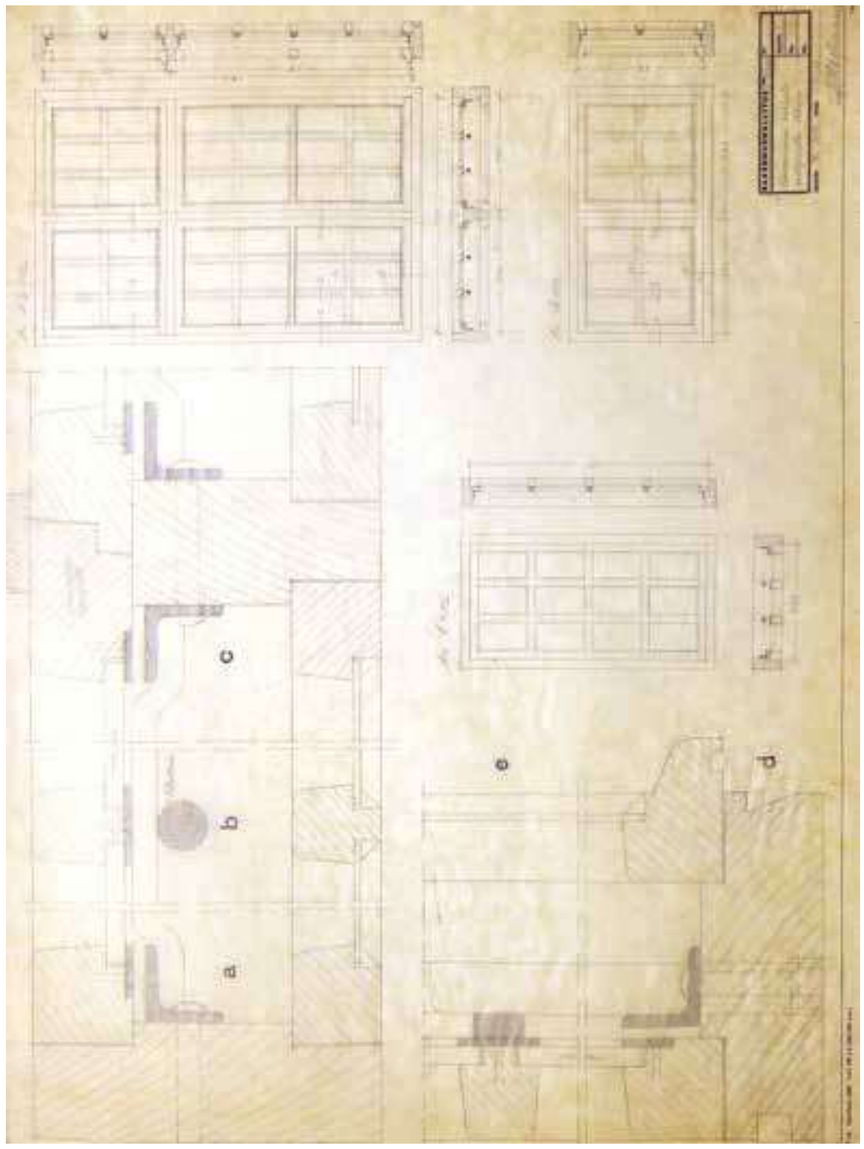
1950-luvun alussa vesi- ja viemärijohtoja uusittiin. Sairaala liitettiin kaupungin vesijohtoon samalla, kun Julkulaan rakennettiin vesijohto vuonna 1957 (Vuorio 2010, 69).

Uusi kasvihuonerakennus rakennettiin ilmeisesti 1950-luvun alussa. Kasvihuoneeseen on tehty kaksi erilaista suunnitelmaa vuosina 1949 ja 1952. Muutospiirustusten vuodelta 1959 perusteella kasvihuone on alun perin rakennettu vuoden 1949 piirustusten mukaan. Kasvihuonetta on laajennettu vuonna 1979 puutarhatyöntekijöiden sosiaalitiloilla. Rakennuksen pohjoispäätyyn tehtiin siipi, jossa oli puku- ja pesuhuoneet miehille ja naisille, toimisto ja ruokailu- ja taukohuone.

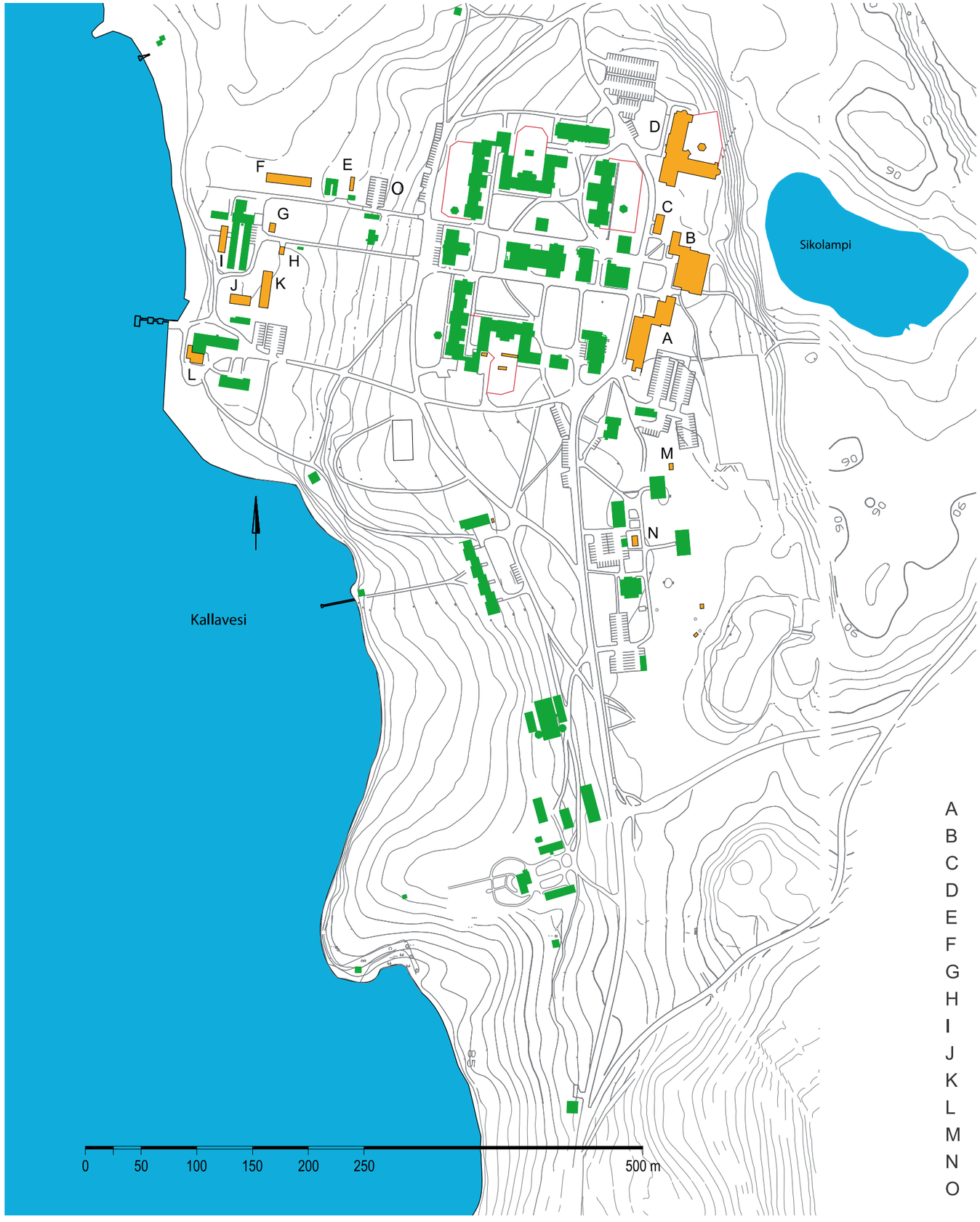
Potilasosastot 11-13 käsittävä uudisrakennus valmistui vuonna 1963. Rakennukseen tehtiin tilat 100 potilaalle. Osastoilla oli yhteensä 10 yhden hengen huonetta, 9 kahden hengen huonetta ja 18 neljän hengen huonetta. Potilashuoneet sijoittuvat keskikäytävän molemmin puolin. Rakennuksen länsipäätyyn tehtiin ruokailu- ja päivähuoneet. Piirustukset on laatinut Arkkitehtitoimisto O. Leka ja K. Arajärvi. Niuvanniemen historian kirjoittaneen Kaija Vuorion mukaan rakennus on Rakennushallituksen sisätautisairaalan tyyppipiirustusten mukaan tehty (Vuorio 2011, 25). Vuorio nostaa esiin, että rakennus istuu huonosti sairaalan alkuperäiseen ilmeeseen.

Osastot 3-4 muutettiin lujaosastoiksi vuosina 1950-52. Muutoksessa ovia ja ikkunoita uusittiin.

Alueen rakentuminen 1970 →

1970-luvulla sairaalan alueella tehtiin infrastruktuuriin liittyviä parannuksia. Sairaalalle rakennettiin oma jätevedenpuhdistamo vuonna 1972 ja kaukolämpö saatiin vuonna 1974. Oma jätevedenpuhdistamo ehti olla toiminnassa vain joitakin vuosia, koska sairaala yhdistettiin kaupungin runkoviemäriin vuonna 1977 ja sen jälkeen jätevedenpuhdistamorakennus purettiin. Pesula ei siirtynyt kaukolämmön piiriin vaan jäi puulämmitteiseksi. Puutarhan rakennukset siirtyivät kaukolämpöön. Sairaalan vesi- ja viemäriverkosto uusittiin vuosina 1977-78 ja tiet asfaltoitiin vuosina 1978-79. Samassa yhteydessä vanhat ulkovalaisimet poistettiin ja valaistus uusittiin. Lämmönalajakokeskukset uusittiin seuraavalla vuosikymmenellä, vuonna 1987. (Vuorio 2011, 66;Vihonen)

1970-luvulla alkoi olla tarvetta jälleen rakennusten peruskorjaukselle. Ravintokeskus peruskorjattiin 1979. Peruskorjauksen suunnitteli arkkitehti Esa Malmivaara. Peruskorjauksessa uusittiin myös keittiön laitteita. Leipomo siirrettiin ruokakeskuksen itäosasta länsiosaan, josta taas siirrettiin henkilökunnan pukuhuone entisiin leipomon tiloihin itäosaan. Henkilökunnan ruokailuhuoneena toiminut tila muutettiin jauhovarastoksi leipomon viereen. Lisäksi tehtiin joitain pieniä väliseinämuutoksia tai tilojen käyttötarkoitusten muutoksia.

A Terapiarakennus (302252)
B Salirakennus (302251)
C Ulkorakennus
D Nuoriso-osasto (316093)
E Jätekatos (316108)
F Kasvihuone
G Taukotupa puutarha (302254) (muualta siirretty)
H Vaja (muualta siirretty)
I Kasvihuone
J Kalustovaja 1 (316205)
K Kalustovaja 2 (316206)
L Pesulan laajennus
M Ulkorakennus
N Jätekatos A-E (302250)
O Jätevedenpuhdistamo (rakennettiin vuonna 1972 ja purettiin 1978)

Vuosikymmenellä alettiin suunnitella uuden terapiarakennuksen rakentamista. Vuonna 1980 rakennushallitus valitsi tehtävään arkkitehdit Vilhelm Helanderin ja Juha Leiviskän. Rakennusta alettiin suunnitella varsinaisesti vasta vuonna 1983, jolloin ryhdyttiin samalla laatimaan koko sairaalaa käsittävää peruskorjausohjelmaa. (Vuorio 2011, 129).

Uusi terapia- ja salirakennus valmistui sairaalan satavuotisjuhlaksi vuonna 1985. Salirakennukseen tehtiin suuri liikuntasali ja kuntosali pukuhuoneineen ja varastoineen. Pääsisäänkäynti johtaa lämpiöön, jonka länsipuolelle sijoittuvat kahvila, taukohuoneet ja keittiö. Työhuonerakennuksen pohjoisosassa on kutomo-, ompelu-, leikkaamo- ja liinavaatehuone. Eteläosassa on puutöihin, verhoiluun ja metallitöihin varatut tilat varastoineen. Pohjois- ja eteläosaa yhdistää kahvio. Molempiin osiin on omat sisäänkäynnit ja pohjoisosan sisäänkäynnin läheisyydessä on myymälää varten varattu huone.

Rakennuksen suunnitelleet arkkitehdit Helander ja Leiviskä halusivat ottaa suunnittelussaan huomioon sairaalan vanhan rakennuskannan. ”Uudet rakennukset vastaavat mittakaavaltaan ja materiaaleiltaan vanhoja: julkisivujen materiaalit ovat vaalea rapattu tiilimuuri, peittomaalattu puu, musta peltikatto ja vaaleiksi peittomaalatut ikkunoiden puuosat. Puun ja rapatun pinnan vaihtelulla on pyritty mittakaavalliseen kevennykseen ja jakoon, joka omalla tavallaan vastaa vanhojen rakennusten arkkitehtonista jäsentelyä. Oleellisin lähtökohta on kuitenkin rakennusryhmän maisemallinen sijainti. Keskeisen rakennusryhmän vanhat rakennukset kehystävät symmetrisesti kokoavaa puistopihaa, jonka ääreen sisäänkäynnit ryhmittyvät. Ympärillä on maisemapuisto, sen avoimet niityt ja puuryhmät, taustalla metsänreuna. Pihan ylätasanteelta avautuu näkymiä Kallavedelle sekä sairaalan viljelysmaisemaan ja pienemmälle lammelle. Uudisrakennukset täydentävät sekä tiloiltaan että toiminnoiltaan vanhaa ryhmää ja rajaavat sitä sen aikaisemmin epätäydelliseksi jääneellä itäreunalla. Uusienkin rakennusten sisäänkäynnit ja yhteistilat avautuvat yhteiselle sisäiselle puistopihalle, jota on jatkettu uusien rakennusten edustalle. Samalla tavalla kuin vanhojen rakennusten valoisista aula- ja käytävätiloista uusistakin rakennuksista avautuvat näkymät ympäröivään maisemaan. Lähtökohtana on siten ollut alkuperäisen tilallisen järjestelyn täydentäminen uusin keinoin.” (Arkkitehti 1/1987)

Osastorakennusten peruskorjauskierros alkoi vuonna 1987. Peruskorjauksen suunnitteli Arkkitehtitoimisto Pentti Toivanen Oy. Peruskorjaus käsitti osastot 3-4, 5-6, 1-2 ja 11-13. Peruskorjaukset meinasivat jäädä toteuttamatta kiristyvän taloudellisen tilanteen vuoksi, mutta rahat korjauksiin kuitenkin järjestyivät (Vuorio 2011, 132). Osastojen korjauksissa uusittiin sisäpintoja ja myös rakennusten ulkorappaus uusittiin. Lisäksi asennettiin koneellinen ilmanvaihto. Ensimmäisenä peruskorjattiin osastot 3-4. Korjauksen piirustukset on päivätty vuodelle 1987. Ilmastointikonehuone tehtiin ullakolle, ja vasta tämän peruskorjauksen yhteydessä ullakolta purettiin vesisäiliö, joka oli rakennettu sinne vuonna 1880-luvun lopussa. Seuraavaksi peruskorjattiin osastot 1-2, ja sen jälkeen osastot 11-13.

Peruskorjauksessa oleva osasto tuli aina tyhjentää potilaista, ja potilasmäärä vähennettiin korjauksen takia. Peruskorjaushankkeen valmistuttua vuonna 1993 potilasmäärä oli niin alhainen, että osastojen 11-13 pelättiin jäävän tyhjilleen. Asia ratkesi kuitenkin valitettavan vesivahingon myötä. Hallintorakennuksessa sattunut vesivahinko aiheutti sen, että osaston 13 tiloihin siirtyi väliaikaisesti hallinnon työntekijät (Vuorio 2011, 132)

Peruskorjatut rakennukset 1980- ja 1990-luvuilla

Osastot 3-4 valmistui 1989
Osastot 5-6 valmistui 1990
Osastot 1-2 valmistui 1991
Osastot 11-13 valmistui 1993

Naispotilasosastoja peruskorjattiin 2000-luvun alussa

Osastot 9-10 2002
Osastot 7-8 2001

Jo 1990-luvulla alkoi vaarallisten ja vaikeahoitoisten alaikäisten potilaiden hoitoon suunnitellun osaston suunnittelu. Osastoa kaavailtiin osaston 13 paikalle, jonka tilat oli peruskorjattu 90-luvun alussa. Vaarallisten ja vaikeahoitoisten alaikäisten hoito oli valtakunnallinen ongelma. Nuorien hoitoon erikoistunutta paikkaa ei ollut koko maassa. Sosiaali- ja terveysministeriö asetti työryhmän ensin selvittämään erillisen nuoriso-osaston tarve, ja toisen työryhmän selvittämään osaston sijoituspaikka. Suurimman kannatuksen saivat Niuvanniemen sairaala ja Nokialla sijaitseva Pitkänniemen sairaala, joka on Pirkanmaan sairaanhoitopiiriin kuuluvan TAYS:in psykiatrinen osasto, ja entinen valtion mielisairaala. Molempiin sairaaloihin päätettiin tehdä 12-paikkainen nuoriso-osasto. (Vuorio 2011, 193-195)

Niuvanniemen sairaalan nuoriso-osaston suunnittelijaksi valittiin Kaisu Vasara Arkkitehtitoimisto Pentti Toivanen Oy:stä. Rakennus valmistui vuonna 2004, ja se tehtiin samaan linjaan 1984 valmistuneen työhuone- ja salirakennuksen kanssa. Rakennuksen sijoitus mietittiin yhdessä Museoviraston henkilökunnan kanssa. Ulkonäöllistä yhtenäisyyttä haettiin materiaalivalinnoilla. Rakennus on yleisilmeeltään vaalea ja sen julkisivu on vaaleanharmaata hiertorapattua tiiltä yhdistettynä puuverhoiluun. (Projektiuutiset 2/2004)

Nuoriso-osaston suunnittelussa tuli ottaa huomioon monia potilaiden hoitoon liittyviä erityistarpeita ja sairaalan henkilökunnan toiveet otettiin suunnittelussa huomioon. L-kirjaimen muotoisen rakennuksen molempiin siipiin on sijoitettu 6 yhden hengen huonetta. Siipien yhtymäkohdassa sijaitsevasta henkilökunnan kansliasta voidaan tarkkailla molempia siipiä. Niin kuin muuallakin sairaalan potilasosastoilla tiloissa ei ole mitään sellaista, minkä potilas voisi saada irti itseään tai muuta vahingoittaakseen. Rakennusta lämmittää lattialämmitys, terävät kulmat on pyöristetty ja ikkunapenkit ovat vinoja. (Ojala,2004)

Lämpökeskusta muutettiin vuonna 2006. Öljysäiliötila muutettiin toimistoksi ja valvomotilaa laajennettiin. Alueen lämpökanaalit uusittiin vuonna 2013.

Salirakennuksen työmaalta vuonna 1984. (Tekninen huolto, Niuvanniemen sairaala)

Sairaala-alueen valaistus uusittiin vuosina 1978-79. Samaan aikaan tiet asfaltoitiin. Valaistustyömaan takana näkyvä teknisen huollon rakennus on sittemmin muutettu rappaukseltaan vaaleammaksi. (Tekninen huolto, Niuvanniemen sairaala)

Sairaalan keskeinen alue 1990-luvulla. (NIUSK)

Sairaalan vanha ulkovalaisin. Ulkovalaistus oli asennettu sairaalan alueelle vuonna 1931 ja se käsitti kahdeksan valopistettä.

Putkikanaalit sairaalan alueella uusittiin vuonna 2013. (Tekninen huolto, Niuvanniemen sairaala)

Niuvanniemen kulttuurimaiseman vaiheista ja nykytilanteesta

Alue ennen sairaalaa

Sairaala perustettiin Fagernäsin tilan maille, jonka vaiheet ulottuvat historiallisen ajan alkuun Pohjois-Savossa. Tila sijaitsi Kallaveden rannalla vajaan neljän kilometrin päässä Kuopion kaupungista. Tilan ensimmäisen omistajan, Suni Niutaksen tiedetään ostaneen maat itselleen vuonna 1546. 1500-luvun puolivälissä Kuopionniemessä oli seitsemän taloa, joista Niutaksen Niuvanniemi oli yksi. Niutas oli kaskiviljelyä harjoittanut talonpoika. Myöhemmin tilan tiedetään olleen esimerkiksi Kuopion ensimmäisen kirkkoherran Aeschillius Kauhasen jälkeläisten hallinnassa, jolloin siitä on ilmeisesti alettu käyttää nimeä Fagernäs. Isojaon päättyessä vuonna 1806 tilaan tiedetään kuuluneen 383,4 hehtaaria maita Kuopionniemen mantereella ja Kallaveden sekä Maaningan Ruokoveden saarissa. (Malmivuori 1985, 24; Riekki 2005, 362; Vuorio, 20-21) Tilan rakennusryhmä sijaitsi alueen lounaiskulmassa, lähellä järven rantaa ja niemekettä, joka tunnettiin nimillä Niuvanniemi ja Fägernäs.

Tilan maat ovat olleet osittain pelloiksi tai niityiksi raivattuja ja osittain metsää. Ferdinand Öhmanin karttapiirroksen luonnokseen (ajoittamaton, todennäköisesti vuodelta 1879) on merkitty maapohjan laatua ja maankäyttöä tilan eri alueilla. Nykyinen sairaalan alue on merkitty Öhmanin piirroksessa hiekkakangaspohjaiseksi erinomaiseksi mäntymetsäksi. Metsäaluetta ympäröi niityiksi ja pelloiksi raivattuja alueita. Niittyjen maalajeiksi Öhman on merkinnyt saven tai hiekkapitoisen saven. Osa niityistä on ollut entistä kaskimaata (svedjad).

Emil Gräsbeckin vuonna 1880 piirtämässä kartassa mainitaan myös läheisten vesialueiden nimityksiä. Nykyäänkin tunnetut Peltoniemi ja Niittyniemi ovat merkittyinä kyseiseen karttaan. Niiden välinen lahti on nimeltään Niittylahti (Niittylax) ja Niittyniemen ja Pölkkypuronniemen eli Kallioniemen välinen lahti on Verilahti (Verilax). Verilahti on ilmeisesti nimetty Suomen sodassa juhannuksena 1808 käydyn taistelun mukaan, jossa Sandelsin joukot yrittivät vallata Barclay de Tollyn johtamien venäläisjoukkojen hallussa olleen kaupungin. Venäläisillä oli joukkoja niemissä vartioimassa rantaa. Majuri Gustaf Adolf Arnkihlin johtamina 270 vaasalaisen osasto yritti nousta mantereelle ja saikin venäläiset peräytymään

Ilmakuva sairaalan alueesta vuosien 1932-1936 väliseltä ajalta. (NIUSK)

Fagernäsin tilalle asti. Arnkil joutui kuitenkin vetäytymään, sillä osasto ei pitkästä soutumatkasta johtuen onnistunut tekemään samanaikaista hyökkäystä mantereelle. (Lappalainen 2008, 137)

Alueella oli olemassa tie jo 1800-luvulla. Se kulki Savilahden suunnasta Niuvanniemen maiden läpi Julkulan kappalaisen virkatalolle. Tie oli huonokuntoinen ja uusi tielinjaus tehtiin nykyisen Puijonsarventien mukaisesti ilmeisesti 1880-luvulla. Ohikulkutien valmistuttua sairaalarakennusten pohjoispuolelta tehtiin koivujen reunustama yhdystie, joka johti hallintorakennuksen eteen. (Vuorio 2010, 20-28)

Sairaalan maisemalliset ominaispiirteet

Sairaalan sijoituspaikka valikoitui pitkälti nimenomaan maaperänsä ja maisemansa vuoksi. Lapinlahden sairaalan ylilääkäri Anders Theodolf Saelan oli tehnyt tarkastusmatkan Kuopioon vuonna 1879 tutkien sopivia sairaalan sijoituspaikkoja. Paikan tulisi olla tarpeeksi tilava suurelle laitokselle. Maaperän tulisi olla sellainen, että se kestäisi suuret kivirakennukset. Toisaalta maaperän tulisi soveltua puutarhan pohjaksi ja viljelyyn. Tärkeää oli kaupungin läheisyys, mutta rakennusten ei haluttu näkyvän kaupungin keskustaan. Fagernäsin tila tuntui täyttävän suurimman osan kriteereistä. Sijainti oli rauhallinen ja maisema luonnonkaunis. (Malmivuori 1985, 12-17)

Luonnonympäristön katsottiin olevan mielisairaalalle ihanteellinen. Mielisairaaloille oli tyypillistä se, että ne perustettiin maaseudulle. Joskus syy oli käytännöllinen, kun esimerkiksi 1700-luvun Saksassa syrjässä olevia luostareita alettiin muuttaa mielisairaaloiksi. Lääkärit korostivat maaseudulle sijoitettujen laitosten terapeuttisia hyötyjä. Kaupunkien hälystä muualla olemisella oli heidän mielestään potilaalle myönteinen vaikutus luonnonläheisyyden, rauhan ja urbaanin sivilisaation rappiosta irtautumisen kautta. Kun potilas ensin asettui luonnon helmaan, voitiin aloittaa hoito ja palauttaminen osaksi järjestäytynyttä yhteiskuntaa. (Pietikäinen 2013, 147)

Sairaalan keskusryhmää ryhdyttiin rakentamaan vuonna 1881 alueelle, joka on ajan kartoissa merkitty mäntymetsäksi. Sairaalan länsipuolella Kallavettä kohti laskeutuvalla rinteellä oli peltoja ja niittyjä. Samoin mäntymetsäalueen itäpuolella oli niittyjä ja peltoja. Ensimmäisten rakennusvaiheiden Georg Wileniuksen laatimiin asemapiirroksiin on merkitty osaltaan myös rakennusten ympäristöä kuvaavia karttamerkkejä. Kartassa näkyy laitoksen länsipuolella Kallaveden rannassa sijaitsevat pellot. Samoin peltoja on taloudenhoitajan asuinrakennuksen rannassa. Peltoalueiden sekaan limittyy niitty- tai kesantoalueita. Werner Polónin vuonna 1893 laatimissa sairaalan laajennuspiirustuksissa ei ole tehty laitosta ympäröivään maastoon merkintöjä kasvillisuudesta, viljelyksistä tai muista maankäyttöön liittyvistä asioista.

Karl Granitin ottamista kuvista 1890-luvun alussa näkyy sairaala-alueen maiseman alkuaikojen avoimuus. Näissä kuvissa näkyy myös sairaala-alueelle nykyäänkin ominaiset puuistutukset teiden varsilla. Varsinaisia pihasuunnitelmia sairaalan alkuvaiheessa ei ilmeisesti tehty, mutta istutukset ovat olleet alusta asti tärkeässä roolissa vanhoista kuvista päätellen. Koivukujat ja kuusiaidat näkyvät ensimmäisen kerran asemapiirroksessa vuodelta 1906. Teitä reunustaa koivujen rivit ja puutarhaa, ylilääkärin piha-aluetta ja taloudenhoitajan piha-aluetta reunustavat kuusiaidat. Keskusryhmän väliin jäävällä piha-alueella on ollut erilaisia pensaita ja perennoja. Pihan tunnelma on ollut hyvin erilainen verrattuna nykypäivään, koska puusto on ollut vielä nuorta ja siten matalaa.

Sairaalan piha-alue on luonteeltaan puistomainen. Istutuksia ja perennoja ei ole niin paljon kuin 1800-luvun lopulla. Ominaispiirteenä on nykyään vanha komea puusto.

Olennainen osa sairaalan piha-aluetta on aina ollut myös aidat. Kävelypihojen ympärille rakennettiin aidat laitoksen valmistuessa. Ensimmäisten aitojen piirustukset ovat vuodelta 1884. Sittemmin niitä on uusittu oletettavasti moneen kertaan. 1960-luvun alussa kävelypihoilta poistettiin aidat suljettuja osastoja lukuun ottamatta. (Malmivuori 1985, 113) Tällöin rakennettiin teräsverkkoaidat osastojen 1-2, 3-4, 5-6 ja 9-10 kävelypihoille. Hallintorakennuksen ja osastorakennusten välillä olleet takorautaiset, aikoinaan Juantehtaan valmistavat portit tiilipilareineen poistettiin 1970-luvulla. Toinen porteista on nykyisin osastojen 9-10 sisäpihalla. (Vuorio 2010, 165)

Sairaala-alueella on nykypäivänä näkyvissä alueen alkuperäiset tyypilliset piirteet: mäntymetsä, koivukujat ja avoimet rantaniityt. Alueen puusto on luonnollisesti korkeampaa verrattuna alkuaikojen puustoon. Sairaalan pääsisäänkäynti sijaitsee edelleen paikassa, jossa se on ollut sairaalan alkuajoista lähtien. Kallaveden läheisyydellä ei ole enää samaa merkitystä sairaalan vesitalouden kannalta, mikä sillä oli alun perin. Maisemassa se nousee tärkeäksi elementiksi. Tähän vaikuttaa se, että sairaalan rakennukset ovat rakennettu matalasti nousevien avoimien rantaniittyjen yläosaan sillä tavoin että järvi ja Laivonsaari näkyvät kulkureiteiltä ja pihapiireistä. Alueen toinen vesistö on Kangaslampi, joka esiintyy 1950-luvun vaihteesta lähtien toisinaan myös nimellä Sikolampi.

Sairaalan keskuspihalle tehtiin viihtyisät istutukset ja nurmialueet. (NIUSK)

Keskuspihan puusto on iäkästä, ja istutuksia on vähemmän kuin sairaalan alkuaikoina. Lisäksi keskuspihalla olleet kuusiaidat on poistettu. Pihan yleisilme on kuitenkin säilynyt.

Oikealla nykyinen Toimistorakennus ja vasemmalla Hoitotyöntoimisto. Asfaltti laitettiin sairaalan pihateille vasta 1970-luvulla. (NIUSK)

Koivukuja rannasta kohti Hallintorakennusta. Koivukujat ovat edelleen leimallinen piirre sairaalan maisemassa. (NIUSK)

Sairaalan keskuspiha oli aikoinaan rajattu aidalla ja porteilla. Matti Räsäsen vuonna 1969 ottamassa kuvassa näkyy portti, joka vielä tällöin oli paikoillaan Hallintorakennuksen eteläpäässä. (KUHMU)

Koivukuja johtaa peltojen läpi Puijonsarventielle.

Sairaala-alue rakennettiin alueelle, jossa kasvoi mäntymetsää. Mäntyjä kasvaa edelleen rakennusten lomassa. Yllä kuva Terapiarakennuksen parkkipaikkalta ja alla kerrostaloalueen keskelle jäävä piha-alue.

Puutarha joskus 1900-luvun alkupuolella nähtynä pesularakennuksen yläkerrasta tai katolta. (NIUSK)

Puutarha ja maatalous sairaalan maisemassa

Taloudenhoitajan asuinrakennus rakennettiin suunnilleen vanhan Fagernäsin tilan rakennusryhmän kohdalle, ja ilmeisesti ainakin joitakin pihapiirin rakennuksista säilytettiin. Alueen pihapiirit on Emil Gräsbeckin vuonna 1880 laatimassa kartassa merkitty punaisella vahvennettuna. Maatilan säilyneitä rakennuksia olivat ainakin aittarakennus ja tuulimylly. Georg Wileniuksen vuonna 1881 laatimassa asemapiirroksessa näitä maatilan jo olemassa olevia rakennuksia ei ole merkitty taloudenhoitajan asuinrakennuksen ympäristöön, mutta pohjoisempana Kallaveden rannalla on merkitty alueella jo olemassa ollut puurakennus (Gammal å platsen befintlig träbyggnad).

Sairaalaa ympäröivillä pelloilla viljeltiin vuoroviljelyperiaatteella kauraa, ohraa ja juurikasveja, kuten keisarillinen senaatti ohjesäännössään vuodelta 1897 oli neuvonut. Viljelyalaa kasvatettiin 1900-luvun alkuvuosina ja vuonna 1916 sitä oli 53 hehtaaria. Nautaeläimiä oli samoin lisätty uuden navetan valmistumisen myötä 24:stä 46:een. Hevosia oli vuonna 1916 viisi. Rukiin viljely oli aloitettu, mutta vielä vuonna 1917 leipävilja otettiin kruununmakasiinista. Vehnää ja ohraa sairaalalla oli omiin tarpeisiin. (Vuorio 2010, 84)

Varsinainen maatilan keskus rakentui siis taloudenhoitajan asuinrakennuksen lähistölle. 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä maatilalla oli suuri navetta talli ja erilaisia ulkorakennuksia. Sairaalan sikala ja kasvihuoneet lisärakennuksineen rakennettiin sairaalan keskusryhmän itäpuolelle sillä tavoin, että sikatarha ulottui Kangaslammen (Sikolammen) rantaan asti. Sikalan ympäristössä 1900-luvun alussa sijainneisiin ulkorakennuksiin ei ole tätä selvitystyötä tehdessä löytynyt piirustuksia. Vuoden 1906 asemapiirrokseen kaksi sikalan eteläpuolella sijaitsevaa rakennusta on merkitty kasvihuoneiksi. Sikalan pohjoispuolelle on merkitty olkiliiteri, komposti ja numerolla 42 ruumisaitta. Näyttäisi siltä, että tämän ruumisaitan numerointi on virheellinen. Sairaalan ensimmäisessä rakennusvaiheessa valmistunut ruumisaitta sijaitsee hieman pohjoisempana. Se on samoin merkitty numerolla 42.

Kasvimaat sijaitsivat sairaalan keskusryhmän länsipuolella kohti Kallavettä laskeutuvalla rinteellä. 1920-luvulla, ilmeisesti vuonna 1926 rakennettiin kasvihuonerakennus kasvimaa-alueelle. Sairaalan uudempi kasvihuone on rakennettu 1950-luvulla. Puutarhassa viljeltiin kasveja sairaalan omaan käyttöön. Esimerkiksi vuonna 1906 puutarha on tuottanut seuraavia tuotteita: retiisiä, salaattia, pinaattia, kurkkuja, sokeriherneitä, silpoherneitä, papuja, perunoita, lanttuja, porkkanoita, punajuuria, palsternakkaa, retikkaa, selleriä, purjolaukkaa, keltalaukkaa, kukkakaalia, kaalirapia (kukkakaalia), kupukaalia (keräkaalia), raparperia ja humalaa. Lisäksi kasvatettiin karviaismarjoja, mustia, punaisia ja valkoisia viinimarjoja ja mansikoita. (Vuosikertomus 1906) Puutarhalla ryhdyttiin viljelemään tupakkaa vuonna 1918. Kuivaamista varten oli oma huonetilansa (Vuorio 2010, 116).

Hallintorakennuksesta rantaa kohti otettu kuva, etualalla puutarhurin asuinrakennus. (NIUSK)

Puurtarhan aluetta ja rakennuksia nykyisin.

Navetasta tuli vuonna 1961 Kuopion karjatalousopiston havaintotila, jossa opiskelijat suorittivat harjoitteluja. Vielä 1967 maatilalla oli yhdeksän henkilöä vakinaisessa työsuhteessa ja viljelyksessä olevia peltoja oli 60 hehtaaria, hoidettavia lehmiä 32, sikoja 100, hevosia 6 ja kanoja 44 kappaletta. Samana vuonna sikalan toiminta lopetettiin ja vähitellen muukin maatalous alueella alkoi lähestyä loppuaan. Navetta eläimineen siirtyi Kuopion yliopiston hallintaan vuonna 1986, ja vajaan kymmenen vuoden päästä vuonna 1995 karja lähti lopullisesti navetasta. Maanviljely lopetettiin samoin vuonna 1995, mutta jotta maisema säilyttäisi alkuperäisen luonteensa, viljelysmaat vuokrattiin muiden viljeltäviksi. (Vuorio 2011, 69-75)

Entinen sikalan alue muuttui 1980-luvulla, kun paikalle rakennettiin terapia- ja salirakennus. Näiden jatkoksi kohti pohjoista rakennettiin vuonna 2004 nuoriso-osasto. Sikala oli toiminut varastorakennuksena vuoteen 1978 asti, jolloin se purettiin (Vuorio 2011, 72). Tämän sairaalan keskusryhmän itäpuolelle sijoittuvan alueen luonne on muuttunut ratkaisevasti sairaalan alkuajoista, jolloin se oli sairaalan osastorakennusten keskellä sijaitsevien talousrakennusten jatko.

Sairaalan rakennusten ja Puijonsarventien väliin jäävä alue on säilynyt alkuperäisen pelto- ja niittymaiseman kaltaisena.

Niuvanniemen rakennusten arkkitehtuurista

Niuvanniemen yleisratkaisu perustuu Euroopassa 1800-luvun loppupuolella yleistyneeseen ns. hajasijoitettuun paviljonkisairaalaan, jossa eri toiminnot sijoitettiin omiin, 1-2-kerroksisiin rakennuksiinsa ja nämä yhdistettiin toisiinsa käytävillä. Etenkin vuodeosastojen kokoon ja sijaintiin aurinkosuuntiin nähden kiinnitettiin erityinen huomio. Luonnonvalon saannilla huoneisiin, hyvällä ilmanvaihdolla ja hyvin toimivalla käytäväjärjestelmällä oli tärkeä merkitys. Siten paviljonkisairaalan suunnittelussa korostuivat enemmän toiminnalliset seikat kuin arkkitehtuurityyli. Sairaaloista tuli erikoisrakennuksia, jotka eivät enää arkkitehtuuriltaan matkineet muita julkisia rakennuksia. Ne kehittyivät omiksi rakennustyypeikseen, joiden suunnittelu perustui uusimpiin tieteellisesti osoitettuihin toiminnallisiin ja hygieenisiin perusteisiin. (Paatela 2003, 30-35)

Usein käsityksiä 1800-luvun lopun arkkitehtuuristamme leimaavat runsaasti koristellut, uusrenessanssityyliset kaupunkitalot. Niuvanniemen 1800-luvun puolella toteutettujen rakennusten tyyliä luonnehditaan pelkistetyksi klassismiksi, vaikka ne toteutettiin 1800-luvun lopulla vallinneen uusrenessanssikauden aikana.

Juuri laitosrakennusten kohdalla jatkui 1800-luvun alkukymmeniltä saakka vallinnut klassismi. Eeva Maija Viljo pitää uusrenessanssin sijasta jopa tyypillisempänä 1800-luvun lopun arkkitehtuurina julkisivuiltaan pelkistettyjä, standardisoituihin pohja- ja rakenneratkaisuihin perustuvia laitosrakennuksia (Viljo 1989, 77, 79). 1870-1890-luvuilla rakennettiin ympäri maata sairaaloiden ohella runsaasti mm. vankiloita ja kouluja. Näiden piirustukset laadittiin tavallisesti yleisten rakennusten ylihallituksessa, ja niiden pelkistetyt julkisivut noudattavat klassismin perinnettä. Lisäsyynä klassismin suosioon laitosrakentamisessa oli, että klassismi arkkitehtuurioppina ja rakennusratkaisuina oli 1800-luvun kuluessa vakiintunut käytännöksi. Kaikki rakentamisen ammattilaiset suurin piirtein hallitsivat sen periaatteet ja verrattain harvat perusdetaljit. Näin rakentaminen tuli edullisemmaksi kuin oudompien rakenne- ja detaljiratkaisujen soveltaminen. Klassismi oli myös jokaisen koulutetun arkkitehdin ammattitaidon perusta. (Viljo 1989, 79)

”Tyylillisissä ja yleensä rakennusten ulkonäköä koskevissa kysymyksissä ovat myös vaikuttaneet perinteiset käsitykset sopivuudesta ja rakennusten funktioiden hierarkioista, joiden mukaan esimerkiksi oppikoulujen kuului olla astetta monumentaalisempia kuin kansakoulujen tai hyötyrakennuksissa ei tullut käyttää koristeellisia korinttilaisia tai joonialaisia järjestelmiä.” (Viljo 1989, 79)

Aikakauden monet sairaalat, kuten Helsingin kirurginen sairaala, edustavat pelkistettyä klassismia, jossa paviljonkien ja huonetilojen sijoitus noudattaa perinteistä hierarkkista ajattelua. (Viljo 1989, 100) Sairaaloissa sovellettu paviljonkiperiaate suosi yksi- ja kaksikerroksista rakentamista. Tämä osaltaan helpotti rakentamista ja ehkä myös hillitsi tyyleillä leikittelyä. Etenkin mielisairaaloissa haluttiin rauhallisella arkkitehtuurilla myös vaikuttaa potilaiden tervehtymiseen.

Niuvanniemen sairaalan paviljonkiperiaatteella suunniteltujen kaksikerroksisten rakennusten sijoittelussa ja pohjakaavoissa näkyy pyrkimys symmetriaan. Keskusalueen yleissuunnitelma on sillä tavoin symmetrinen, että hallintorakennus ja huoltorakennukset sijaitsevat keskiakselissa ja potilasosastot sen kahta puolta erillisinä, symmetrisesti sijoitettuina ryhminä.

Potilasosastojen tilajako perustuu keskikäytäväratkaisuun. Pohjakaavat on suunniteltu kuitenkin niin, että keskikäytäväkin saa luonnonvaloa päädyistä ja rakennusrungon sisäänvetojen kohdalla.

Rakennukset ovat julkisivuiltaan viileän klassistisia. Koristeaiheiden käyttö on niukkaa: sileäksi rapatuttuja seinäpintoja jakavat pienet vaakalistat kerrosten välillä ja ikkunoiden alla. Myös räystäslistoitus on suoraviivaisen hillitty. Ikkuna-aukot ovat yleensä koristeettomat, vain kunkin rakennuksen pitkillä julkisivuilla - joskus pelkästään keskirisaliiteissa - on ylemmän kerroksen ikkunoissa käytetty otsakoristeita. Myös rakennusten väritys oli pelkistetty: rapatut seinäpinnat olivat yksiväriset, vaaleaksi maalatut. Ikkunoiden ja ovien puuosat näyttävät vanhimpien valokuvien mukaan olleen melko tummat. Pellitetyt vesikatot olivat tummaksi ”tervatut”, kuten vuosikertomuksissa todetaan.

Hallintorakennuksen asemaa on korostettu sekä sijainnilla että muista rakennuksista hieman poikkeavilla julkisivuilla: pääjulkisivun keskirisaliittissa on pyöröikkunallinen kolmiopääty, lisäksi pääjulkisivun ikkunoilla on rappaukseen muotoillut kehykset. Rakennuksen itäsivulla oleva apsis kaari-ikkunoineen on aihe, jota ei muissa rakennuksissa esiinny. Apsis korostaa rakennuksen ja sen tilojen arvokasta funktiota: ensimmäisessä kerroksessa apsis liittyy kokoussaliin, toisessa puolestaan oli alunperin kirkkosali, jonka alttari sijoittui apsikseen.

Potilasosastojen arkkitehtuuriin kuuluvat olennaisesti aikakauden laitosrakennuksille tyypilliset, vesikatoilla olevat piiput. Punatiiliset, erikoisilla katoksilla varustetut suuret piiput liittyvät alkuperäiseen ilmanvaihtojärjestelmään (ns. aspiraatiojärjestelmään), pellitetyt piiput taas ovat savupiippuja.

Sisätiloiltaan potilasosastot olivat pelkistettyjä. Seinä- ja kattopinnat olivat suoria ja tasaisia, koristeina ainoastaan jalka- ja kattolistat. Lattiat olivat maalattuja lautalattioita. Sairaaloissa oli suosituksena oli käyttää vaaleita värejä ja kiiltäväksi maalattuja puulattioita. Myös Niuvanniemen rakennuksissa värien käyttö oli ilmeisesti alunperin maltillista (värikerrostutkimuksia ei toistaiseksi ole tehty). Tämä kaikki liittyi toisaalta pelkistettyjen, vaaleiden pintojen rauhoittavaan vaikutukseen ja hygieniaan, toisaalta myös turvallisuuteen, koska mielisairaalassa oli syytä välttää pinnoista koholla olevia kohtia tai irrotettavissa olevia osia.

Koristeellisempia sisätiloja oli ainoastaan Hallintorakennuksessa ja asuinrakennuksissa, joissa saattoi olla listoituksia, tapetoituja seinäpintoja ja linoleumilla tms. päällystettyjä lattioita.

Alueen puurakennukset noudattavat julkisivuiltaan samaa pelkistettyä arkkitehtuuria kuin kivirakennukset. Julkisivut on verhottu leveällä vaakalaudoituksella, jota jäsentävät vaakalistat. Ikkuna-aukkoja kehystävät yksinkertaisesti muotoillut verholaudat.

Leimallisimpia Niuvanniemen sairaala-alueelle ovat 1800-luvun lopun suuret klassistiset rakennukset. Niiden ohella alueella on muun muassa seuraavien arkkitehtuurikausien edustajia:

Jugend (1900-luvun alku): Toimistorakennus alkuperäisessä asussaan.

Funktionalismi, rationalismi: Toimistorakennuksen korotus 1930-luvun lopulla.

Modernismi: 1950-luvun asuinkerrostalot ja lääkärien rivitalo 1960-luvulta.

Omana arkkitehtonisesti merkittävänä kerrostumanaan erottuvat 1980-luvun lopun Salirakennus ja Terapiarakennus sekä niitä täydentävä, 2000-luvun alussa toteutettu Nuoriso-osasto.

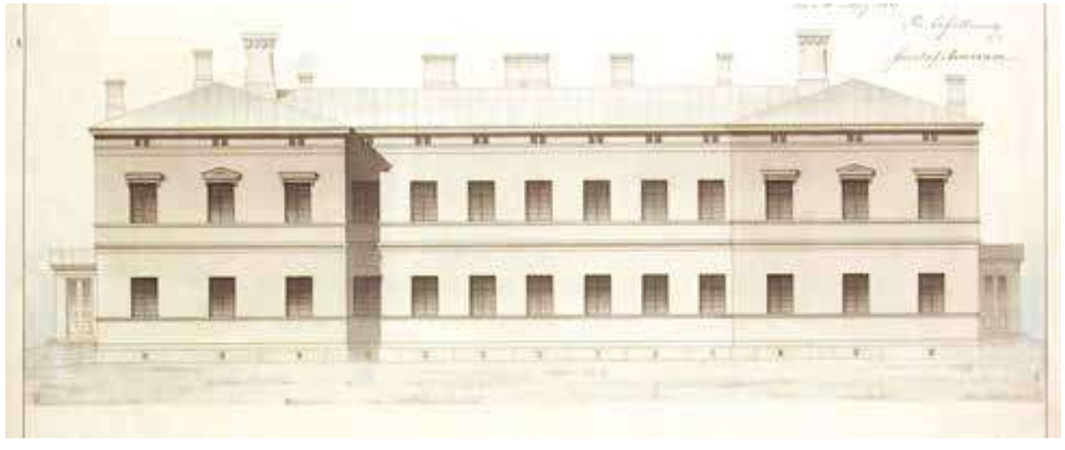

Laitosrakennukset suunniteltiin 1800-luvun lopulla viileän klassistiseen tyyliin. Koristeiden käyttö oli hyvin niukkaa ja väritys pelkistetty, etenkin jos verrataan sairaalan rakennuksia esimerkiksi samaan aikaan toteutettuihin liikerakennuksiin. Niuvanniemen rakennuksia 1890-luvun alussa. (KUHMU, valok. Karl Granit; osa kuvasta)

Julkisivujen sileää rappausta ja niukkaa koristelua: esimerkiksi ikkuna-aukkojen pieliä ei ole yleensä mitenkään korostettu. Rappaukseen muotoiltuja listoja tai otsakoristeita on käytetty vain tietyissä harkituissa paikoissa. Kts. myös vanha valokuva ja julkisivupiirustus vasemmalla.

Arkkitehti Georg Wileniuksen suunnitelma nykyisen Osasto 1-2:n rakennuksen julkisivuksi vuodelta 1881 (KA)

Esimerkki puurakennuksen julkisivusta Niuvanniemessä: nykyisin nimellä Kiikkukangas tunnettu asuinrakennus. Arkkitehti Werner Polón 1893. (KA)

Sairaalan rakennusten suunnittelijat

Tärkeimpien rakennusten suunnittelijat

- O. Leka ja K. Arajärvi
- Vilhelm Helander ja Juha Leiviskä
- Rupert Werner von Nandelstadh
- Werner Polón
- Magnus Scherfbeck
- Kaisu Vasara
- Ragnar Wessman
- Georg Wilenius

Niuvanniemen rakennusten suunnittelijoita

Georg Wilenius 1831-1892

Ahvenanmaalta Finströmiltä kotoisin oleva Wilenius opiskeli Münchenin teknillisessä korkeakoulussa. Hän toimi Hämeen lääninkonduktöörinä vuodesta 1856. Yleisten rakennusten ylihallitukseen Wilenius tuli töihin vuonna 1867, jolloin hän aloitti siellä kolmantena arkkitehtina. Ensimmäiseksi arkkitehdiksi hänet nimettiin vuonna 1870 ja yliarkkitehdiksi 1883.

Wilenius suunnitteli pääsosan Niuvanniemen sairaalasta ja sen 1880-luvun alkupuoliskolla rakennetuista osastoista yhteistyössä asiantuntijana toimineen Lapinlahden sairaalan ylilääkärin Thiodolf Sealanin kanssa.

Muita Wileniuksen suunnittelemia kohteita ovat mm. Pietarsaaren raatihuone (1877), Asikkalan kirkko (1880), Kontiolahden kirkko (1880), Kuopion lyseon Puijonkadun puoleinen siipi (1888) ja Oulun lääninsairaalan mielisairasosaston (1879). Hämeenlinnan asemakaavan hän piirsi vuonna 1872.

Alexander Thesleff 1838-1892

Toimi Kuopiossa tie- ja vesirakennuspiirin piiri-insinöörinä 1872-1884. Myöhemmin tie- ja vesiylihallituksen ylijohtaja.

Emil Gustafsson 1869-1903

Viipurilainen Gustafsson opiskeli Suomen polyteknillisessä opistossa. Hän toimi Yleisten rakennusten ylihallituksen ylimääräisenä arkkitehtina 1891-1898, jonka jälkeen hän toimi yksityisenä arkkitehtina Viipurissa.

Werner Polón 1863-1906

Hollolalainen Polón opiskeli Suomen polyteknillisessä opistossa ja Hannoverin teknisessä korkeakoulussa. Hän työskenteli vuodesta 1886 Yleisten rakennusten ylihallituksessa ja toimi useaan otteeseen Kuopion lääninrakennuskonttorin esimiehenä Ferdinand Öhmanin ja Julius Basilierin aikana. Tänä aikana hän valvoi Niuvanniemen sairaalan laajennustyöt.

Magnus Schjerfbeck 1860-1933

Pietarsaaresta kotoisin oleva Schjerfbeck opiskeli Suomen polyteknillisessä opistossa. Yleisten rakennusten ylihallituksen ylimääräisenä arkkitehtina Schjerfbeck toimi vuodesta 1881 (palkkiolla 1887). Sairaalarakennusten arkkitehtina vuodesta 1892, ensimmäisenä arkkitehtina vuodesta 1899 ja yliarkkitehtina vuodesta 1918. Hän erosi Yleisten rakennusten ylihallituksen palveluksesta vuonna 1926.Muita Schjerfbeckin suunnittelemia rakennuksia ovat mm. Diakonissalaitoksen sairaala Helsingissä, Langinkosken keisisarillinen kalamaja (1889), Oulun Tuiranpuiston yleissuunnitelma ja sairaalarakennuksia puistossa (1896-1901) ja Tieteellisten seurain talo eli nykyinen Suomen arkkitehtuurimuseo Helsingissä (1899).

Rupert Werner von Nandelstadh 1870-?

Muolaalla syntynyt von Nandelstadh kirjautui opiskelemaan Suomen polyteknillisessä opiston konerakennusosastolla vuonna 1895. Hän teki opintomatkoja useisiin Euroopan maihin. Von Nandelstadh toimi VR:n koneosaston ylimääräisenä insinöörinä vuosina 1900-04. Hän tuli Yleisten rakennusten ylihallitukseen määräaikaiseksi insinööriksi vuonna 1903 ja vakinaiseksi vuonna 1907. von Nandelstadh erosi vuonna 1937 Yleisten rakennusten ylihallituksen palveluksesta.

Juha Leiviskä 1936-

Helsingissä syntynyt Leiviskä valmistui ylioppilaaksi Tampereen lyseosta vuonna 1954. Teknillisestä korkeakoulusta hän valmistui arkkitehdiksi vuonna 1963. Hän perusti oman arkkitehtitoimiston vuonna 1967, ja työskenteli Bertel Saarnion arkkitehtitoimistossa vuosina 1964-1968. Vuonna 1978 hän perusti arkkitehtitoimiston Vilhelm Helanderin kanssa. Hänen tuotannossaan tärkeässä asemassa ovat kirkot ja seurakuntakeskusten suunnittelu- ja entistämiskohteet.

Vilhelm Helander 1941-

Helsingissä syntynyt Helander valmistui arkkitehdiksi vuonna 1967 ja tekniikan lisensiaatiksi vuonna 1972 Helsingin teknillisestä korkeakoulusta. Helander toimi korkeakoulun arkkitehtuurin historian professorina vuosina 1985-2006. Opetustyön ohella hän on tehnyt mittavan uran suunnittelevana arkkitehtina. Hän perusti arkkitehtitoimiston Juha Leiviskän kanssa vuonna 1978. Helander on ollut suunnittelemassa monia merkittäviä restaurointihankkeita, esimerkiksi Säätytalon restaurointi, Helsingin tuomiokirkon restaurointi ja Kansallismuseon peruskorjaus.

Kaisu Vasara 1960-

Vasara valmistui arkkitehdiksi vuonna 1988 Helsingin teknillisestä korkeakoulusta. Vasara työskentelee Rakennussuunnittelutoimisto Nylund Oy:n arkkitehtisuunnittelun projektipäällikkönä.

Olavi Leka 1913-? ja Kirsti Arajärvi 1912-? (Arkkitehtitoimisto O.Leka & K.Arajärvi)

Kirsti Arajärvi oli valmistunut arkkitehdiksi 1940 ja Olavi Leka 1941. Heidän suunnittelemia rakennuksia ovat esimerkiksi Toukolan seurakuntatalo Helsingissä vuonna (1955), Sarvisalon kappeli Härkäpäässä (1962) ja Espoon Tapiolan puhelinasema (1953).

Ragnar Alexander Wessman 1894-1977

Tampereella syntynyt Wessman valmistui ylioppilaaksi vuonna 1915 ja arkkitehdiksi Teknillisestä korkeakoulusta vuonna 1921. Wessman työskenteli mm. Väinö Vähäkallion toimistossa 1924-1929 ja Einar Sjöströmin sekä Kaj Lindahlin toimistoissa 1927-1930. Lääkintöhallituksen rakennustoimiston ylimääräisenä piirtäjänä hän toimi 1930-1934 ja ylimääräisenä arkkitehtina 1934-1940. Kun toimisto yhdistettiin Rakennushallitukseen vuonna 1940 myös Wessman siirtyi Vähäkallion johtamaan virastoon. Hän oli toimistoarkkitehtina 1940-1944 ja yliarkkitehtina 1944-1958. Omaa arkkitehtitoimistoa Wessman piti vuosina 1928-30 sekä vuodesta 1957 eteenpäin.

Kyllikki Syväranta 1907-?

Helsingissä 1907 syntynyt Syväranta tuli ylioppilaaksi Helsingin Suomalaisesta yhteiskoulusta 1927 ja suoritti arkkitehdin tutkinnon Teknillisessä korkeakoulussa vuonna 1934. Toimi Suomen Osuuskauppojen keskusosuuskunnan rakennusosastolla arkkitehtina 1936-1949. Rakennushallituksessa tilapäisenä arkkitehtina 1949, sen jälkeen erilaisia sijaisuuksia vuoteen 1953 ja ylimääräisenä arkkitehtina 1960-luvun alkuvuosille asti

---

Arkkitehteja ja muita suunnittelijoita koskevat tiedot on koottu teoksista Suomen rakennushallinto 1811-1961 ja Kuopion kaupungin rakennushistoria. Ragnar Wessmania koskevia tietoja on koottu lisäksi Suomen arkkitehtuurimuseon nettisivujen arkkitehtiesittelyistä ja Kyllikki Syvärantaa koskevia tietoja Kansallisarkiston kokoelmista, rakennushallituksen nimikirjoista (1949-64).

Rakennustavoista ja tekniikasta

Rakennusten perustukset ja kellarikerrosten rakenteet

Uuden sairaalan paikan valitsemisessa oli eräs tärkeä peruste se, että Fagernäsin tilalta löytyi helposti rakennettava, sorapohjainen alue keskusrakennuksia varten. Suuret kivirakennukset voitiin siten pystyttää luonnonkivisten anturoitten ja perusmuurien varaan ilman hirsiarinoita tai paalutuksia. Sokkeleissa lohkokivet sovitettiin toisiinsa suorin saumoin ja näkyviin jääviksi pinnoiksi valittiin suorat lohkopinnat tai ulkopintaa oikaistiin tarpeen mukaan. Peruspilarit ja sokkelit on eristetty tiilimuurauksesta bitumisivelyllä (mahdollisesti kreosoottipikeä).

Rakennuksissa ei yleensä ole varsinaisia kellaritiloja, mutta ryömintätilat alustoissa ovat yleensä melko korkeita. Alustassa rakennusten keskiosilla on luonnonkivisten peruspilarien ja -muurien ohella myös tiilestä muurattuja pilareita ja muureja. Rakennusten alustaan sijoitetut ilmanvaihtohormit (kts. jäljempänä) olivat ilmeisesti myös tiilestä muurattuja.

1900-luvun alussa rakennetun uuden naistenosaston (nyk. Toimistorakennus) kellariin rakennettiin tilat keskuslämmityskattiloita ja ilmanvaihtojärjestelmää varten. Näiden seinät muurattiin tiilestä luonnonkivisten perusmuurien päältä.

Kantavat seinät ja väliseinät

Rakennusten ulkoseinät, kantavat väliseinät ja myös kevyemmät jakoseinät muurattiin tiilestä massiivirakenteina, ilman ilmarakoa. Ulkoseinissä ja rakennuksen keskilinjaan muuratuissa sydänmuureissa käytettiin kahden kiven eli 60 paksua muurausta. Muut kantavat väliseinät tehtiin 1 ½ kiven eli 45 cm muurauksena, muut tiloja jakavat seinät yhden kiven eli 30 cm paksuiksi. Seinien vahvuus oli sama sekä 1. että 2. kerroksessa.

Räystäät muurattiin tiilestä käyttäen vahvikkeena takorautaisia osia.

Ikkuna- ja oviaukkojen muurauksessa käytettiin tukena vankkoja, muurauksen sisään upotettuja karmirakenteita. Aukkojen yläpuolella on todennäköisesti tiilestä muuratut kevennyskaaret. Muutoin kaariholveja esiintyy seinärakenteissa niukasti, ilmeisesti vain porrashuoneissa ja keskikäytävän vapaissa aukoissa seinämuurien kohdalla.

Kaikki seinäpinnat rapattiin sekä ulko- että sisäpuolelta. Tämä mahdollisti laadultaan vaihtelevien tiilien käytön; jos ulkoseinät olisi haluttu tehdä puhtaaksimuurattuina, olisi pitänyt käyttää tasalaatuisia, kovaksi poltettuja (”rautapoltettuja”) tiiliä, ja myös muuraustyö saumauksineen olisi ollut vaativampi (vielä aivan 1800-luvun lopulla Jac. Ahrenberg korosti ”Engelin tyylisen” rappauspintaisen tiiliarkkitehtuurin tulevan halvaksi rakentaa; Viljo 1989, 79).

Rakentamisessa tarvittava valtava määrä tiiliä hankittiin ainakin kahdelta tiilitehtaalta: toinen oli perustettu Laivonsaareen vastapäätä sairaala-aluetta, toinen sijaitsi Maaninkajärven Kinnulanlahdella. Molemmilta tehtailta tiilet voitiin kuljettaa lotjilla rakennuspaikalle. (Vuorio 2010, 22-24)

Kalkki muurauslaastiin saatiin Pitkälahden kalkkitehtaalta, josta kalkkia toimitettiin sairaalan rakennustyömaalle 1888-1894. Kalkkia käytettiin myös kalkkimaalin sideaineena ulko- ja osin sisämaalauksessakin.

Ala- ja välipohjat

Alkuperäispiirustusten mukaan potilasosastojen alapohjat tehtiin puurakenteisina, lukuun ottamatta porrashuoneiden kohtia, jotka holvattiin. Samoin välipohjat 1. ja 2. kerroksen välillä sekä 2. kerroksen ja ullakon välillä olivat kantavilta osiltaan puuta.

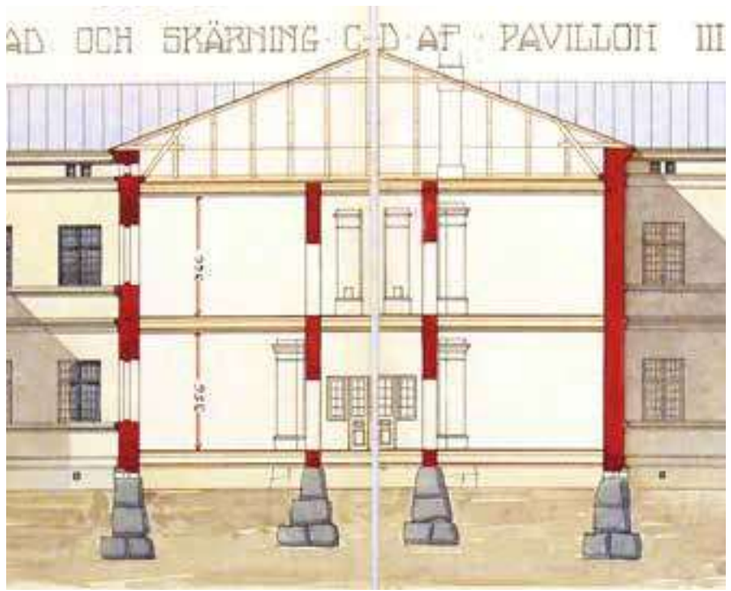
Alapohjiin tehtiin kaksinkertainen palkisto veistetyistä parruista. Täytepohjalaudoitus oli tuettu normaaliin tapaan palkkien kylkeen, ja täytteinä oli sammal ja hiekka. Lattiat tehtiin 65 mm paksuista ponttaamattomista, tapituksella

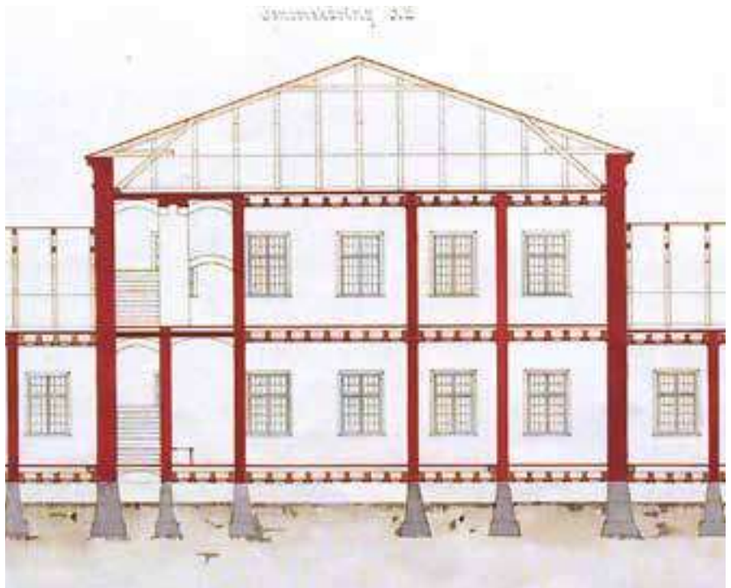

Yläkuvassa osastojen 3-4 alustilaa, jossa mm. näkyy kappaholvattua alapohjarakennetta. Osa tiilipilareista on muurattu lämpöjohtojen tueksi 1930-luvulla.

Oikealla tyypillinen lohkopintaisista kivistä tehty sokkeli.

Kaksi leikkauspiirustusta, joissa näkyvät Niuvanniemen rakennusten yksinkertaiset rakenneperiaatteet. Esimerkiksi holvauksia käytettiin vain portaiden kohdalla ja joissakin erityistiloissa. Muutoin välipohjat tehtiin vakiintuneen tavan mukaan puurakenteisina. (KA)

Yllä osastojen 3-4 välipohjarakenne avattuna peruskorjauksen aikaan 2014.
Vasemmalla osaston 1-2 vesikaton rakenteita katteen ja aluslaudoituksen uusimisen aikaan tammikuussa 2014.

Yläkuvassa seinien massiivista tiilimuurausta osaston 3-4 ullakolla. Alemmassa saman rakennuksen kattotuolirakenteita ja savupiippu, johon oli yhdistetty useampien tulisijojen savuhormit.

toisiinsa liitetyistä lankuista.

Poikkeuksellisesti on alapohjan kantavana rakenteena eräissä kohdissa käytetty myös rautakiskojen varaan muurattuja tiiliholveja eli ns. kappaholveja, joiden päälle lattiat tehtiin puurakenteisina.

Välipohjien rakenne oli muutoin vastaava, mutta alapintoihin tehtiin tikutus sisäkattojen rappausta varten. Ullakon puolella välipohjan päälle ladottiin/ muurattiin tiilikerros paloneristeeksi.

Vesikaton rakenteet

Vesikattojen kantavat kattotuolirakenteet tehtiin veistetyistä parruista. Kattotuolit tukeutuivat räystään tasolla ulkoseiniin ja niiden viistot ”kontit” nojasivat välipohjan korkeudella seinämuurin levennyksen päällä. Kattopellityksen ruoteiksi oli kattotuoleihin naulattu raakalaudoitus.

Portaat

Sisäportaat tehtiin tiilestä muurattujen tynnyri- ja kappaholvien varaan. Porrasaskelmat ja -tasot tehtiin puusta. Myöhemmin puiset porrasaskelmat ja -tasot on lähes kaikkialla korvattu betonisilla.

Ulkoportaiden askelmat ja sivut tehtiin sileäksi hakatuista kiviharkoista.

Ovet ja ikkunat

Ovet ja ikkunat tehtiin puurakenteisina. Rakennusten käyttötarkoituksen takia ikkuna- ja ovirakenteet olivat normaalia vankempia, ja hankalimmilla osastoilla ikkunat varustettiin jo alunperin myös kaltereilla.

Tavallisin ikkunamuoto on pystyn suorakaiteen muotoinen, nelipuitteinen ja kuusiruutuinen ristikarmi-ikkuna. Ikkunat on pääosin uusittu 1950-60-lukujen korjauksissa, mutta niiden rakenne ja muoto on säilytetty.

Ulko-ovet olivat puurakenteisia, kaksinkertaisia peiliovia, joissa yleensä oli myös ikkuna-aukkoja. Sisäovet olivat puisia peiliovia. Erityistä suojausta vaativissa tiloissa ovet oli pellitetty. Sisä- ja ulko-ovet on myöhemmissä peruskorjauksissa uusittu nykyiseen malliinsa.

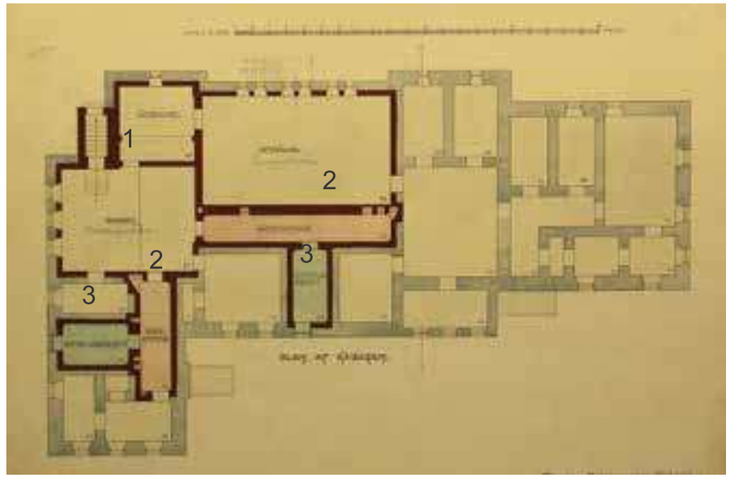
Lämmityslaitteet

Lämmitys tapahtui alunperin huonekohtaisilla uuneilla. Yleensä uunit sijoitettiin huoneisiin, mutta potilashuoneissa uunien suuluukut olivat käytävän puolella. Savukanavat tehtiin sydänmuureihin seinien muurauksen yhteydessä. Ullakolla kanavat yhdistettiin piippuihin, joita tuli useita jokaisen rakennuksen katolle.

1900-luvun alussa rakennettu uusi naistenosasto (nyk. Toimistorakennus) varustettiin rakennuksista ensimmäisenä patteriverkostolla ja höyrykeskuslämmityksellä. Muiden rakennusten uunilämmitys korvattiin matalapaineisella keskuslämmityksellä vuosina 1932-1934. Tällöin sairaalan keskeiselle alueelle rakennettiin aluelämmitysjärjestelmä. Lämpökeskus rakennettiin 1909 valmistuneen ”valaistuskeskuksen” eli sähkölaitoksen rakennuksen (nyk. Tekninen huolto) yhteyteen ja alueelle rakennettiin kanaalit, joihin putkistot sijoitettiin. Rakennusten kohdilla runkolinjat asennettiin kulkemaan niiden alla, ryömintätilassa.

Lämpöpattereista mainitaan (vuosikertomus 1933), että osaksi niitä sijoitettiin seinään tehtyyn syvennykseen, osaksi vapaasti seinän viereen. Levottomilla osastoilla seinäsyvennys peitettiin reiällisellä rautalevyllä.

Keskuslämmityksen rakentamisesta huolimatta vanhat uunit säilytettiin ilmeisesti useimmissa rakennuksissa. Uunien purkaminen olisi tällöin aiheuttanut ylimääräistä työtä

Ns. naisten paviljonkiin 1900-luvun alussa asennettiin höyrykeskuslämmitys ja keinotekoinen ilmanvaihto. Kellarin pohjapiirrokseen on merkitty pannuhuone (1) ja kaksi lämpökamaria (värmekammare, 2), joissa huoneisiin johdettava ilma esilämmitettiin. Lisäksi on kaksi pölykamaria (dammaflagningsrum, 3), joissa sokkeleissa olleista aukoista otetusta ulkoilmasta suodatettiin pöly käyttäen kankaisia suodattimia. (KA; numerot lisätty)

sisätiloissa. Ne purettiin vasta myöhempien peruskorjausten yhteydessä.

Naistenosastolla säilyi höyrykeskuslämmitys, josta vuosikertomuksessa 1933 todetaan: *”Osasto III, jossa on ennestään lämpöjohto, ei ollenkaan joutunut uudistuksista osallistumaan. Tämä oli erittäin valitettava seikka, sillä sen lämpöjohto on vanhaa höyryjärjestelmää ja se toimii erittäin epätyydyttävästi antaen osan vuorokautta todellista saunalämpöä, joka sitten kylminä vuodenaikoina saattaa laskea niin alas, vesi on potilashuoneissa jäätynyt.”* Naistenosasto lämmitysjärjestelmä uusittiin vuonna 1936, kun rakennusta korotettiin kerroksella.

Ilmanvaihto

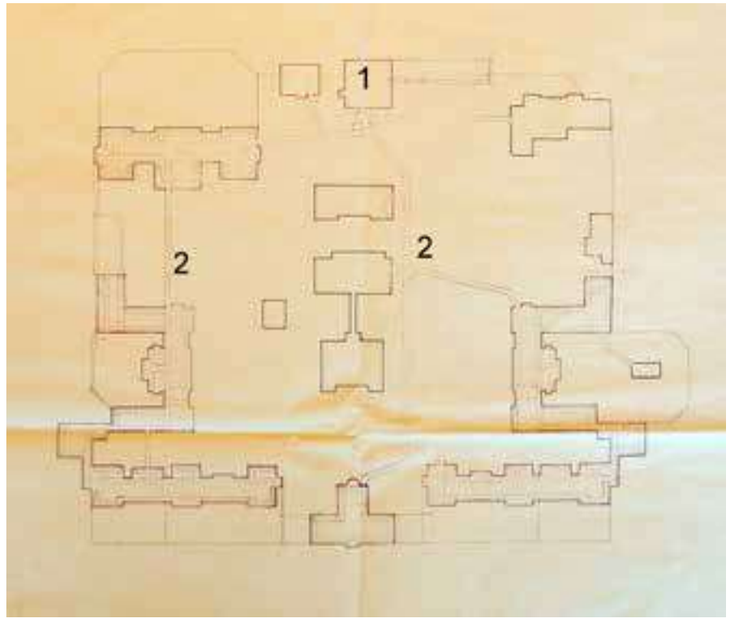
1800-luvun loppupuolella Suomessakin alettiin modernit laitosrakennukset kuten sairaalat ja vankilat varustaa ilmanvaihtojärjestelmällä, jonka tuli taata riittävä raittiin ilman saanti ja pilaantuneen ilman poisto huonetiloista. Niuvanniemen rakennuksissa sovellettiin ns. aspiraatiojärjestelmää, jossa pilaantunut ilma poistettiin jokaisesta huoneesta omalla kanavallaan. Ilma johdettiin seinämuureihin sijoittuja kanavia pitkin alaspäin ja koottiin rakennuksen alustassa vaakasuorilla kanavilla ns. imupiippuihin, joissa vetoa tarvittaessa tehostettiin valurautaisilla kaminoilla.

Raitis ilma otettiin huoneisiin ulkoseinältä lattiarakenteiden kautta kulkevilla kanavilla, joista ilma johdettiin huoneisiin seinämuureissa olleiden venttiilien kautta.

Vesijohto, viemärit ja käymälät

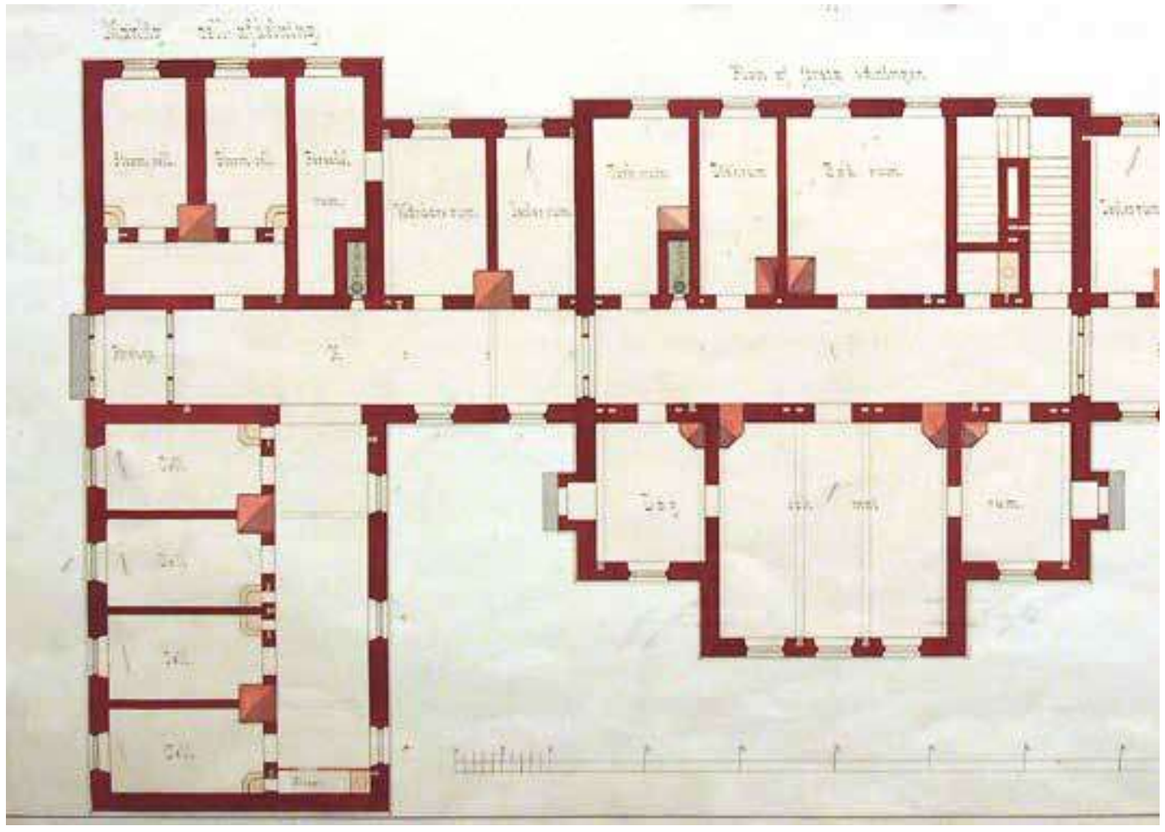
Vesijohdon rakentamisesta oli suunnitelmat jo vuodelta 1887. Ensimmäisen suunnitelman mukaan laitoksen yläpuolelle olisi rakennettu vesitorni, mutta lopulta päädyttiin yhteensä 30000 litran vesisäiliöiden rakentamiseen kahden paviljongin ullakoille. Höyrykäyttöinen pumppuhuone rakennettiin rannan tuntumaan rakennukseen, johon tuli myös sepän paja. Vesijohto valmistui vuonna 1890.

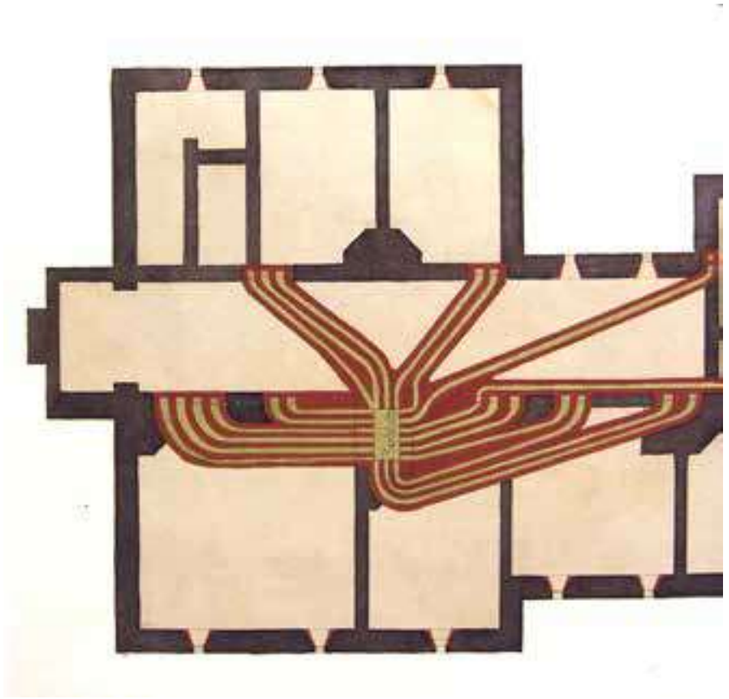
Rakennusten sisälle sijoitetut käymälälaitteet olivat aluksi kuivakäymälöitä eli ns. klosetteja, jotka oli määräajoin tyhjennettävä ja jätteet kuljettava pois. Klosetit olivat puisia, pellillä vuorattuja laatikoita, joissa oli peltinen hajulukko ja ulkoilmaan johtava ilmanvaihtoputki. Joitakin käymälöitä muutettiin 1888 niin, että niiden tyhjennys voitiin hoitaa ulkokautta. Kuivakäymälät korvattiin vesikloseteilla vuonna 1906. Lisäksi sairaalan alueella oli ulkohuusseja. (Vuorio 2010, 31)

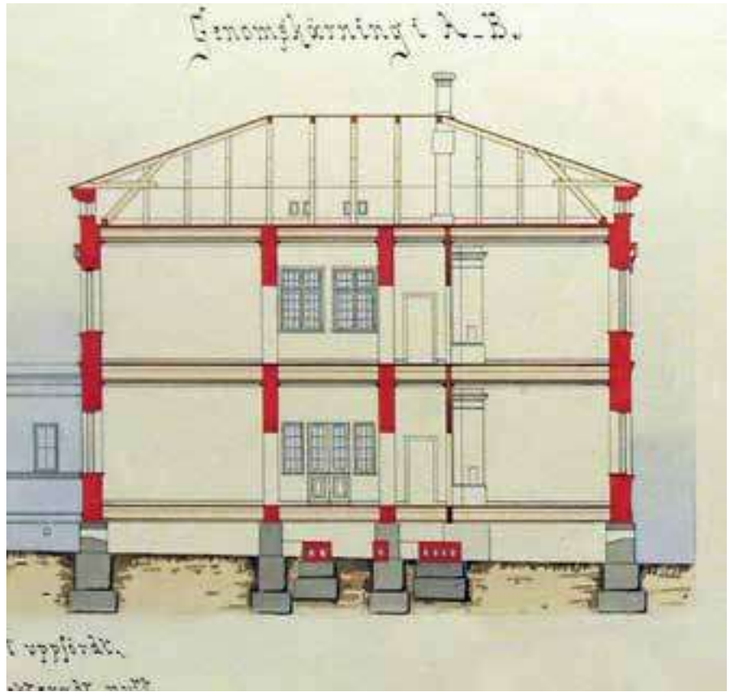
Sairaalan rakennukset saivat keskuslämmityksen vuosina 1932-34. Aluelämpökeskus rakennettiin aiemman sähkölaitoksen yhteyteen (1). Pihaalueen alle rakennettiin kanaalit (2), joissa lämpöputket johdettiin rakennuksiin. (SK-KUO; numerot lisätty)

Osa potilasosaston pohjapiirroksesta, jossa näkyvät mm. lämmitysuunit (kaksiväriset suorakaiteet) ja ilmanvaihtojärjestelmän poistopiiput (harmaat suorakaiteet). Uunien luukut olivat käytävän puolella. Poistopiippujen sisällä oli kerrosten kohdalla kaminat (ympyrät kuvissa), joilla voitiin tarvittaessa tehostaa ilmanvaihtoa. Käymäläistuimet on merkitty keltaisina. Selleissä ne olivat erikseen, mutta muutoin käytettiin käytävien yhteydessä olevia toalettikomeroita. (KA)

Potilasosaston kellarin pohjapiirros, johon on merkitty aspiraatiojärjestelmän poistokanavisto. Huoneista tulevat pystykanavat sijaitsivat sydänmuureissa, ja alapohjassa olevilla kanavilla poistoilma koottiin suuriin pystyhormeihin, joiden päätteenä katolla olivat ns. imupiiput.
Kanavat muurattiin tiilestä. Käytännössä niitä ei ilmeisesti voitu muurata yhtä jouhevaan muotoon kuin piirustus osoittaisi. Kanavat on myöhemmin purettu ilmanvaihtojärjestelmiä uusittaessa. (KA)
Alla poistokanavien sijainti rakennuksen alussa. (KA)

Vasemmalla imupiippuja osaston 1-2 katolla vesikaton korjaustyön aikaan. Imupiippuja on edelleen säilynyt jokaisen potilasosaston katolla, vaikka osa piipuista onkin purettu.

Oikealla lämmityskaminan luukku imupiipun kyljessä ullakolla.

Vuonna 1933 kaikkiin sairaalarakennuksiin saatiin lämpöjohtoverkoston rakentamisen yhteydessä lämmin käyttövesi. Siten päästiin pois kylpyveden lämmittämisestä kamiinoissa. Myös pesualtaat, kylpyammeet ja wc-istuimet uusittiin. Uudet wc-istuimet olivat suurimmaksi osaksi *”raudasta valmistettuja, koska kokemus oli osoittanut, että posliini ei kestä mielisairaalassa.”* Levottomille osastoille saatiin kuumalla vedellä toimivat lämmitettävät kuivaustelineet ja kaikille osastoille ruostumattomasta metallista valmistetut altaat astioiden pesua varten. Hallintorakennuksen asuinhuoneistoihin, lääkevarastoon, kansliaan ja konttoriin saatiin uudet pesualtaat, joissa oli lämpimän ja kylmän veden hanat. I ja II alilääkärin asuntoihin rakennettiin kylpyhuoneet.

Sähkö ja puhelin

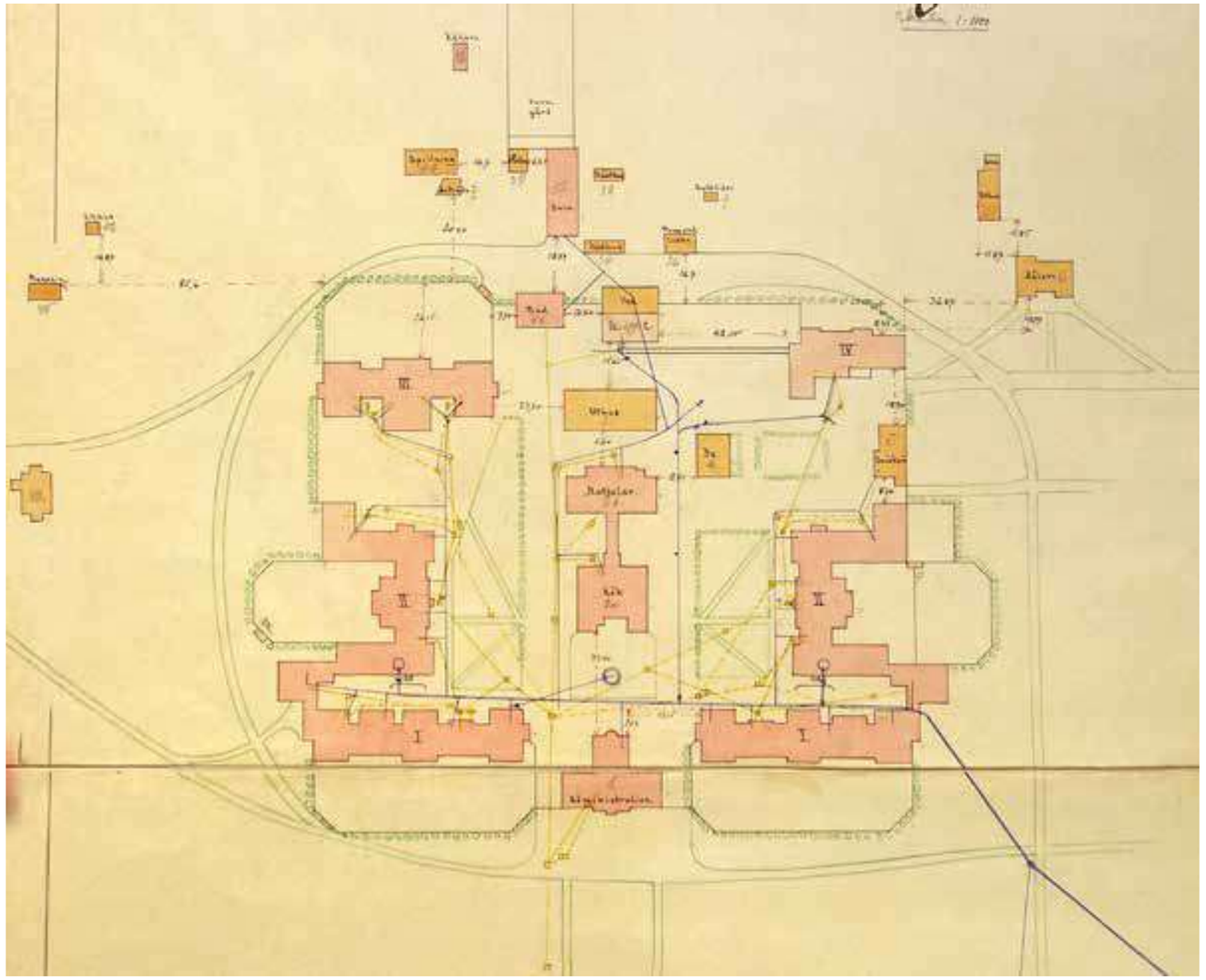
Sähkövalaistus saatiin sairaalaan rakennuksiin vuonna 1909. Sitä ennen valonlähteinä olivat kynttilät ja öljylamput. Mahdollisuutta sähkövalaistuksen hankkimiseen oli alettu selvittää jo vuosisadan vaihteessa. Vaihtoehtoina olivat oma sähkölaitos tai sähkön johtaminen kaupungin laitoksesta. Toukokuussa 1908 senaatti hyväksyi sähkölaitoksen rakentamisen Niuvanniemeen ja myönsi varat voimaaseman ja verkoston rakentamiseen. Höyryvoimalla toimiva sähkölaitos valmistui vuonna 1909. Laitoksen hoito edellytti myös yli- ja alikonemestarien sekä näiden apulaisten palkkaamista. (Vuorio 2010, 69)

Sairaalaan johtavan päätien varrelle saatiin ulkovalaistus vuonna 1931. Sitä varten vedettiin 800 m pituinen johto, jossa oli kahdeksan valopistettä.

Sairaalalle saatiin kaupungin verkkoon liitetty puhelinlinja vuonna 1888. Ensimmäinen puhelinlaite sijoitettiin ylilääkärin asuntoon.

Sähköjohdot ja valaisimet uusittiin vuonna 1933. Johdot upotettiin kaikkialla seiniin, *”ja armatuuri, joka hankittiin, on uudenaikaisinta laatua.” ...”Valopisteet sijoitettiin huomioon ottaen lisätyn työterapian tarpeita. Valvontaosastoihin hankittiin erikoiset yölamput.”* (Vuosikertomus 1933)

Myöhemmin sähköasennuksia on uusittu rakennusten peruskorjausten yhteydessä ilmeisesti 1950- ja 1980-luvuilla.

Suunnitelma sairaala-alueen vesijohtoverkosta vuodelta 1909. Pumppuhuoneelta tuleva pääjohto näkyy sinisenä kuvan oikeassa alakulmassa. Pääjohdosta vesi pumpattiin mies- ja naisosastojen ullakoilla olleisiin vesisäiliöihin (merkitty ympyröillä; pihalla hallintorakennuksen ja keittiön välissä oleva ympyrä on ilmeisesti suihkukaivo, jollainen nykyisinkin on samalla paikalla). Säiliöistä vesi jaettiin omalla paineellaan rakennuksiin. Samalla toteutettiin viemäröinti (keltaiset viivat) ja asennettiin ensimmäiset vesi-klosetit. (KA)